«Т±ран-Астана» университеті

Аубакирова С.Д.
Жомартова А.Д.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА

Оќу ќ±ралы

Екінші басылым

Н±р-С±лтан 2018

ЄОЖ 372(07)
КБЖ 74.1я7
А32

Пікірсарапшы : Кертаева Ќ. М. – педагогика ѓылымдарыныњ докторы, профессор
Ксембаева С. К. – педагогика ѓылымдарыныњ кандидаты, доцент.

А32 Аубакирова С.Д., Жомартова А.Д.
Мектепке дейінгі педагогика : Оќу ќ±ралы/ Аубакирова С.Д., Жомартова А.Д. 2-ші басылым. – Н±р – С±лтан : «Т±ран–Астана» универ. баспаханасы, 2018. – 117 б.

ISBN 978-601-7616-02-1

Оќу ќ±ралында балаларды мектеп жасына дейінгі кезендегі тєрбиелеумен оќытудыњ кµкейкесті мєселелері жан-жаќты ќарастырылып, тєрбиелеудіњ тиімді єдіс-тєсілдері кµрсетілген.

Оќу ќ±ралы психология жєне педагогика мамандыѓыныњ студенттеріне, педагогикалыќ колледж оќушылары мен оќытушыларына арналѓан.

ЄОЖ 372(07)
КБЖ 74.1я7

ISBN 978-601-7616-02-1

© Аубакирова С.Д., Жомартова А.Д., 2018
© «Т±ран – Астана» университеті, 2018

Мазм±ны

	Кіріспе.................................	4
1	Мектепке дейінгі педагогика пєні жєне міндеттері.....................	5
2	Мектепке дейінгі жастағы балаларды дамыту жєне тєрбиелеу. Мектепке дейінгі жастағы балалардыњ жеке ерекшеліктерін есепке алу..	10
3	Жеке т±лғаныњ дамуын жас ерекшеліктік кезењдерге бµлу. Ерте жєне мектепке дейінгі жастыњ педагогикалыќ сипаттамасы...	14
4	Мектеп жасына дейінгі балаларды дамыту жєне тєрбиелеу бағдарламасы.	18
5	Ќазаќстанда жєне шетелде ќоғамдыќ мектепке дейінгі тєрбиені дамыту..	27
6	МБМ тєрбиешісініњ жеке т±лғасы...	35
7	Мектеп жасына дейінгі балалар мекемесінде педагогикалыќ процесті ±йымдастыру...	41
8	МДМ-де педагогикалыќ процесті жоспарлау...............................	45
9	Сєби жастағы балаларды дамыту жєне тєрбиелеу.......................	51
10	Мектеп жасына дейінгілердіњ оќыту ж±мысын ±йымдастыру нысаны..	59
11	Мектеп жасына дейінгілерді тєрбиелеу жєне оќыту єдістері........	63
12	Мектепке дейінгі жастағы балалардыњ ойын іс-єрекеті................	74
13	Дене тєрбиесініњ теориясы жєне єдістемесі.	82
14	Аќыл-ой жєне сенсорлыќ тєрбие теориясы жєне єдістемесі.........	87
15	Мектепке дейінгі жастағы балалардыњ адамгершілік тєрбиесініњ теориясы жєне єдістемесі...	94
16	Мектепке дейінгі жастағы балалардыњ ењбек тєрбиесі.................	101
17	МДМ жєне отбасыныњ µзара байланысы.....................................	105
	Єдебиеттер тізімі..	114
	Глоссарий...	115

Кіріспе

Мектепке дейінгі педагогика курсының негізгі мақсаты және міндеттері мектепке дейінгі жастағы балалардың дамуын қамыту және тәрбиелеу заңдылықтары, мектепке дейінгі мекемеде тәрбиелеу-білім беру ‰дерісін ±йымдастырудың мазм±ны, т‰рі және әдістері туралы ғылыми-теориялық білімдер ж‰йесін қалыптастырып, болашақ педагогтың кәсіби икем, дағдыларын дамытуға бағытталған.

Б±л оқу қ±ралының мазм±ны мектепке дейінгі мекемеде тәрбиелеу-білім беру ‰дерісін ±йымдастырудың мән-мағынасы және әдістері туралы ғылыми-теориялық білімдер ж‰йесін қалыптастырып, болашақ педагогтың кәсіби икем, дағдыларын дамытуға бағытталған. М±нда студенттердің болашақ қызметтеріне сәйкес қ±зыреттіліктерін, білімдері мен дағды, икеділіктерін қалыптастыру қамтамасыз етілген. Сондықтан б±л пәнді оқу нәтижесінде студенттер:

- мектепке дейінгі педагогика ғылымының пәнін және міндеттерін;
- мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі оқу-тәрбие ‰дерісінің мақсаты және міндеттері, мазм±нын;
- мектепке дейінгі жастағы балаларды оқыту және тәрбиелеудің ±йымдастырушылық т‰рлерінің, әдістерінің классификациясын;
- мектепке дейінгі жастағы балалардың жас ерекшеліктерінің педагогикалық сипаттамасын, оларды оқыту және тәрбиелеу ерекшеліктерін танып-біліп, тµмендегідей дағды, икемділіктерді игеру керек:

– мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі оқу-тәрбие ‰дерісінің мақсаты және міндеттері, мазм±нын айқындай білу;
- мектепке дейінгі білім беру мекемесінде педагогикалық ‰дерісті жоспарлай білу;
- мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеу және оқыту міндеттеріне сәйкес заманауи педагогикалық технологияларды іріктеп алу және қолдана білу .

Курстың теориялық материалын қысқаша қарастырудың негізіне мемлекеттік жалпы білім беру стандартының мазм±ны жатады. Б±л оқу-әдістемелік қ±ралдың мазм±ны мектепке дейінгі педагогиканың негізгі тарауларына сәйкесті материалдардан т±рады. Әрбір тақырыпқа теориялық материалмен қатар µздік ж±мысқа

арналѓан тапсырмалар, талќылауѓа арналѓан с±раќтар, тест тапсырмалары жєне єдебиеттер тізімі беріледі.

1. Мектепке дейінгі педагогика пєні жєне міндеттері.

1.1 Мектепке дейінгі педагогика пєні жєне міндеттері.

Педагогика – тєрбие туралы ѓылым.

Мектепке дейінгі педагогика – мектепке дейінгі жастаѓы балаларды оќыту, дамыту жєне тєрбиелеудіњ µзара сабаќтастыѓын зерттейтін жас ерекшелік педагогиканыњ бір саласы [1].

Мектеп жасына дейінгі бала т±лѓасыныњ дамуы мен ќалыптасу ‰дерісін зерттеу - мектепке дейінгі педагогиканыњ пєні болып табылады. Объектісі ретінде - мектеп жасына дейінгі бала болады, оныњ дамуы тєрбиелік ќатынастармен аныќталады.

Ќазіргі уаќытта мектепке дейінгі педагогика ѓылымыныњ тµмендегідей негізгі міндеттерін бµліп ќарастырады:

1) мектепке дейінгі жастаѓы балаларѓа білім беру, оларды тєрбиелеу мен оќытудыњ теориялыќ проблемаларын ќ±растыру;

2) баланыњ адамгершілік, мєдениет пен танымдылыќ секілді жалпы адамзаттыќ ќ±ндылыќтардыњ мањыздылыѓын саналы т‰рде мењгеруіне баѓытталѓан тєрбие ‰дерісін ±йымдастыру (ќайырымдылыќ, ‰лкендерді сыйлау, ењбекке ќ±штар болу, ізгілік жєне т.б.);

3) єрбір жас ерекшелік кезењде баланыњ даму зањдылыќтарын есепке алу, мектеп жасына дейінгі балалармен ж±мыс істеу мазм±нын, єдістемесін жєне технологиясын аныќтау;

4) мектепке дейінгі жєне бастауыш жалпы білім беру арасындаѓы сабаќтастыќты ќамтамасыз ету маќсатында мектепке дейінгі білім беру мекемесі ж±мысыныњ негізгі баѓыттарын ѓылыми т±рѓыда негіздеу;

5) мектеп жасына дейінгі балалармен оќу-тєрбие ж±мысына вариативті баѓдарламаларды енгізудіњ мазм±нын, технологиясын жєне єдістемесін негіздеу;

6) мектепке дейінгі жастаѓы балаларды оќыту жєне тєрбиелеуде т±лѓаѓа баѓытталѓан тєсілдіњ мазм±ны мен технологиясын ќ±растыру;

7) мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде педагогикалыќ ‰дерісті білім беру, тєрбиелеу жєне дамыту міндеттерін ж‰зеге асырудыњ анаѓ±рлым тиімді технологияларын есепке ала ќ±растыру.

1.2 Негізгі педагогикалыќ ±ѓымдар. Мектепке дейінгі педагогиканыњ міндеттері.

Жалпы педагогиканыњ, оныњ ішінде, мектепке дейінгі педагогиканыњ негізгі категориялары «тєрбиелеу», «оќыту», «дамыту», «ќалыптастыру», «білім беру» жєне т.б. болып табылады.

«Тєрбиелеу» категориясы – педагогикада ењ бастылардыњ бірі. **Тєрбие—єлеуметтік ќ±былыс** – ол баланы дербес ќоѓамдыќ µмірге жєне µндірістік ењбекке дайындау маќсатында µсіп келе жатќан ±рпаќќа мєдени-тарихи тєжірибе беру арќылы ж‰зеге асады.

Тєрбие, педагогикалыќ ќ±былыс ретінде, т±лѓаны ќалыптастырудыњ маќсатќа баѓытталѓан ‰дерісі болып табылады.

Сондай-аќ, **тєрбие беруді** жеке т±лѓаныњ ќасиеттер ж‰йесін, кµзќарастарын жєне сенімдерін ќалыптастыруѓа баѓытталѓан маќсатты іс-єрекет ретінде тар шењберлі маѓынада да ќарастырады.

Педагогиканыњ таѓы бір категориясы—оќытуды — білім алушыныњ дамуын ќамтамасыздандыратын педагог пен оќушыныњ маќсатќа баѓытталѓан µзара єрекетін арнайы ±йымдастыру ‰дерісі нєтижесінде наќты білім, білік, икем жєне ойлау мен єрекет ету тєсілдер ж‰йесін мењгеру деп т‰сінеміз.

Білім беру (Ю. К. Бабанский бойынша) - б±л оќушылардыњ ѓылыми білім, икем, даѓды ж‰йесін игерулерініњ ‰дерісі мен нєтижесі жєне олардыњ негізінде жеке т±лѓаныњ д‰ниетанымы, адамгершілік жєне басќа ќасиеттерініњ ќалыптасуы, оныњ шыѓармашылыќ м‰мкіндігі мен ќабілетініњ дамуы[2].

Білім беруді адамныњ білім, икем, даѓды, шыѓармашылыќ єрекет, ќарым-ќатынас тєсілдер ж‰йесі т‰рінде ±рпаќ тєжірибесін игеру ‰дерісі жєне нєтижесі ретінде т‰сіндіреді.

Білім беру ж‰йе ретінде – оќу-тєрбие, мєдени-аѓарту мекемелері, біліктілікті арттыру жєне кадрларды ќайта даярлау мекемелерініњ арнайы ±йымдастырылѓан жиынтыѓы болып табылады. Барлыќ білім беру ±йымдары мемлекетте білім берудіњ бірыњѓай ж‰йесіне біріктірілген.

Даму – б±л адамныњ аѓзасындаѓы сандыќ жєне сапалыќ µзгерістер ‰дерісі. Оны дене дамуы, психикалыќ, єлеуметтік, рухани даму деп бµлуге болады.

Ќалыптасу – адамныњ экономикалыќ, идеологиялыќ, єлеуметтік, психологиялыќ сияќты барлыќ факторлар єсерінен єлеуметтік аѓза ретінде ќалыптасу ‰дерісі.

Єлеуметтену – ќоѓам мєдениетін игеру жєне жањѓырту ‰дерісінде µмір бойы адамныњ дамуы жєне µзін-µзі жетілдіруі.

Мектепке дейінгі педагогиканыњ келесі міндеттерін бµліп ќарастырады [3]:

- ќосалќы-сипаттаушы– білім беру ‰дерісі баѓдарламаларыныњ, ‰лгілерініњ, технологияларыныњ ѓылыми сипаттамасы;

- болжамдыќ – мектепке дейінгі білім беру мекемесінде (МДБМ) білім беру ‰дерісін жетілдіру жолдарыныњ ѓылыми болжамы;

- шыѓармашылыќты-т‰рлендіруші –ѓылыми болжамды ескеру негізінде жобалыќ-конструктивті технологияларды ќ±растыру.

1.3 Ќазаќстанда мектепке дейінгі тєрбие ж‰йесініњ ќалыптасуы.

Біздіњ елімізде мектепке дейінгі тєрбиенiњ ќалыптасуы бірнеше кезењнен µтті:

1) 20 ѓасырдыњ 20 - 30 жылдарында – ќоѓамдыќ мектепке дейінгі тєрбие туындады, алѓашќы мектепке дейінгі мекемелер, оларды басќару ±йымдары пайда болды. Осы ±йымдардыњ ж±мыстарын реттейтін алѓашќы ќ±жаттар шыќты, алѓашќы психологиялыќ-педагогикалыќ жєне єдістемелік ењбектер жарыќ кµрді.
2) 20 ѓасырдыњ 30 - 50 жылдары арасында – мектепке дейінгі тєрбие беру ж‰йесі ќалыптасып, мектепке дейінгі мекемелер желісі ќ±рылды. Бастауыш жаппай оќуды енгізу ж±мысы мектепке дейінгі жастаѓы балаларды мектепке дайындау ж‰йесін ќ±руды ќажет етті. Мектепке дейінгі мекемелер, ауылдыќ жерлерді ќоса, Ќазаќстанныњ барлыќ аймаќтарында ашылды. Мектепке дейінгі мекемелер ѓимараттарыныњ алѓашќы типтік жобалары пайда болды. Педагогикалыќ училищелерде тєрбиешілерді дайындайтын мектепке дейінгі бµлімдер желісі ќ±рылды, мамандарды даярлаушы оќу жоспарлары мен баѓдарламалар жетілдірілді. ЌР халыќты аѓарту комитеті аппаратында жєне облыстыќ халыќќа білім беру бµлімінде мектепке дейінгі тєрбие бµлімдері мен секторлары пайда болды. Тєжірибе алмасуѓа арналѓан кењестер, семинарлар жєне конференциялар т±раќты т‰рде ж‰ргізіле бастады. «Іс-єрекет т ‰рлері бойынша мектепке дейінгі мекемелердіњ ж±мыс баѓдарламалары», «Балабаќша жарѓысы» жєне т.б. секілді бірыњѓай нормативтік-єдістемелік ќ±жаттар пайда болды. Мектепке дейін тєрбие беру проблемалары бойынша ѓылыми-зерттеу ж±мыстары жандандырылды. Мектепке дейінгі мекемелерде балаларды оќыту идеясы ќалыптасты, кењ ауќымды эксперимент басталды.
3) ‡шінші кезењ — 50 жылдардыњ екінші жартысынан 90 жылдарѓа дейін— мектепке дейінгі мекемелерді модернизациялау, білім беру мен тєрбие беру ‰дерісін ѓылыми т±рѓыдан ќамтамасыздандыру мен жетілдіру кезењі. Осы кезењде мектепке дейінгі мекеменiњ «сєбилер баќшасы» («ясли-сад») бірыњѓай типі пайда болды, оныњ негізгі

маќсаты балаларды мектепке дайындау еді. Есту, сµйлеу, кµру ж ‰йесінде, интеллектуалды дамуында, тірек-ќимыл аппаратында кемістігі бар балаларѓа арналѓан арнайы мамандандырылѓан мектепке дейінгі мекемелер ќ±рылды. Мектепке дейінгі мекемелер ‰шін мамандарды даярлау педагогикалыќ жоѓары оќу орындарында басым болды. Кадрларды ќайта даярлау жєне біліктілігін арттыру ж‰йесі кеѕінен дамыды, озыќ педагогикалыќ тєжірибелер таратылды. Мектеп жасына дейінгі балаларды оќытудыѕ физиологиялыќ, психологиялыќ жєне педагогикалыќ негіздері єзірленді, єсіресе оќытудыѕ психофизиологиялыќ негіздерін єзірлеуге ерекше назар аударылды. «Балабаќшада тєрбиелеу жєне оќыту баѓдарламасы», «Балабаќшаныѕ даярлыќ топтарыныѕ типтік баѓдарламасы», ±лттыќ-аймаќтыќ ерекшеліктерді есепке алатын мектепке даярлыќ сыныптарыныѕ оќу жоспарлары жасалды [4].

4) 20 ѓасырдыѕ 90 жылдары – мектепке дейінгі білім беру ±йымдарыныѕ ќысќаруымен сипатталады.

1991 жылы 8881 мектепке дейінгі ±йым ж±мыс істеді. Д±рыс ойластырылмаѓан жетілдіру ж±мысыныѕ салдарынан балабаќшалар желілері 2000 жылдыѕ басына ќарай 1 144 бірлікті ќ±рып, осылайша к‰рт ќысќарды.

5) 2000 жылдан бастап ќазіргі уаќытќа дейінгі кезеѕ – мектепке дейінгі тєрбие беру ж‰йесініѕ ќайта µрлеуімен жєне дамуымен сипатталады.

Еліміздіѕ мектепке дейінгі тєрбие беру ж‰йесі Ќазаќстан Республикасы Президентініѕ 2000 жылдыѕ 30 ќырк‰йегінде № 448 Жарѓысымен бекітілген 2000-2005 жылдар аралыѓында «Білім беру» атты мемлекеттік баѓдарламасын ќабылдаумен ќайта дами бастады. 2011 жылдан бастап мектепке дейінгі ±йымдардыѕ белсенді дамуы «Балапан» баѓдарламасын іске ќосу есебінен ќамтамасыз етіліп келеді. Осылайша, 2000 жылдан бастап елімізде **5 302** мектепке дейінгі ±йым ашылды: оныѕ ішінде **1117** балабаќша (*оныѕ ішінде ќ±рылыс жєне реконструкция есебінен – 165 балабаќша*) жєне **4185** мектепке дейінгі шаѓын орталыќ. Осы ретте 3 пен 6 жастаѓы балаларды мектепке дейінгі мекемемен ќамтамасыздандыру 2011 жылдыѕ басына ќарай **55%** ќ±рады**,** 2009 жылы **36%** жєне 2000 жылы **13,5%** ќ±раѓан еді.

Баќылау с±раќтары

1) Мектепке дейінгі педагогикаѓа ѓылым ретінде аныќтама беріѕіз.
2) Мектепке дейінгі педагогиканыѕ пєні мен міндеттерін атаѕыз.
3) Мектепке дейінгі педагогиканыѕ ќандай міндеттерін ерекше бµліп ќарастырады?

4) Ќазаќстандаѓы мектепке дейінгі тєрбиенің ќалыптасуының ќандай кезеңдерін атап кµрсетуге болады?
5) Педагогикалыќ ѓылымдар ж‰йесін кµрсететін сызба жасаңыз.

1-таќырып бойынша тест тапсырмалары

1. Балаларда ќоѓамның ќоятын єлеуметтік жєне педагогикалыќ талаптарына сєйкес жоѓары азаматтыќ, моральдыќ-саяси, психологиялыќ жєне физиологиялыќ ќасиеттері, тєртіп пен іс-єрекет машыќтарын ќалыптастырудың маќсатќа баѓытталѓан ‰дерісі ќалай аталады:

A) Оќыту.

B) Єлеуметтену.

C) Білім беру.

D) Тєрбиелеу.

E) ¤здігінен білім алу.

2. Ѓылыми білім, танымдыќ икем мен даѓдыны игеру, олардың негізінде жеке т±лѓаның д‰ниетанымы, адамгершілік жєне басќа ќасиеттерінің ќалыптасуы, оның шыѓармашылыќ м‰мкіндігі мен ќабілеттерінің даму ‰дерісі жєне нєтижесі ќалай аталады:

A) Оќыту.

B) Єлеуметтену.

C) Білім беру.

D) Тєрбиелеу.

E) ¤здігінен білім алу.

3. Мектепалды, мектепке дейінгі жєне мектеп жасындаѓы кезеңде µсіп келе жатќан адамды тєрбиелеу заңдылыќтарын зерттейтін педагогикалыќ ѓылым:

A) Жалпы педагогика.

B) Єлеуметтік педагогика.

C) Педагогика тарихы.

D) Т‰зету педагогикасы.

E) Жас ерекшелік педагогикасы.

4. Тіршілік ортасына белсенді т‰рде бейімделу, адамның табиѓатта жєне ќоѓамда µмір с‰ру заңдарын ќабылдау жєне оларды жауапты орындау ќалай аталады:

A) Тєрбиелеу.

B) Єлеуметтену.

C) ¤міршеңдік.

D) Білім беру.

E) Жеке т±лѓаның ќалыптасуының дамуы.

5. Жеке т±лѓаның дамуы – б±л:

A) Т‰рлі факторлардыњ єсерінен уаќыт аралыѓында адам аѓзасында болатын сандыќ жєне сапалыќ µзгерістер.

B) Аѓзаныњ µсіп жетілуімен т‰сіндірілетін µзгерістер.

C) Берілген ќасиеттердіњ адам бойында ќалыптасуыныњ маќсатты ‰дерісі.

D) Жеке т±лѓаныњ єлеуметтену ‰дерісі.

E) Жеке т±лѓаныњ даралану ‰дерісі.

6. Педагогикада кењінен пайдаланылатын «жеке т±лѓа» ±ѓымы нені білдіреді:

A) Жер бетіндегі тірі аѓзалар ішіндегі ењ жоѓары сатысын.

B) Сана сезімі жєне ойы бар адамды.

C) Жеке алынѓан адамды.

D) Ќоѓамдыќ мєнін сипаттайтын µмір бойы ќалыптасќан ќасиеттер мен сапалар жиынтыѓы.

E) Адамды басќа адамнан айыратын сол бір ерекшелік.

7. Жас ерекшелік дамуды ескеруші, жастыќ шаќтыњ т‰рлі сатысында адамѓа тєрбие беру жєне білім беру туралы ѓылым:

A) Психология.

B) -Педагогика.

C) Дидактика.

D) Єдістеме.

E) Физиология.

8. Педагогика объектісі:

A) Жеке т±лѓаныњ даму ерекшелігі.

B) Тєрбие беру ‰дерісі.

C) -Барлыќ ќоршаѓан педагогикалыќ аќиќат.

D) Тєрбиеленушілер ±жымы.

E) Оќу ‰дерісі.

9. Педагогика пєні:

A) Бала.

B) Балалар ±жымы.

C) Педагогтыњ басќарушылыќ ќызметі.

D) -Педагогикалыќ ‰деріс.

E) Жеке т±лѓаныњ даму зањдылыќтары.

10. Педагогиканыњ негізгі категориялары:

A) Педагог, тєрбиеленуші, МДБМ.

B) Оќыту ‰дерісі, тєрбиелеу ‰дерісі.

C) -Тєрбиелеу, оќыту, білім беру.

D) Маќсат, ‰деріс, ата-ана.

E) ‡йрету, сабаќ беру.

2. Мектепке дейінгі жастаѓы балаларды дамыту жєне тєрбиелеу. Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ жеке-дара ерекшеліктерін есепке алу.

2. 1 «Индивид», «даралылыќ», «т±лѓа» ±ѓымдарыныњ мєні.

Тєрбиелеудіњ негізгі маќсаты болып ќалыптасып келе жатќан т±лѓаныњ єлеуметтік тєжірибені игеруі мен оныњ жан-жаќты ‰йлесімді дамуы табылады.

Адам – б±л сµйлей, ойлай білетін, ењбек ќ±ралын жасау жєне оны пайдалану ќабілеті бар тіршілік иесі.

Индивид – адамдыќ ќасиеттерді есепке алмаѓандаѓы адам затыныњ жеке µкілі.

Даралыќ – бір-біріне ±ќсамау, бір адамныњ екінші адамнан айырмашылыѓы жєне µзіндік ерекшелігі.

Жеке т±лѓа немесе т±лѓа саналы іс-єрекет пен т±лѓааралыќ жєне єлеуметтік ќарым-ќатынасќа т‰сетін субъект ретіндегі индивид. Жеке т±лѓаныњ мањызды белгілері болып оныњ аќыл-естілігі, жауапкершілігі, бостандыѓы, жеке абыройы, даралыѓы табылады.

Т±лѓаныњ ќалыптасуы — б±л µзі т‰сетін ќоѓамдыќ ќатынастар єсерінен туындайтын адамныњ ќалыптасу ‰дерісі; адамныњ білім ж‰йесін, єлем туралы т‰сінікті, ењбек икемдерін игеруі.

Адам дамуын ќозѓай алатын к‰ші бар ќарама-ќайшылыќтарды факторлар деп т‰сінеміз.

Педагогикада баланыњ дамуы мен ќалыптасу факторларын 3 топќа бµледі:

Жеке т±лѓаныњ ќалыптасу факторлары

Биологиялыќ — Єлеуметтік — Тєрбиелеу жєне оќыту

Сурет 1 – Жеке т±лѓаныњ ќалыптасу факторлары

2.2 Жеке т±лѓаны ќалыптастырудыњ биологиялыќ жєне єлеуметтік факторлары.

Жеке т±лѓаны ќалыптастырудыњ биологиялыќ факторлары. М±нда балаѓа ата-анасынан жєне жаќын ата-бабаларынан берілген биологиялыќ ерекшеліктердіњ - т±ќым ќуалаушылыќтыњ мањызы зор. Адам т±ќым ќуалаушылыѓын µзара екі т‰рге бµлуге болады:

жалпы адамзаттыќ (т‰зу ж‰ру, санасы, аќылы, сезім м‰шелері, шартсыз рефлекстер, нєсілдік жєне ±лттыќ белгілерініњ дамуына ќажетті нышандар) жєне жеке дара (ж‰йке ж‰йесі типтері, анатомиялыќ-физиологиялыќ нышандар).

Аѓзаныњ тектілік негізі немесе оныњ генотипіне мыналар енеді:

- морфологиялыќ белгілер (сыртќы бет єлпеті);
- функционалдыќ ерекшеліктер (мысалы, ќан тобы);
- адамныњ µзіндік нышандары (тік к‰йде ж‰ру, тілініњ дамуы, ойлауѓа, ењбекке ќабілеттілік жєне т.б.);
- ж‰йке ќызметініњ типі (ж‰йке ‰дерістерініњ к‰ші, олардыњ ќозуы немесе тежелуі, ќозѓалѓыштыќ);
- ќандай-да болмасын бір іс-єрекет т‰рініњ дамуына себепші болатын анатомиялыќ-физиологиялыќ нышандар;
- есту м‰шесі, аќыл-ой ж‰йесі, сезім м‰шесі ќ±рылымындаѓы ќандай да бір ерекшеліктер жєне т.б.

Єлеуметтік факторлар – орта – єлеуметтік-экономикалыќ, тарихи т±рѓыда ќалыптасќан адам мен ќоѓам µмірініњ жаѓдайлары.

Орта макро жєне микроорта деп екіге бµлінеді.

Макроорта – б±л адамѓа єлеуметтік-экономикалыќ єсер етудіњ кењ кешені (µндіруші к‰штер жєне µндірістік ќатынастар дењгейі, µмірдіњ материалдыќ жаѓдайы, мєдениеттіњ, б±ќаралыќ аќпарат ќ±ралдарыныњ даму дењгейі).

Микроорта – б±л баланыњ тікелей ќарым-ќатынасќа т‰сетін жаќын ортасы, б±л адамды ‰немі ќоршап т±ратын жєне оныњ дамуына себепші болатын бір бірімен µзара тыѓыз байланыста болатын заттар, ќ±былыстар жєне адамдар єлемі (б±л отбасы, мектеп, достары, ќ±рдастары, жаќын адамдары жєне т.б. сияќты элементтерден т±ратын єлеуметтік ортаныњ бµлігі).

Жеке т±лѓаныњ дамуы жєне ќалыптасуына белгілі бір шамада табиѓи жєне географиялыќ орта (климат), табиѓат жаѓдайлары да єсер етеді.

2.3 Т±лѓаныњ ќалыптасуын баѓыттау факторлары.

Т±лѓаныњ ќалыптасуын баѓыттау факторлары. Т±лѓаныњ ќалыптасуында тєрбие ењ негізгі терењ жєне пєрменді фактор ретінде алѓа шыѓады, б±л ±йымдастырылѓан жєне баѓытталѓан дамыту ‰дерісі. Тєрбие болѓан жерде дамытуды ќозѓаушы к‰штер, баланыњ жас ерекшелігі жєне жеке ерекшеліктері есепке алынады. Тєрбие болѓан жерде ортаныњ оњ єсерлері толыќќанды пайдаланылады. Тєрбие болѓан жерде ортаныњ кері єсерлері (б±зылѓандыќ, ата-

ананың маск‰немдікке салынуы, педагогтардың дµрекілігі, ќ±рдастарының агрессиялылығы жєне т.с.с.) жоғалады, балалардың бойында ортаның жағымсыз єсерлеріне ќарсы т±рушы адамгершілік т±раќтылыќтар ќалыптасады. Тєрбие бар жерде балаға єсер етушілердің (мектеп, отбасы, мектептен тыс мекемелер, ж±ртшылыќ) бірлігі мен µзаракелісімділігі орнайды.

Т±лғаның дамуы баланың ќоршаған болмысты µздігінен игеруі арќасында ж‰реді. Сондыќтан тєрбие балалардың µмірі мен іс-єрекетін ±йымдастыруды ќажет етіп алға ќояды. Іс-єрекет — б±л т±лғаның ќалыптасуындағы жетекші фактор, алайда б±л ретте баланың ойдағыдай дамуы оның µзінің к‰ш-жігеріне, іс-єрекеттің єр т‰ріне деген ќызығушылығына, дербестігіне жєне ж±мыс ќабілетіне тєуелді болады.

Тєрбиелеу – б±л т±лғаны маќсатты т‰рде ќалыптастыру ‰дерісі, тєрбиелеу барысында т±ќым ќуалаушы нышандар мен микроортаның т‰рлі µзгерістері т ‰зетіліп отырады. Балалардың барлығы да педагогикалыќ ‰дерісті сауатты ±йымдастыратын, балалардың т‰рлі іс-єрекеттерін нєтижелі ќ±растыратын тєрбие-білім беру мекемелерінен µтеді, себебі ол т±лғаны дамытуды айќындаушы шарт болып табылады.

Тєрбиенің оның маќсаттылығынан басќа айырмашылығы, осы єлеуметтік міндетті атќару ‰шін ќоғамның арнайы тєрбие ісін ж ‰зеге асырушы адамды дайындауында.

Осылайша, т±лғаның ойдағыдай дамуы жєне ќалыптасуының басты шарты т±ќым ќуалаушылыќ, орта жєне тєрбие сияќты ‰ш тарихи негізделген жєне µзгермелі факторлардың µзара єрекеттестігі болып табылады.

Баќылау с±раќтары

1) «Индивид», «даралыќ», «т±лға» ±ғымдарының мағынасын ашыңыз.
2) Т±лғаның ќалыптасуының негізгі факторларын атаңыз.
3) Екі ±лы адамдардың пікірлерін салыстырыңыз жєне µз ойыңызды ќ±растырып, білдіріңіз. «Тєрбие бєрін де жасай алады» (Гельвеций). «Небір-небір тєрбиелеймін деушілерден, достым, саќтан» (Вольтер).

2-таќырып бойынша тест тапсырмалары

1. Т±лғаның ќалыптасу факторлары:

A) Биологиялыќ, єлеуметтік, тєрбие жєне оќыту.

B) Биологиялыќ физиологиялыќ, білім беру.

C) Физиологиялыќ, єлеуметтік, тєрбие жєне оќыту.

D) Т±ќым ќуалаушылыќ, орта, табиғат.

E) Т±ќым ќуалаушылыќ, оќыту жєне тєрбиелеу, табиѓат.

2. Ата-анадан балаѓа т±ќым ќуалаушылыќпен беріледі:

A) Ж‰йке ж‰йесі типі.

B) ¤мір салты.

C) Ерік-жігер ќасиеттері.

D) Мінез-ќ±лыќ.

E) Адамгершілік ќасиеттер.

3. Т±лѓаныњ дамуына єсер етуші негізгі факторлар:

A) Ойын, оќу, ењбек.

B) Тєрбие, ќоршаѓан орта, т±ќым ќуалаушылыќ, µзіндік іс-єрекет.

C) Балабаќша, отбасы.

D) Білім, икем, даѓды.

E) Педагогтар, ата-аналар.

3 Т±лѓа дамуынныњ жас ерекшелік периодизациясы. Ерте жастыќ шаќ жєне мектепке дейінгі жастыќ шаќтыњ педагогикалыќ сипаттамасы.

3.1 Мектепке дейінгі жастаѓы бала ѓылыми зерттеу объектісі жєне тєрбие субъектісі ретінде.

Мектепке дейінгі педагогиканыњ зерттеу объектісі туѓанынан 7 жасќа дейінгі кезењдегі бала болып табылады. ¤мірдіњ б±л бµлігіндегі т±лѓаныњ дамуы алуан т‰рлі µзгерістерден µтеді, сондыќтан белгілі бір кезењдерді жєне олардыњ зањдылыќтарын атау ќажеттілігі туындайды.

Адамныњ дамуы жєне ќалыптасуы бірќатар кезењдерден µтеді. олардыњ єрќайсысы µзініњ ерекшеліктерімен жєне зањдылыќтарымен сипатталады.

Жас ерекшелігіне ќарай дамудыњ критерийлері ретінде бала аѓзасы ќалпыныњ келесі кµрсеткіштері танылады:

1) Анатомиялыќ кµрсеткіштер: аѓзаныњ с‰йек, б±лшыќ ет, ж‰йке, ми, ж‰рек-ќантамыр, жыныстыќ ж‰йелерініњ дамуы.

2) Физиологиялыќ кµрсеткіштер: тыныс алу, ќан айналым м ‰шелері, ішкі без, ж‰йке ж‰йелері жєне т.б. ќызметтері. Тєрбиеші балаѓа ‰немі бірт‰рлі іс істеткенде, оныњ ж‰йке жасушаларыныњ белсенділігі тµмендейтінін, тежеу пайда болатынын, осыныњ бєрі тез шаршауѓа, єрекетсіздікке єкеп соѓатынын білуі керек.

3)Жас ерекшелігіне ќарай дамудыњ психологиялыќ критерийлері: т‰йсік, ќабылдау, елес, ес, ќиял, зейін, ойлау, тіл, темперамент жєне мінез-ќ±лыќ, сонымен ќатар басќа да

психологиялыќ сипаттамалар мен т±лѓа ќасиеттерініњ ерекшеліктері жатады.

4) Дене кµрсеткіштері: баланыњ бойы, салмаѓы, кеуде ќуысы кµлемі, б±лшыќет к‰ші, ќимыл єрекет икемдері жєне т.б.

5) Жас ерекшеліктіњ *педагогикалыќ критерийлері* баланыњ µмірініњ т‰рлі кезењдеріндегі тєрбие, білім беру жєне оќыту м‰мкіндіктерін сипаттайды.

Адамныњ жас ерекшелігіне ќарай дамуын кезењдерге бµлуде жоѓарыда аталѓан кµрсеткіштердіњ барлыќ кешені пайдаланылады. Кейбір кµрсеткіштер осы жас ерекшелік кезењінде жетекші болып, басќасы тєуелді болады. Осылайша, баланыњ туѓан кезењінде дене жаѓдайы кµрсеткіштері жетекші болады. Мектепке дейінгі жастаѓы балаларѓа сипаттама бергенде басты болып психологиялыќ жєне педагогикалыќ критерийлер табылады. Педагог бала дамуыныњ жас ерекшелік кезењдерін терењнен т‰сінуі керек.

Педагогика ѓылымында мектепке дейінгі жастыќ шаќты кезењдерге бµлудіњ бірќатар ќ±рылымдары бар (Аристотель, Я.А.Коменский, Ж.Ж.Руссо, Л.С. Выготский, Д.Б. Эльконин жєне басќалар.)

Жас ерекшелігіне ќарай кезењдерге бµлуді ±сынѓан Л. С. Выготскийдіњ тєсілі барынша негізделген болып табылады, оныњ негізінде дамудаѓы т±раќты жастыќ шаќ жєне даѓдарыс теориясы жатыр. Осы теорияѓа с‰йене отырып, мынадай жас ерекшелік кезењдерін бµліп ќарауѓа болады: нєрестелік, сєбилік, ерте жас, мектепке дейінгі жас.

Д.Б. Элькониннніњ зерттеулері дамудыњ єлеуметтік жаѓдаяты мен жастыќ шаќтыњ басќарушы іс-єрекетін бµліп кµрсету негізінде кезењдерге бµлуге м‰мкіндік берді (нєрестелік – эмоционалдыќ ќарым-ќатынас; ерте жас – заттармен іс єрекет жасау; мектепке дейінгі жас – ойын ойнау). Іс-єрекет т‰рлерініњ пайда болуын баланыњ психикалыќ дамуыныњ белгілі бір дењгейімен, оныњ м ‰мкіндіктерімен байланыстырады. Іс єрекет т‰рлері дамудыњ толыќќандылыѓын ќамтамасыз ете отырып, біртіндеп бірін бірі алмастырады.

3.2 Мектепке дейінгі жастаѓы бала дамуыныњ негізгі кезењдерініњ сипаттамасы.

1) Нєресте— туѓанынан 1-2 айѓа дейін. Осы кезењде тєрбие, єсіресе, баланыњ дене дамуына, оныњ денсаулыѓына ќамќорлыќпен ќарауды талап етеді. Д±рыс ±йымдастырылѓан

тамақтану, шынықтырушы ем-шаралар, ±йықтау мен ояу болу режимін сақтау, таза киім мен гигиена талаптарын қадағалау - бала денсаулығын сақтау мен нығайтудың негіздері болмақ. Алайда бала осы кезеңнің µзінде қоршаған єлеммен иіс сезу, есту, кµру, сипап сезу, қимыл єрекет жасау сияқты іс єрекеттері арқылы байланысқа т‰се бастайды. Осы кезде єсіресе, ему, бағдарлай байқай алу, ±стау секілді органикалық қажеттіліктерін қамтамасыз ететін рефлекстері дамиды. Сондықтан осы кезеңде тєрбиенің маңызды міндеттері болып сезім м‰шелерінің белсенді қызмет етуі ‰шін жағдай жасау табылады. Б±л ж‰йке ж‰йесінің, мидың дамуын қамтамасыз етеді, танымдық ‰дерістердің қалыптасуына себепші болады.

2) Сєбилік - 2 — 3 айдан бір жасқа дейін. Баланың 2-3 айға толғанда ‰лкендерге деген ерекше эмоционалдық-қимыл реакциясы пайда болады, оны «жандану кешені» деп атайды. Бала қолымен, аяғымен белсенді қимыл жасайды, к‰лімдейді, дыбыстар шығарады. Осы мезеттен бастап бала µзінің дамуының басқа кезеңі- сєбилік кезеңіне µтеді. Б±л кезеңде бала басын ±стап, отырып, еңбектеп, т‰регеліп т±рып, алғашқы қадамдар жасап ‰йренеді. Психологиялық ‰дерістер жєне т±лғалық қасиеттері белсенді т‰рде қалыптаса береді.

Осы жастық шақ кезеңінің маңыздылығы сµйлеу тілінің пайда болатындығында. Баланың алғашқы сµздері оны қоршаған єлеммен байланысқа т‰суге кіріктіреді, танымын қарама-қайшылық пен к‰рделілікке толы деңгейге кµтереді. Тіл механизмі бала бір жасқа толғанға дейінгі кезеңде қалыптасады.

Б±л кезеңде балаға тєрбие беру, білім беру, оқыту—заттармен, ойыншықтармен єрекет ету, ‰лкендермен қатынас жасау мен бірлескен іс єрекет арқылы ж‰зеге асады. Бала тыңдау, кµре білу, бақылау, есте сақтау, єрекет ету икемдерін игереді. Оған еліктеушілік, ‰лкендердің іс-єрекеттерін қайталау тєн. Заттық ойлау т‰рі туындайды. Сєби жаста т±лғаның жан-жақты дамуына қажетті алғышарттар қалыптасады. Тєрбиелеу мєні осы м‰мкіндіктерді іске асыру ‰шін жағдай жасау жєне осындай даму м‰мкіндіктерін қамтамасыз етуге шоғырланады.

3) ерте жастағы балалық шақ — 1 жастан 3 жасқа дейінгі кез. Оған дене жєне психикалық дамудың жылдам болуы тєн.

Осы кезеңде баланың т±лғалық қасиеттерінің дамуы мен қалыптасуында сапалық µзгерістер тездетіледі. Тіл т±лғаның рухани жағының қалыптасуының жетекші факторы бола т±ра таным жєне

ќарым-ќатынас шекараларын едєуір кењейтеді. Бала тілінің дамуына ќамќорлыќ жасау- осы кезеңдегі тєрбиенің маңызды міндеті болмаќ.

Б±л жаста мінез-ќ±лыќ ерекшеліктерінің негізгі ќаланады. Бала бойында адамгершілік талаптар мен нормалар мазм±нының ќалыптасуы оның тєртібі мен іс-єрекетін д±рыс ±йымдастыруға тєуелді. ¤з ќалауы бойынша єрекет ету ынтасынан, тєртібіндегі, іс-єрекетіндегі дербестіктің алғашќы белгілерінен кµрінетін ќадамдары, ерік-жігерінің, еңбекке ќабілеттілігінің, еңбек с‰йгіштігінің ќалыптасуына негіз болады.

Ата-аналар мен тєрбиешілердің ќамќорлығы осы жаста бастамашылдығы мен дербестігін оята отырып, іс-єрекетінің жан-жаќтылығын, ќарым-ќатынас жєне таным т‰рлерінің кµпт‰рлілігін ќамтамасыз етуден т±рады. Наќ осы жаста єрбір бала т±лға болып ќалыптасады, µзін ќоршаған ортадан бµліп кµре алады; оның бойында ересек адамға тєн барлыќ ќасиеттер ќалыптасады. Сондыќтан кейбір психологтар адамның туғанынан егделік жасќа дейінгі даму жолының ќаќ ортасы – ‰ш жас деп есептейді.

4*) Мектепке дейінгі жас — 3 жастан 6-7 жасќа дейін*. Осы кезеңде кешенді т‰рде анализаторлардың ќызметі, елес, ќиял, ес, ойлау жєне тілдің дамуы секілді єрекеттері єлемді танудың сезімталдыќ кезеңінің ќалыптасуына єкеледі. Логикалыќ ойлауы ќарќынды т‰рде ќалыптаса береді, абстрактылы пайымдау элементтері пайда болады.

Мектепке дейінгі жас — б±л т±лғаның жан-жаќты дамуының жєне ќалыптасуының бастауы. Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің бағдарламалары балаға дене, аќыл-ой, адамгершілік, еңбек, эстетикалыќ тєрбие беру т‰рлерін ќамтиды. Айта кететін болсаќ бағдарламалардың барлыќ н±сќаларында мектепке дейінгі жастағы балалардың ойын єрекетіне баса назар аударылады.

Мектепке дейінгі балалыќ шаќ **мектепке дейінгі сєбилік шаќ (3-5 жас), естияр жєне мектепке дейінгі ересектік шаќ (5-7 жас)** деп бµлінеді. Балабаќшаларда аталған кезеңдерге сєйкес жас ерекшеліктеріне ќарай топтар ќ±рылған: сєбилер, естияр жєне ересек, мектепалды даярлыќ топтары.

Баќылау с±раќтары

1) Орыс жазушылары-классиктері (Л.Толстой, И.Тургенев, А.Чехов) шығармалары негізінде ерте жєне мектепке дейінгі жастағы баланың мінездемесін жасаңыз. Жасалған мінездеме мен µзіңіз білетін бала мінездемесін салыстырыңыз. Несімен ±ќсас жєне ќандай айырмашылыќтары бар. Салыстыру нєтижесін келтіріп т‰сіндіріңіз.

2) Эмоционалдыќ даму, интеллектуалдыќ, адамгершілік даму баѓыттарыныњ бірін алып ерте жєне мектепке дейінгі жастаѓы баланыњ даму динамикасын ашыњыз.

3- таќырып бойынша тест тапсырмалары

1. Мектеп жасына дейінгі баланыњ ќоршаѓан болмысты т‰рлі жаѓдайларды елестете кµрсететін негізгі іс єрекет т‰рі – б±л:

A) Спорт.

B) Оќу.

C) Ењбек.

D) Ойын.

E) Ќарым-ќатынас.

2. Ерте жас ерекшелігіне жатады:

A) Дене дамуыныњ ќарќындылыѓы.

B) Аѓзаныњ ерекше нєзіктігі.

C) Аѓза м‰шелерініњ морфологиялыќ жєне функционалдыќ жаќтан жеткіліксіз µніп жетілуі.

D) Психикалыќ даму ќарќындылыѓы.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

3. Ерте жастыќ шаќ мына кезењдерді ќамтиды:

A) туѓанынан 1-2 айѓа дейін.

B) 2-3 айдан 1 жасќа дейін.

C) 1 жастан 3 жасќа дейін.

D) 3 жастан 5 жасќа дейін.

E) 5-7 жас.

4. Тєрбие беру бала денесініњ дамуына, оныњ денсаулыѓына аса ќамќорлыќ кµрсетумен ерекшеленетін жастыќ шаќ кезењі:

A) Жања туѓан нєресте.

B) Ерте жастаѓы балалыќ шаќ.

C) Мектепке дейінгі сєбилік жас.

D) Мектепке дейінгі жас.

E) Д±рыс жауап жоќ.

4. Мектеп жасына дейінгі балаларды дамыту жєне тєрбиелеу баѓдарламасы.

4.1 Оќу баѓдарламасы т‰сінігі.

Оќу баѓдарламасы – б±л мектепке дейінгі жастаѓы балаларды оќыту-тєрбиелеу ж±мысыныњ маќсаты, міндеттері жєне мазм±нын айќындайтын міндетті мемлекеттік ќ±жат.

Мектепке дейінгі тєрбие беру мен оќыту баѓдарламалары мемлекеттік мектепке дейінгі оќыту мен тєрбиелеудіњ жалпыѓа

міндетті стандарты негізінде, мектепке дейінгі балалар ‰шін іс єрекет т‰рлерінің µзіндік ерекшеліктерін ескере отыра жасалады (2007 жылғы Білім беру туралы заң).

Мектепке дейінгі білім беру мекемелеріндегі бағдарламалардың маңыздылығы:

1) білім беру ж‰йесінде балабақшалардың єлеуметтік-маңызды рµлін кµрсетеді;

2) оқытушы жєне тєрбиелеуші педагогикалық ‰деріске мақсатты т‰рде басшылық жасайды;

3) қ±рдастарымен қарым-қатынас қажеттілігін қанағаттандыру ‰шін жағдай жасайды;

4) мектепке дейінгі тєрбие теориясы мен практикасын дамыту жолында жаңаны синтездейді;

5) балаларды тєрбиелеу, оқыту, дамыту жєне сауықтыру бірлігі принципі есебінен мектепке дейінгі жєне бастауыш білім берудің сабақтастығын жєне ‰здіксіздігін қамтамасыз етеді.

6) єрбір баланың т±қым қуалаушы нышандарын, бейімділігін, қабілетін, дарындылығын іске асыруға бағытталады жєне оның даму ерекшеліктері мен денсаулық жағдайын ескере отыра жекеше тєсіл негізінде бастауыш мектепте білім беру бағдарламаларын игеруге дайындау.

7) мектепке дейінгі оқытудың жалпы білім беретін оқу бағдарламалары қарапайым оқу, жазу, есептеу дағдылары мен тілдік қарым-қатынас жасау тєжірибесін қалыптастырады жєне бастауышта білім беруді игеру ‰шін тең мєрелік жағдайды қ±руды қарастырады. (Қазақстан Республикасының 27.07.2007 ж. N 319-III "Білім беру туралы» заңы)

Мектепке дейінгі білім беру мекемелеріне арналған бағдарламалар кешенді жєне парциалды бола алады.

Кешенді бағдарламалар баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін балалармен ж±мыс істеудің негізгі бағыттарын қамтиды.

Парциалды бағдарлама бала дамуының бір немесе бірнеше бағытын қамтиды.

4.2 Бағдарламаның жасалу тарихы жєне оның мектепке дейінгі жастағы балаларды дамытудағы маңызы.

1932 ж. – РКФСР халықтық ағарту комиссариаты бағдарламаның алғашқы жобасын шығарды. Б±л қ±жат баланың іс єрекет т‰рлеріне сєйкес келетін тараулардан т±рды: жалпы-саяси тєрбие, еңбек тєрбиесі, музыкалық-қимыл тєрбиесі, бейнелеу іс-

єрекеті, математика, сауат ашу. Б±л ќ±жатта балабаќшадаѓы баламен ж±мыс істеу міндеттері мен кµлемін айќындау єрекеті жасалды. «Баѓдарламаныњ» пайда болуы мектепке дейінгі мекемелер ж±мысын реттеуге, педагог-тєрбиешілердіњ ж±мыс мазм±нын байытуѓа жєне ‰лкен баѓдар беруге м‰мкіндік берді. (Ядэшко ДП);

1934 ж. – баѓдарлама жетілдірілді, алайда берілген материалдар балалар ‰шін к‰рделі болды. Онда балабаќшадаѓы балалардыњ кµп ќырлы µмірлерін ±йымдастыру мен ќ±ру мєселесіне баса назар аударылды. «Баѓдарламаѓа» мына тараулар енгізілді: ќоѓамдыќ тєрбие, дене тєрбиесі, бейнелеу µнері, жабыстырма, ењбекпен айналысу, тіл дамыту, кітаппен, суретпен ж±мыс, табиѓат туралы алѓашќы білім беру, алѓашќы математикалыќ т‰сініктерін дамыту, сауат ашу. Сонымен ќатар оныњ елеулі кемшіліктері де болды: к‰рделі танымдыќ материал ќосылды, балалардыњ жас ерекшеліктері ескерілмеді, педагогикалыќ ‰дерісті ±йымдастыруда тєрбиешініњ басшылыќ ету рµліне мєн берілмеді.

1938 ж. – «Балабаќша тєрбиешісіне арналѓан н±сќаулыќ» шыќты (балалардыњ жас ерекшеліктері ескерілді, мектеп жасына дейінгі баланыњ жан-жаќты дамуына баѓдарланѓан тєрбие міндеттері ќосылды). Баѓдарламаныњ кемшілігі – ж±мыс мазм±нын жас ерекшелік топтары бойынша емес, тараулар бойынша бµлігендік (адамгершілік, дене тєрбиесі жєне т.б.), «ќарым-ќатынас» тарауы болѓан жоќ; «Н±сќаулыќта» алдыњѓы ќ±жаттаѓыдай ж±мыс мазм±ны жас ерекшеліктеріне ќарай емес, тєрбиеніњ жеке тараулары бойынша аныќталѓан еді. Осы жайт тєрбиешіге балалардыњ жас ерекшеліктерін ескеріп ж±мыс істеу ‰шін баѓдарлама материалын тањдауѓа ќиындыќ келтірді. «Н±сќаулыќта» дене, аќыл-ой, адамгершілік тєрбиесініњ кµптеген мєселелері кµрініс таппады. Мектепке дейінгі жастаѓы балаларды оќыту мєселелері ѓылыми негізде ашылмады. Ата-аналармен ж±мыс та ќажетті дењгейде ќамтылмаѓан болды.

1962 ж. – ерте жастан мектепке дайындыќќа дейінгі топ балаларымен тєрбиелеу-білім беру ж±мысыныњ жалпыѓа бірдей баѓдарламасы; кµптеген авторлар ±жымы дайындаѓан жєне РКФСР Аѓарту министрлігі бекіткен ерте жастан мектепке дайындыќќа дейінгі топ балаларымен тєрбиелеу-білім беру ж±мысыныњ жалпыѓа бірдей баѓдарламасы алѓаш рет 1962 жылы жарыќќа шыќты.

1969 ж. ѓылыми зерттеулерді жєне озыќ тєжірибені ќолдану негізінде жасалѓан жєне мектептіњ бастауыш сатысындаѓы оќытудыњ жања баѓдарламасына кµшумен байланысты жања талаптарды ескерген, жетілдірілген «Балабаќшадаѓы тєрбие беру баѓдарламасы»

шыќты. Одан кейінгі жылдары б±л «Баѓдарлама» кейбір толќытыруларымен жєне т‰зетулерімен бірнеше рет ќайта шыѓарылды. Осылайша, 1978 жылы 8-ші т‰зетілген басылым шыѓарылды.

Жалпыѓа бірдей «Балабаќшадаѓы тєрбие беру баѓдарламасыныњ» болуы мектепке дейінгі балалыќ шаќтыњ барлыќ жас ерекшелік кезењдерінде балаларды оќыту мен тєрбиелеу міндеттерініњ сабаќтастыѓын, сонымен ќатар балабаќша мен бастауыш оќыту арасындаѓы сабаќтастыќтыњ болуын ќамтамасыз етеді.

«Баѓдарлама» балаларды оќыту жєне тєрбиелеу мазм±нын, баланыњ дамудыњ єр сатысында жете алатын жетістіктер дењгейлеріне ќойылатын талаптарын ашады. Ол тєрбиелеу мен дамытудаѓы іс єрекеттіњ жетекші рµлі туралы ережені ескерумен ќ±рылѓан болатын. 1978 жылы РКФСР Аѓарту министрлігі баѓдарламаѓа ќажетті т‰зетулер мен толыќтырулар енгізді. Ол «Типтік баѓдарлама» деп аталды. Типтік баѓдарлама мектепке дейінгі жастаѓы балалар іс-єрекетініњ мазм±нын, формасын жєне т‰рін ж ‰йелеуде оњ рµл атќарды. Б±л баѓдарламаныњ пайда болуы мектепке дайындаѓанда мектеп жасына дейінгі єр-т‰рлі топ балаларын оќыту мен тєрбиелеуде сабаќтастыќтыњ саќталуын ќамтамасыз етті.

1986 ж. – баѓдарлама 6 жастан оќыту мен ѓылыми зерттеулерді ескере отырып жетілдірілді (Балабаќшадаѓы типтік баѓдарлама);

1996 ж. – Жања Ќазаќстандыќ «Балбµбек» баѓдарламасы жарыќ кµрді. Типтік баѓдарламаѓа тєрбие беруде ±лттыќ мєдениет элементтері ескерілген т‰зетулер енгізілді, балабаќшада ќазаќ тілін оќыту зањмен бекітілді.

Ќазіргі уаќытта мектепке дейінгі мекемелер алдына мектепке дейінгі тєрбиелеу жєне оќытуѓа арналѓан кµптеген **білім беру баѓдарламалары** ±сынылады. МЖМБС–ѓа сєйкес мектепке дейінгі ±йымдарда **«Балбµбек», «Ќайнар», «¦лан», «Мен жеке т±лѓа»** мемлекеттік баѓдарламаларымен ќатар **«Алѓашќы ќадам» (1-3 жас), «Зерек бала» (3-5 жас), «Біз мектепке барамыз» (5-6 жас)** (2009 жылѓы 21 ќырк‰йектегі № 439 б±йрыќ) **баѓдарламалары бойынша да ж±мыс ойдаѓыдай ж‰ргізілуде.**

5-6 (7) жастаѓы балалардыњ мектепалды даярлыќ сапасын ќамтамасыз ету маќсатында Министрлік **«мектеп жаѓдайында 5-6 жастаѓы балаларды мектепалды даярлаудыњ жалпы білім беру баѓдарламасы», «Балабаќшада 5-7 жастаѓы балаларды**

мектепалды даярлау баѓдарламасы» атты екі оќу баѓдарламасын єзірледі.

Аталѓан баѓдарламалар кµзделген стандарттарѓа, білім беру аумаѓы мен негізгі ќ±зыреттіліктерге сєйкес мектеп жасына дейінгі бала т±лѓасыныњ бірт±тас дамуын ќамтамасыздандырады, мектепке дейінгі жєне бастауыш білім беру арасындаѓы сабаќтастыќ мєселесін шешуде оњтайлы єсер тигізеді.

Мектепке дейінгі ±йымдарда **мемлекеттік тілді** оќыту МЖМБС талаптарына сєйкес **3 жастан** басталады, оќу жоспарына енгізілген жєне міндетті болып табылады.

4.3 «Зерек бала», «Алѓашќы ќадам», «Біз мектепке барамыз» баѓдарламалары.

«Алѓашќы ќадам» ерте жастаѓы (1 жастан 3 жасќа дейінгі) балаларды тєрбиелеу жєне оќыту баѓдарламасына 2 баѓдарлама енеді: **1 жастан 2 жасќа дейінгі ерте жастаѓы балалар тобына арналѓан баѓдарлама, 2 жастан 3 жасќа дейінгі I сєбилер тобы балаларына арналѓан баѓдарлама.** Авторлары: **Ноѓайбекова Б.Ж, Маќс±това Г.К**

«Алѓашќы ќадам» баѓдарламасында жетекші іс єрекет т‰рлері ќарым-ќатынас пен ќимыл белсенділігі мањызды орын алады. Білім беру міндеттері баланыњ ќызыѓушылыќтарын, жастыќ шаѓы мен жеке-дара ерекшеліктерін, оныњ ойын іс єрекетін ескеру негізінде ж ‰зеге асырылады. Халыќтыќ дєст‰рлерге, ±лттыќ жєне жалпы адамзат мєдениетіне, мектепке дейінгі ±йым мен отбасыныњ тыѓыз ќарым-ќатынасына баса назар аударылады.

Баѓдарлама 4 тараудан т±рады:

Бірінші тарау: Мысал ретінде берілген к‰н тєртібі. Мысал ретінде баланыњ іс-єрекетін бір аптаѓа бµлу н±сќасы. Балалардыњ ±йымдастырылѓан іс єрекет т‰рлері.

Екінші тарау: Бес білім беру саласыныњ тєрбиелеу мен оќытудыњ негізгі міндеттері. Балалардыњ ±йымдастырылѓан іс-єрекеттерініњ таќырыптары.

‡шінші тарау: Ерте жастаѓы балалардыњ психологиялыќ-физиологиялыќ сипаттамасы.

Тµртінші тарау: Дамытушы орта: экологиялыќ-гигиеналыќ жаѓдайлар. Педагогтар жєне ата-аналар.

Баѓдарлама мазм±ны баѓдарлама тарауларында мектепке дейінгі ±йым педагогтары алдында т±рѓан міндеттер жєне ‰лгі ретінде ±сынылѓан таќырыптар т‰рінде берілген.

«Зерек бала» кіші мектеп жасына дейінгі балаларды тєрбиелеу мен оќыту баѓдарламасы (Авторлар ±жымы: Калашникова Т.М., Новогренко Г.Н., Матвиенко Н.И., Кутергина Н.В., Жигайло Г.Ю.) ересектер мен балалар арасындаѓы ынтымаќтастыќ пен серіктестік ќатынастарын ќ±рудыњ алѓышарты болатын тєрбиенiњ жеке-т±лѓаѓа баѓытталѓан моделіне с‰йенеді.

Б±л баѓдарлама 3-5 жастаѓы мектепке дейінгі балалыќ шаќ кезењіне арналѓан. Єрбір жас ерекшелік кезењі ‰шін (3-4, 4-5 жас) тєрбиенiњ наќты міндеттері жєне оларѓа сєйкес педагогикалыќ істiњ негізгі баѓыттары бµліп кµрсетілген.

Бес білім беру саласынан т±рады: «Денсаулыќ», «Ќарым-ќатынас», «Таным», «Шыѓармашылыќ», «Ќоѓам».

Осы баѓдарламаныњ негізгі психологиялыќ-педагогикалыќ ойы ретінде бала т±лѓасын ќалыптастыру жєне дамыту ‰дерісін ќ±зыретті т‰рде басќару идеясы алынѓан. Мектепке дейінгі тєрбие беру мен оќытудыњ негізгі мазм±ны жалпы білім беру ісінiњ нєтижесі ретінде баланыњ *денсаулыѓын саќтауѓа, тілдік-ќарым-ќатынас, танымдыќ, шыѓармашылыќ, єлеуметтік* ќ±зыреттерін ќалыптастыруѓа баѓытталѓан.

Осы баѓыттарѓа сєйкес педагогикалыќ ‰деріске келесі компоненттер енеді:

1. Ќарым-ќатынас, ойын, эксперименталды-іздену іс єрекеті, ересектермен жєне ќ±рдастарымен єрекеттестікке т‰су негізінде ±йымдастырылѓан білім беру єрекеті (Негізгі оќу жоспарына сєйкес єр т‰рлі формадаѓы, т‰рлі сипатќа ие сабаќтар);

2. Балаларды тєрбиелеу мен дамытуѓа арналып ±йымдастырылѓан іс:

а) балалардыњ еркін жєне дербес іс-єрекеті:

- ойын;
- сурет салу;
- жапсыру;
- аппликация;
- кµркем-тілдік єрекет;
- ќ±растыру;
- дидактикалыќ ойындар мен жаттыѓулар жєне т.б.);

б) ересектердіњ балалармен бірлескен іс-єрекеті:

- ойын єрекеті;
- бейнелеу іс-єрекеті;
- танымдыќ-зерттеу єрекеті;
- эксперименттік єрекет;
- коммуникативтік єрекет;

- музыкалыќ – ойын-сауыќ єрекеті;

- мерекелер мен ойын-сауыќтар;

- дене шыныќтыру жєне сауыќтыру істері;

- жоба жасау єрекеті жєне т.б.

«ЗЕРЕК БАЛА» баѓдарламасы педагогтарды мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ отбасымен ќарым-ќатынасќа т‰суге баѓыттайды:

- ата-аналарѓа баланыњ балабаќшадаѓы µмірімен, ќарым – ќатынас жасайтын ќ±рдастарымен еркін танысуѓа, баланы ойын, ењбек, компьютермен ж±мыс ‰стінде, тамаќ ішкенде, серуенде, бассейнде жєне спорт залында іс єрекет жасаудыњ т‰р т‰рінде кµруге ќ±ќыќ м‰мкіндігін беру;

- жеке-дара єњгімелесулер, мєселелерді бірлесе талќылау, кењес беру;

- педагогтардыњ тєрбиеленушініњ ‰й жаѓдайындаѓы µмірімен танысу- отбасына бару жєне т.б.

«Біз мектепке барамыз» мектепке дейінгі ересек жастаѓы балаларды тєрбиелеу мен оќыту баѓдарламасы (5-6 жас). Авторлыќ ±жым: Дрыгина Т.А., Корчевская Г.Г., Татаурова Н.Л., Тирская И.А., Шелипова С.И.

Баѓдарлама мазм±ны баланыњ жастыќ шаѓына сай жеке-дара ерекшеліктерін ашуѓа арналѓан жаѓдайлардыњ жасалуы ескерілген мектепке дейінгі ересек жастаѓы балаларды оќыту мен тєрбиелеу маќсатын ж‰зеге асыруѓа, жалпы адамзат жєне ±лттыќ ќ±ндылыќтарѓа негізделген жетекші ќ±зыреттіліктермен ќаруландыруѓа себепші болатын жан-жаќты т±лѓаны ќалыптастыруды ќарастырады, єлеуметтік ортада жаѓымды ќарым-ќатынасќа т‰се алатын шыѓармашыл т±лѓаны тєрбиелеуге баѓытталады.

Баѓдарламаѓа **бес білім беру саласы** енеді жєне баланыњ потенциалды м‰мкіндіктерін ашуѓа, одан єрі мектепте білім алу ‰шін баѓыт баѓдар беруге баѓытталѓан.

Єр саланыњ мазм±ны мына **ќ±зыреттіліктерді** ќалыптастыруды мењзейді:

- денсаулыќ саќтаушы;

- тілдік ќарым-ќатынас;

- танымдыќ;

- шыѓармашылыќ;

- єлеуметтік.

Баѓдарламаныњ «Денсаулыќ» саласында шешімін балалардыњ денсаулыѓын ныѓайтуда, д±рыс салауатты µмір салты ќаѓидаларын саналы т‰рде саќтауды ќалыптастыруда, бала

аѓзасыныњ функционалдыќ, µмірге мањызды ќимыл даѓдылары м ‰мкіндіктерін жетілдіруде, дене жєне ерік жігер ќасиеттерін дамытуда табатын педагогикалыќ іс міндеттері, мазм±ны жєне шарттары белгіленген.

Баѓдарламаныњ «Ќарым-ќатынас» саласына байланыстырып сµйлеуді, мектепке дейінгі ересек топ балаларыныњ тілдік єрекетке деген жеке-дара ќабілеттілігін дамыту, мазм±нды монолог пен диалог ќ±ра алатын, оќу мен жазуды мењгеру маќсатында тілдік шыѓармашылыѓын кµрсете білуін ќалыптастыру міндеттері мен ж±мыс мазм±ны енеді.

Баѓдарламаныњ «Таным» саласында ќоршаѓан єлем туралы бала т‰сініктерін кењейту жєне байыту; салыстыру, талдау, пысыќтау, эксперимент жасау, моделдеу, табиѓатты ќорѓау ісінің кейбір тєсілдерін мењгеру ‰шін ќарапайым іздену ісімен айналысу мен т ‰рлі аќпарат кµздерімен ж±мыс даѓдыларын игерту бойынша педагогикалыќ ж±мыстыњ міндеттері, мазм±ны жєне шарттары белгіленген**.**

Баѓдарламаныњ «Шыѓармашылыќ» саласы µнердіњ ±лттыќ, классикалыќ жєне заманауи ќ±ралдары арќылы баланыњ ќоршаѓан єлемге деген эстетикалыќ талѓамын, оныњ кµркемµнер баѓытындаѓы дамуын бірт±тас ќарастырады; бала шыѓармашылыѓы мен балалардыњ т‰рлі кµркемµнер єрекеттерін интеграциялау арќылы кµркемµнер ќабілеттіліктерін ќалыптастыруды ќамтиды.

Баѓдарламаныњ «Ќоѓам» саласы єлеуметтендіруді, баланы ќоѓамдыќ ќатынастарѓа кіріктіру ‰шін оѓан єлеуметтік-мєдени тєжірибені мењгерту мен єрі ќарай дамыту ‰дерісі ретінде ќарастыра келе, ењбек даѓдыларын, білім, норма, ќ±ндылыќ, єдет-ѓ±рып, ережелер секілді т±лѓаныњ єлеуметтік ќасиеттерін ќалыптастыруды кµздейді.

4.4 4-5 жасар балаларды дамыту баѓдарламасы.

«4-5 жастаѓы балаларды дамыту баѓдарламасын» Ќазаќстан Республикасы Білім жєне ѓылым министрлігі мектепке дейінгі жєне орта білім беру департаментініњ тапсырмасы бойынша Алматы облысы Талдыќорѓан ќаласы № 45«Арман» балабаќша ±жымы жєне «Мектепке дейінгі балалыќ шаќ» Республикалыќ орталыѓы дайындады.

Осы баѓдарламаныњ пайда болуы мектепке дейінгі шаѓын орталыќтарда тєрбиелеу-білім беру ‰дерісін ±йымдастыру мен ж ‰зеге асыруды єдістемелік жаќтан с‰йемелдеу ќажеттілігінен туындады.

Баѓдарлама т±лѓаѓа-баѓдарланѓан болып табылады жєне денсаулыќ саќтауды да ќарастырады. «4-5 жастаѓы балаларды дамыту баѓдарламасы» оќу-єдістемелік жаќтан с‰йемелденген, оѓан келесілер енеді: педагогтарѓа арналѓан єдістемелік ќ±рал; хрестоматия; єліппе-дєптерлер; дидактикалыќ материалдар; ата-аналарѓа арналѓан н±сќаулыќ.

Баѓдарлама маќсаты: интегралданѓан сабаќтар ж‰йесі мен т ‰рлі іс єрекет т‰рлерін интеграциялау арќылы баланыњ жеке-дара ерекшеліктерін ескере отыра т±лѓаныњ тірек болушы негізін ќалыптастыру жєне дамыту.

Негізгі міндеттері:

- балалардыњ µмірін ќорѓау жєне денсаулыѓын саќтау ‰шін ќолайлы жаѓдай жасау;

- бала т±лѓасын дамыту ‰шін эмоционалды жаќтан ќолайлы жаѓдай жасау, балалардыњ дене жєне психологиялыќ саулыѓын ќамтамасыз ету;

- білім беру ‰дерісініњ т±тастыѓын ±йымдастыру жєне ќамтамасыз ету;

- балалардыњ ересектердіњ єлеуметтік тєжірибесін еркін т‰рде игерулеріне себепші болатын жєне ынталандыратын заттыќ-дамытушылыќ оќу ортасын ќ±ру;

- балаларды жалпы адамдыќ ќ±ндылыќтарѓа тарту;

- ±лттыќ дєст‰рлерді саќтау, балаларды ±лттыќ мєдениетпен жєне ±лтаралыќ ќатынас мєдениетімен таныстыру;

- µз отбасына, Отанына, ќоршаѓан ортасына, Жер-Анаѓа деген с ‰йіспеншілігін тєрбиелеу;

- бала т±лѓасын дамытудыњ бірыњѓай білім беру кењістігін ќалыптастыруды ќамтамасыз ету ‰шін серіктестік жєне ынтымаќтастыќ принципіне с‰йене ата –аналармен µзара байланыс жасау.

«4-5 жастаѓы балаларды дамыту баѓдарламасы» баланы дамытудыњ негізгі баѓыттарын ќамтиды (дене тєрбиесі, тілдік-танымдыќ, єлеуметтік-т±лѓалыќ, кµркемдік-эстетикалыќ) жєне тєрбие беру мен оќытудыњ келесі баѓдарламалыќ салаларынан т±рады:

- тіл жєне єлеуметтік даѓды;
- таным;
- денсаулыќ жєне ќауіпсіздік;
- шыѓармашылыќ мєнер.

Баќылау с±раќтары

1. «Мектепке дейінгі жастаѓы балаларды оќыту, тєрбиелеу жєне дамыту баѓдарламасыныњ» салыстырмалы кестесін жасањыз .

Баѓдарлама	Балбµбек	Ќарлыѓаш	Зерек бала
Авторлары			
Маќсаты			
Ќ±рылымы			
Мазм±ны			

4-таќырып бойынша тест тапсырмалары.

1 Балабаќшаѓа арналѓан баѓдарламаныњ алѓашќы жобасы ќашан жасалды жєне ќашан шыѓарылды?

A) 1932.
B) 1931.
C) 1962.
D) 1942.
E) 1978.

2. «Даму» баѓдарламасыныњ авторы:

A) Г.Г. Кравцова.
B) А.В. Запорожец.
C) Ш.А. Амонашвили.
D) Л.А. Венгер.
E) А. Герцен атындаѓы РМПУ ѓылыми ±жымы.

3. Негізгі маќсаты мектепке дейінгі балалыќ шаќ кезењінде баланыњ ќуанышты да маѓыналы µмір с‰руін ќамтамасыз ету болып табылатын єдістемелік жаќтан ќамтамасыздандырылѓан 5 баѓдарламадан т±ратын вариативті баѓдарлама:

A) «Балалыќ шаќ».
B) «Кемпірќосаќ».
C) «Ќайнар кµзі».
D) «Тєй-тєй».
E) «Ќуаныш».

5. Ќазаќстан мен шетелдерде ќоѓамдыќ мектепке дейінгі тєрбиенің дамуы.

5.1 Ќазаќстан Республикасындаѓы мектепке дейінгі тєрбие ж ‰йесі.

Мектепке дейінгі тєрбиелеу мен оќыту – б±л µзара байланысып сабаќтасќан мектепке дейінгі білім беру (жалпы білім беру жєне арнайы) баѓдарламаларыныњ жєне оларды іске асырушы мектепке дейінгі ±йымдар, жетім балаларѓа жєне ата-ананыњ ќамќорынсыз ќалѓан балаларѓа арналѓан балалар ‰йлеріндегі жєне

мектеп-интернаттардағы, сєбилер ‰йлеріндегі, мектепалды сыныптарындағы, мектептен тыс ±йымдардағы мектепке дейінгі топтар желісінің жиынтығын білдіретін ‰здіксіз білім беру ж ‰йесінің бірінші деңгейі.

Білім берудің мектепке дейінгі деңгейінде тєрбиеленушілердің оќу ж‰ктемесінің ең жоғары кµлеміне ќойылатын жалпы талаптар мемлекеттік жалпы міндетті білім беру стандартында (МЖМБС) бекітіледі, м±нда сондай-аќ мектепке дейінгі тєрбиелеу мен оќытудың негізгі маќсаттары кµрсетілген:

- балалардың µмірін ќорғау жєне денсаулыќтарын нығайту, оларды салауатты µмір салты ќ±ндылыќтарына тарту;

- бала т±лғасын ‰йлесімді т‰рде дамыту, олардың ќызығушылыќтарын ќанағаттандыру жєне жалпы адамдыќ жєне ±лттыќ ќ±ндылыќтарға жетелеу негізінде ќабілеттерін дамыту;

- балада µмір с‰руге жєне ќоғамдыќ-єлеуметтік ортада, табиғи ортада толыќќанды єрекет етуге м‰мкіндік беретін жеке т±лғаның єлеуметтік-рухани ќасиетін ќалыптастыру;

- бала дамуындағы ауытќуларды т‰зету ‰шін коррекциялыќ шараларды ж‰зеге асыру;

- коммуникативтілік, танымдылыќ, ойын жєне басќа да белсенділік т‰рлерін ынталандыру, білім алуға деген ќ±штарлыќтарын ќалыптастыру;

- бастамашылыќтарын, білімќ±марлыќтарын, еркіндіктерін, µз µздерін танытуда шығармашылыќ білдіру ќабілеттерін дамыту;

- єр баланың эмоционалдыќ т±рғыдағы денсаулығын ќамтамасыз ету, µз-µздерін жаќсы сезінулерін дамыту.

Білім беру ж‰йесі – µсіп келе жатќан ±рпаќќа ќоғам жинаған білім, икем жєне дағдыны беруді ќамтамасыз ететін єлеуметтік институт. Білім берудің негізгі буындарына мыналар жатады: мемлекеттік білім беру мекемелері, жеке меншік білім беру мекемелері, ќосымша білім беру мекемелер желісі.

ЌР білім беру ж‰йесіндегі мектепке дейінгі білім беру мекемелеріне баса аназар аударылады.

Мектепке дейінгі ±йымдар – б±л отбасыларының балаларына ќамќорлыќ жасау ‰шін, балаларды жалпы мєдени, ±лттыќ ќ±ндылыќтар негізінде ‰йлесімді дамыту, баланы жалпы орта білім берудің бастауыш деңгейіне дайындау ќажеттіліктерінен, ата-аналарға µз еңбектерін жєне оќуын жалғастыру ‰шін, олардың ќоғам µміріне белсене араласулары ‰шін ќажетті жағдай жасау с±раныстарынан, ќамтамасыздандыру ќажеттіліктерінен туындаған білім беру ±йымдары. Мектепке дейінгі ±йым бір жастан алты (жеті)

жасќа дейін мектеп жасына дейінгі балаларды тєрбиелеу мен оќытуды, олардың дене жєне психикалыќ денсаулыќтарын саќтау мен ныѓайтуды, жеке дара ерекшеліктерін дамыту мен балалардың дамуындаѓы ауытќуларды т‰зетуді ќажет ететіндерге керекті коррекциялыќ шараларды ќолдануды жалпы білім беру жєне (немесе) арнайы баѓдарламалар негізінде ж‰зеге асырады.

МДБМ негізгі маќсаты – мектепке дейінгі жєне бастауыш жалпы білім беру арасындаѓы сабаќтастыќты саќтау, єр т‰рлі жас ерекшелік топтарындаѓы балалардың денсаулыќтарын саќтау мен ныѓайту, дене жєне психикалыќ дамуѓа тиімді жаѓдай жасау жолымен білім беру ‰дерісін ж‰зеге асыру.

Мектепке дейінгі ±йымдардың типтік ережелеріне сєйкес **МДБМ іс єрекеттерін келесі т‰рлерге** бµледі:

1) ***Тєрбиеленушілердің жас ерекшелік ќ±рамы бойынша*:**

- бір жастан ‰ш жасќа дейінгі жас шамасындаѓы балаларѓа арналѓан бµбекханалар (детские ясли);

- ‰ш жастан алты (жеті) жасќа дейінгі балаларѓа арналѓан балабаќшалар (детский сад);

- бір жастан алты (жеті) жасќа дейінгі балаларѓа арналѓан бµбектер баќшасы (ясли-сад);

2) ***Міндеттері бойынша:***

а) *жалпы дамыту типі* – негізгі міндеттері баланы интеллектуалдыќ пен т±лѓалыќ ќасиеттерін дамыту ‰шін оќыту жєне тєрбиелеу болып табылады. Іс-єрекет етудің негізгі т‰рі— дамытушылыќ ќасиетке ие. Бес-алты жасар балалардың мектепалды даярлыѓына ерекше кµңіл аударылады. Сонымен ќатар тєрбиеленушілерді баѓып-ќаѓу жєне сауыќтыру бойынша міндетті іс-шаралар ж‰зеге асырылады:

- жалпы типті бµбектер баќшасы/ балабаќшалар;

- тєрбиеленушілерді бір немесе бірнеше баѓытта (дене дамуы, интеллектуалдыќ, эстетикалыќ жєне т.б.) дамытуды басшылыќќа алып ж‰зеге асыратын мектепке дейінгі оќу-тєрбие орталыѓы;

б) т‰зету (коррекциялыќ) типіндегі –ќызмет етудің негізгі т ‰рі– міндетті т‰рде физиологиялыќ дамуын коррекциялаушы— медициналыќ жєне міндетті т‰рде психикалыќ дамуды коррекциялаушы—дамытушылыќ болады. Балалармен коррекциялыќ шаралар жеке-дара жєне шаѓын топ ќ±ру арќылы ж‰ргізіледі:

- дене жєне психикалыќ дамуында (сµйлеуінде, кµруінде, естуінде, интеллектісінде, тірек-ќимыл функцияларында к‰рделі жєне едєуір жеңілдеу ауытќулары бар, психикалыќ дамуының

тежелуі жєне т.б.) м‰мкіндіктері шектеулі балаларѓа арналѓан бµбектер баќшасы/ балабаќшалар;

- санаторлыќ балабаќша (ерте аныќталѓан туберкулез инфекциясымен т‰скен балалар, туберкулездіњ шаѓын жєне тынышталѓан т‰рлеріне шалдыќќан балалар, жиі жєне ±заќ уаќыт ауыратын балалар жєне т.б. арналѓан);

- ќ±рама типті (жалпы дамытушы жєне т‰зеу сипатындаѓы функцияларды біріктіретін бµбектер баќшасы, балалар баќшасы).

3) *Ж±мыс режимі бойынша:*

- к‰ндізгі;
- тєулік бойы;
- ж±мыс режимі икемге келетін.

Соњѓы кездері мектепке дейінгі мекемелердіњ жања т‰рлері пайда болуда:

- білім беру ±йымдарыныњ негізінде ашылѓан мектепке дейінгі шаѓын орталыќтар;
- «балабаќша-мектеп» кешендері;
- ‰йдегі балабаќша;
- авторлыќ балабаќша жєне басќалары.

Жоѓарыда аталѓан мектепке дейінгі ±йымдар кµбінесе тєрбие беру мен оќыту ісін ќазаќ жєне орыс тілдерінде ж‰зеге асырады.

Мектепке дейінгі білім беру мекемелері типтерініњ алуан т ‰рлілігі барлыќ экономикалыќ-єлеуметтік жаѓдайларды ескере отыра т‰рлі балалар контингентін ќамтуды ќамтамасыз етеді.

Мектепке дейінгі шаѓын орталыќтар бір жастан алты (жеті) жасќа дейінгі балаларды жан-жаќты дамыту мен олардыњ ата-аналарына баланы оќыту мен тєрбиелеуді ±йымдастыру ‰шін кењес беру мен єдістемелік жаќтан ќолдау, балаларды єлеуметтендіру маќсатында ќ±рылады.

Мектепке дейінгі шаѓын орталыќтардыњ негізгі міндеттері мыналар болып табылады:

1) балаларды ерте бастан єлеуметтендіруді ќамтамасыздандыру;

2) балалардыњ жеке-дара ерекшеліктерін жєне єр баланыњ м ‰мкіндіктерін ескере отыра, аќыл-ойын, адамгершілігін, денесін, эстетикалыќ талѓамын, эмоционалдыќ ќалпын, танымдылыѓын дамыту;

3) балалардыњ педагогикалыќ жаќтан ќараусыз ќалуларыныњ алдын алу;

4) балалардыњ денсаулыќтарын саќтау;

5) балаларды баќылау мен оларды к‰ту ісін ±йымдастыру;

6) балалардыњ дамуындаѓы ауытќуларды дер кезінде т‰зеу;

7) ата-аналарды психологиялыќ-педагогикалыќ жаќтан аќпараттандыру.

Мектепке дейінгі шаѓын орталыќтар мемлекеттік те жеке меншіктік те бола алады.

Мектепке дейінгі шаѓын орталыќтардыњ т‰рлері.

- бейімделу (1-ден 5 жасќа дейінгі балаларѓа жєне олардыњ ата-аналарына арналѓан);
- дамытушы (3-6 (7) жастаѓы балаларѓа арналѓан; туѓаннан 7 (8) жастаѓы м‰мкіндіктері шектеулі балаларѓа арналѓан);
- кешкі уаќытта, демалыс жєне мереке к‰ндері болатын (1 жастан 6 (7)) жасќа дейінгі жас шамасындаѓы балаларѓа арналѓан;

баланы ‰йде ќарау жєне к‰ту, білім беру бойынша (1 жастан

6 (7) жасќа дейінгі жас шамасындаѓы балаларѓа арналѓан);

- тєулік бойы ќалатын 1 жастан 6 (7) жасќа дейінгі жас шамасындаѓы балалар.

Єрбір МДБМ µзінің **Жарѓысын** жасайды. **Жарѓы** – б±л мекеменің маќсаттары жєне міндеттері, ж±мысыныњ негізгі баѓыттары, ќолданылатын білім беру баѓдарламасыныњ вариативтілігі наќты бекітіліп кµрсетілген ќ±жат. Жарѓыда мектепке дейінгі ќызметкерлердіњ ќ±ќыќтары, тєрбиеленушілердіњ ата-аналарымен ќатынастары, сонымен ќатар аќылы білім беру ќызметтері белгіленеді. МДБМ-не медициналыќ тексерістен µтіп, р±ќсаттамалыќ шешім негізінде 1 (2) жастан 6-7 жасќа дейінгі балалар ќабылданады. Ата-аналар мен балабаќша арасындаѓы ќарым-ќатынас **ата-аналыќ келісімшартымен** реттеледі, онда тараптардыњ µзара ќ±ќыќтары, міндеттері жєне жауапкершіліктері кµрсетіледі. Тікелей басшылыќты директор ж‰зеге асырады.

5.2 АЌШ, Франция, Германия, Ќытай, Жапония жєне т.б. шетелдегі мектепке дейінгі білім беру.

АЌШ

Америкада балабаќшада жєне бастауыш сыныпта еркіндікті (яѓни тањдау еркіндігі, ойынды еркін т‰рде тањдау, т‰рлі іс єрекеттермен айналысу, шыѓармашылдыќты жєне даралылыќты кµтермелеу), баќытќа талпынуды кµтермелеу керек деп санайды. Білім беру мекемелері балаларѓа анаѓ±рлым тєуелсіз болуѓа, арнамысшыл жєне µз-µзіне сенімді болуѓа кµмектеседі. Балаларды сµйлеу еркіндігімен пайдалануѓа ‰йретеді (ќайткенде де ‰ндемей ќалу

ќ±ќыѓына емес), яѓни ќашан болмасын, ќай жерде болмасын µз ойын еркін айтуѓа, кез-келген жаѓдайда µз пікіріне берік ±стануѓа ‰йретеді.

Кіммен ‰стел басында отырамын десе, ќайда ±йыќтаймын десе де бала µзі тањдай алады, алайда ±йыќтамауѓа немесе соѓыс ойындарын ойнауѓа болмайды, µз ойыншыќтарын єкелуге таѓы болмайды (б±ѓан аптасына тек бір рет ќана р±ќсат беріледі, оларды арнайы сабаќта кµрсету немесе олар туралы єњгімелеп беру ‰шін єкеледі).

Американдыќтарды балаларды ±рлау м‰мкіндіктері немесе зорлыќќа ±шырау м‰мкіндіктері алањдатады, сондыќтан ќажетті ќауіпсіздікті саќтау шаралары ќолданылады (±дайы ќадаѓалап отыру, балабаќшаныњ кіреберісін ‰немі баќылау, баланы єкеліп, єкеткен уаќытта ата-аналар ќол тањбаларын ќалдырады; ата-аналарѓа, тєрбиешілерге жєне балаларѓа арналѓан курстар ±йымдастырылады).

АЌШ-та кєдімгі топтарѓа дамуында ауытќулары бар балалар алына береді. Американдыќ педагогтар сау балаларда шыдамдылыќ сезімі ќалыптасады, ал дамуында ауытќуы бар балалардыњ ќарым-ќатынас жєне дамытушы ортасы кењейеді деп санайды.

Балаларды туѓанынан нєсілі басќа, шыѓу тегі басќа, тєрбиесі басќа, µздерін µзгеше ±стайтын адамдарѓа шыдамдылыќпен ќарауѓа ‰йретеді. Міндетті т‰рде Америкада т±ратын барлыќ халыќтардыњ басты мерекелері бірлесіп аталып µтіледі (англосакстар, ‰нді, ќытай, африкандыќтар, еврейлер жєне т.с.с. мерекелер)— мєдениет кµп болса, соѓ±рлым жаќсы болады.

АЌШ-тыњ мектепке дейінгі тєрбиесіндегі басты проблемалардыњ бірі балалардыњ дамуына жауапты болуѓа ќабілетті, педагогикалыќ шыѓармашылыќќа дайын, білікті мамандарды кєсіби т±рѓыда даярлау тапшылыѓы ќалып отыр.

Ќытай.

Білім беру мазм±ны, бєрінен б±рын, гигиеналыќ біліктілікті, дене белсенділігін, сµйлеу икемдігін, табиѓат жєне ќоѓам туралы, математика, музыка, мєдениет, адамгершілік т‰сініктерін дарытумен байланысты. Адамгершілік ±ѓымына отанѓа деген, халыќќа деген, отбасы мен балабаќшаѓа, тєрбиешіге мен достарына деген, ж±мысќа, єсіресе ±жымдаѓы ж±мысќа деген с‰йіспеншілік, ќоѓам меншігіне деген ќ±рмет, альтруизм, бµлісуге талпыну, ќарапайымдылыќ, сын кµзді ќабылдай білу ќабілеті, адалдыќ, ‰лкендерге деген ќ±рмет, єлеуметтік тєртіп, ќонаќжайлыќ, оптимизм жєне сенімділік сезімі кіреді. Тіл дамыту ж±мысына стандартты єдеби тілді мењгерту, наќ жєне д±рыс айтуѓа ‰йрету; сµздік ќорын кењейту, тіл кµркемдігін дамыту, не тілейтінін, ойын сµзбен жеткізе білуді ќалыптастыру,

байланыстырып сµйлеуді дамыту, сурет мазм±нын бейнелей алу, єңгімелерді тыңдау, єн айту, мєтіннің негізгі міндетін, ойын, мазм±нын т‰сіну, 25-30 шаќты шаѓын µлеңдерді жатќа айту мен 8-10 шаќты оќиѓаларды мазм±ндап беру, кітапќа жєне балалар радиобаѓдарламаларына деген с‰йіспеншілік жатады. Саны аз ±лт балалары ќытай тілінде де жєне µз халќының тілінде де сµйлейді.

Ќытайда балабаќшалар айтарлыќтай ‰лкен, мысалы, 270 бала мен 60 ересек кіреді. Топта 26 адамнан болады. Балалардың басым бµлігі мектепке дейінгі мекемеде тек к‰ндіз ѓана болып (саѓат 8.00 - ден 18.00 дейін, балаларды ќабылдау 7.45 басталады) ‰йлеріне ќайтады; ќалѓаны (5%) т‰неуге ќалады; ата-аналары оларды тек сєрсенбі жєне сенбі к‰ндері алып кете алады. Топта, єдетте, екі тєрбиеші жєне бір тєрбиешінің кµмекшісі ж±мыс істейді.

Балабаќшада тµбелеске, нашар тєртіпке, тентектікке, ‰лкендердің талаптарынан бас тартуѓа жол берілмейді. Балаларды шапалаќпен ±руѓа немесе бµлмеден шыѓарып жіберуге жол берілмейді, жазалау атымен жоќ.

Ќытайлыќ мектепке дейінгі тєрбиелеу ж‰йесін ќатаңдыѓы, єдеттен шыќпаушылыѓы, тым ќатаң ±йымдастырылѓаны ‰шін сынайды. Тєрбиешілер балалардың тєртібіне шамадан тыс шектеу ќояды жєне тым ќатал баќылайды, олардың ойындарын шектен тыс реттейді. Алайда ата-аналар олай деп ойламайды: отбасындаѓы жалѓыз бала µзімшіл болып µседі, ал білім беру ж‰йесі б±л кемшілікті т‰зеуге кµмектеседі деп айтады.

Жапония.

Балалар санының шамамен 95% мектепке дейінгі тєрбиемен ќамтылѓан. Жапондыќтар ±жымдаѓы тєрбиеге, олардың єлеуметтенуіне, эстетикалыќ тєрбиесіне, мектепке даярлыќќа аса кµп кµңіл бµледі.

Балабаќшалар білім беру, ѓылым жєне мєдениет министрлігінің ќарамаѓында, ал к‰ндізгі к‰тім орталыќтары Денсаулыќ саќтау жєне єлеуметтік ќамтамасыз ету министрлігінің ќарамаѓына ќарасты. Б±л мектепке дейінгі мекемелердің екі типінің арасында одан басќа да айырмашылыќтары бар. Балабаќшада білім беруге ‰лкен мєн беріледі, 3 жастан асќан балалар баќшада шамамен к‰ніне 4 саѓат болады, ата-аналарымен немесе ќамќоршы адамдарымен келісімшарт жасалады, баѓдарлама болады, ж±мыс мазм±нына баланың денсаулыѓына к‰тім жасау, єлеуметтік байланыстарды орнату, ќоршаѓан ортамен таныстыру, тілін жєне µз µзін кµрсете алуын дамыту кіреді; барлыќ балабаќша саны 15 мыңнан астам, єрќайсысында шамамен 135 баладан орналасќан, бір ересек адамѓа

орташа есеппен 20 баладан келеді. К‰ндізгі к‰тім орталыќтарында ерекше мєн тєрбиеге аударылады, сєбилер мен мектепке дейінгі жастаѓы балалар бірге тєрбиеленеді, б±л мекемелер к‰ніне 8 саѓат ж±мыс істейді, балаларды б±л мекемеге ондаѓы муниципалды билік жібереді, аќысы ата-аналардыњ табысына ќарай реттеледі; мекеменіњ ќызметін реттейтін нормативтік ќ±жаттар бар; ж±мыс мазм±нына баланы к‰ту, эмоционалдыќ т±раќтылыѓын ќамтамасыз ету, денсаулыѓына ќамќорлыќ жасау, єлеуметтік байланыстарын реттеу, ќажетті орта ќ±ру мен ќоршаѓан ортамен таныстыру, тілін дамыту енеді. Барлыќ к‰тім орталыќтары шамамен 23 мыњдай, єрќайсысында орташа алѓанда шамамен 75 баладан, бір ересек адамѓа 10 баладан. Сондай-аќ дамуында кемістіктері бар балаларѓа арналѓан арнайы мекемелер де бар.

Баќылау с±раќтары

1) «Білім беру туралы» ЌР Зањын зерделењіз, Ќазаќстандаѓы ќазіргі білім беру ж‰йесі негізделетін принциптерді теріп жазыњыз, ќоѓамдыќ мектепке дейінгі тєрбие беруде олардыњ іске асырылуыныњ µзіндік ерекшелігін байќап кµрсетіњіз.

2) Мектепке дейінгі білім беру мекемелері туралы Типтік ережемен танысыњыз: оныњ ќ±рылымын жєне єрбір тараудыњ негізгі мазм±нын кµшіріп жазыњыз.

3) «ЌР-даѓы Білім беру ж‰йесініњ» сызбасын жасањыз. Біздіњ еліміздегі жєне шетелдегі альтернативті білім беру мекемелері дегеніміз не, т‰сіндіріњіз, мысал келтіріњіз.

5-таќырып бойынша тест тапсырмалары.

1 МДБМ маќсаттары жєне міндеттері, ж±мыстыњ негізгі баѓыттары, пайдаланылатын білім беру баѓдарламаларыныњ вариативтілігі наќты бекітілген ќ±жат ќалай аталады:

A) Ата-аналар келісімшарты.

B) Регламент.

C) Жарѓы.

D) Аттестация.

E) Д±рыс жауап жоќ.

2. Оќу пєндерініњ тізімдемесі мен кµлемін, білім берудіњ сєйкес дењгейін, оќу тєртібі мен баќылау т‰рін реттейтін негізгі ќ±жат ќалай аталады?

A) Оќу жоспары.

B) Таќырыптыќ жоспар.

C) Оќу баѓдарламасы.

D) К‰нтізбелік жоспар.

E) Д±рыс жауап жоќ.

3. Мемлекет ішінде ќызмет атќарушы, жалпы принциптерді негізге алған, сол принциптер негізінде ќ±ралытан білім беру мен тєрбиелеу мекемелерінің жиынтығы ќалай аталады?

А) Мектептен тыс мекемелер желісі.

В) Єлеуметтік ж‰йе.

С) Дидактикалыќ ж‰йе.

D) Білім беру ж‰йесі.

Е) Педагогикалыќ ж‰йе.

4. Ќандай ќ±жаттар білім беру мазм±нын аныќтайды?

А) Жылдыќ жоспар, апталыќ жоспар.

В) Єдістемелік н±сќаулыќтар, оќу ќ±ралдары.

С) «Білім туралы» Заң.

D) Оќу жоспары, оќу бағдарламасы.

Е) МДБМ жарғысы.

6. МДБМ тєрбиеші т±лғасы.

6.1 МДБМ педагогының міндеттері.

Мектепке дейінгі тєрбие беру мамандығы жай ғана мамандыќ емес, б±л - борыш, µнер.

МДБМ педагогының негізгі міндеттері келесілер:

- балалармен оќу-тєрбие ж±мысын ж‰зеге асырады;
- ата-аналарды педагогикалыќ жаќтан аќпараттандыруға ќатысады;
- тєрбиеленуші т±лғасының жеке-дара дамуы жєне адамгершілік ќасиеттерінің ќалыптасуы ‰шін ќолайлы жағдай жасайды, оларды тєрбиелеу ж‰йесіне ќажетті т‰зетулер енгізеді;
- балалардың жеке-дара т±лғасын, олардың бейімділіктерін, ќызығушылыќтарын зерделейді, танымдыќ ќабілеттерінің µсуіне жєне олардың оќудағы дербестігін ќалыптастыруға кµмектеседі;
- єрбір тєрбиеленуші ‰шін ќолайлы шағын орта жєне моральдыќ-психологиялыќ климат ќ±райды;
- тєрбиеленушілердің ќарым-ќатынастарын дамытады;
- тєрбиеленушілердің ќ±ќыќтары мен бостандығын ќадағалайды, білім беру ‰дерісі кезеңінде олардың µміріне, денсаулығына жєне ќауіпсіздігіне жауапты болады;
- балалардың денсаулыќтарын, дамуы мен тєрбиесін баќылайды (мониторинг);
- тєрбиеленушілер тобына арналған тєрбие ж±мысының жоспарын жасайды;

- тєрбиеші кµмекшісінің іс єрекетін ‰йлестіреді. Педагогикалыќ, єдістемелік кеңестер ж±мысына, єдістемелік ж±мыстың басќа т‰рлеріне, ата-аналар жиналысын µткізу бойынша ж±мысќа, білім беру баѓдарламасымен ќарастырылѓан сауыќтыру жєне тєрбиелеу, басќа іс-шараларѓа, ата-аналарѓа (олардың орнын басатын адамдарѓа) єдістемелік жєне кеңестік кµмек беруді ±йымдастыруѓа жєне ж‰ргізуге ќатысады;

- отбасы жєне мектепке дейінгі мекеменің тєрбиелік єсер етуін реттеуге жєне мємлеге келуге ќатысады.

6.2 Тєрбиеші т±лѓасына ќойылатын талаптар.

Мектепке дейінгі кезеңде бала т±лѓасын ќалыптастыру мєселесіне келгенде тєрбиешіге белгілі талаптар ќойылады. Олар мынадай:

1) педагогикалыќ т±рѓыдан баѓыттылыѓы;

2) балаларѓа деген с‰йіспеншілік;

3) эмпатия – баланың ќамыѓуына немесе к‰йзелуіне эмоционалдыќ ден ќою, ќайырымдылыќ, мейірбандылыќ, ќамќорлыќ білдіру, уєдесінде т±ру;

4) балалардың, олардың ата-аналарының, ж±мыстаѓы єріптестерінің ар-намысына ќысым жасамай, жеке абыройын саќтай білудегі педагогикалыќ єдеп;

5) баланың дамуындаѓы елеулініи ескеру, болашаќты, жалпы ±жымның жєне єрбір тєрбиеленуші т±лѓасының ќалыптасуының динамикасын болжай білу сияќты педагогикалыќ кµріпкелдік;

6) педагогтың бала к‰шіне, м‰мкіндіктеріне тереңнен сенуіне, білім беру ж±мысының нєтижелілігіне негізделген педагогикалыќ оптимизм;

7) «педагог-бала», «педагог-ата-ана», «педагог-єріптестер» ж ‰йелерінде µзара д±рыс ќарым-ќатынасты ±йымдастыруды ќарастыра алатын кєсіби ќарым-ќатынас мєдениеті;

8) жасалѓан ж±мыстың нєтижесін µздік талдау, алынѓан нєтижелерді баѓалау, олардың ќойылѓан маќсатпен сєйкестігін белгілеу сияќты педагогикалыќ рефлексия жасау.

МДБМ тєрбиеші т±лѓасына ќойылатын жоѓарыдаѓы барлыќ келтірілген талаптармен ќатар біз негізгісі ретінде педагогтың деонтологиялыќ даярлыѓын бµліп аламыз.

Деонтология «(грек тілінен deon - парыз, жєне logos - ілім) – т±жырымдама, парыз ±ѓымымен байланысты мєселелер ќарастырылатын єдеп теориясының бµлімі.

Педагогтың кәсіби қызметінде нақты адамгершілік реакциясын тудыратын қабілет – педагогикалық парыздылыққа негізделген мінез-құлқы, оны зерттейтін ғылым - педагогикалық деонтология.

Педагогикалық деонтологияның пәніне педагогтың іс-әрекетінің және кәсіптік мінез-құлқы мен тәртібінің ресми және бейресми нормалар кешенін зерттеу жатады.

Педагогтың деонтологиялық талаптарға сай қызмет ету қажеттілігі келесі қабілет-қасиеттерді талап етеді: мінез-құлқы, кәсіби ойлау мәдениеті, өз қызметін ғылыми тұрғыда ұйымдастыра алу құзырлығы, қарым-қатынас шеберлігі, өз іс-әрекетін сыни тұрғыда бағалай білуі, өз мүмкіндіктеріне талдау жасап, дұрыс шешім қабылдауы, ұжымда жағымды психологиялық жағдай жасай білуі және т.б.. Мұндай қабілет-қасиеттер деонтологиялық даярлығының көрсеткіштері болып саналады.

Педагогикалық оптимизм, толеранттық, креативтілік, тағы басқа жоғарыда ескертілген қасиеттерге парасаттылық негіз болады. Осының барлығы ұстаздың деонтологиялық даярлығының тұлғалық компоненттері.

Деонтологиялық даярлықтың ақпараттық-теориялық компонентіне жан-жақты білімділігі жатады. Педагогикалық қызметтің ерекшелігі мұғалімнен жалпы мәдениеттік, арнайы, психологиялық-педагогикалық білімдерден сауатты болуды талап етеді.

Сонымен ұстаздың деонтологиялық даярлығының ақпараттық-теориялық компонентін арнайы ақылақтық, деонтологиялық, методологиялық, педагогикалық, психологиялық білімдері анықтайды.

Ұстаздың деонтологиялық даярлығының іс-әрекеттік компонентіне педагогикалық технология мен педагогикалық техниканы жетік игеріп, ұтымды қолдана білуі жатады

Педагогикалық технологияға мұғалімнің гностикалық, болжау-жобалау, конструктивтік, ұйымдастырушылықтық, коммуникативтілік, рефлексивтік икемділіктер жүйесі кіреді. Ұстаздың меңгеруіне міндетті психологиялық, педагогикалық икемділіктердің толық тізімі жоғары оқу орындарының т үлектеріне қойылатын талаптарда «біліктілік мінездеме» ретінде қолданылады.

Қорыта келе, ұстаздың деонтологиялық даярлығына сәйкес санасының қалыптасуы төмендегідей бөліктерден тұрады:

1) Ќоғамдыќ ќызмет аясында, іс-єрекет, ќарым-ќатынас аймағында шынайы тєжірибені сезіну;

2) Деонтологиялыќ нормалар ±станымдар мен ережелер туралы рационалды біліммен санаға єсер ету, жекелік сана-сезім ќалыптастыру;

3) Білімдерді деонтологиялыќ нанымға айналдыру.

М±нда басшылыќќа алатын ой-т‰йін: наным - білімдер мен сезімдердіњ ќорытпасы, сондыќтан деонтологиялыќ наным ж ‰ріс-т±рыс уєжіне айналады.

Деонтологиялыќ даярлығы ќалыптасќан жағдайда м±ғалім µз мінез-ќ±лќын, єрекеттерін парыздылыќ сезімге бағындыра алады. ¦стаздыњ деонтологиялыќ даярлығын ж‰зеге асыру ‰шін оныњ жеке т±лғалыќ мінез-ќ±лќына, сана-сезіміне сєйкесті єсер ететін арнайы деонтологиялыќ дайындыќ ќажет.

¦стаздыњ деонтологиялыќ дайындығына - деонтологиялыќ ±станымдарға сєйкес ќызмет етуге ќажетті білім, біліктілік ќорын ќамту, санасын жетілдіру, тєрбиелеу єрекеттері жатады

Деонтологиялыќ даярлығы ќалыптасќан тєрбиешіні кєсіби педагогикалыќ ќызметтегі тиісті нанымдарды басшылыќќа ала отырып, «баланыњ жан саулығы мен дене саулығына зиян келтірме!» ±станымына сєйкес µз тєртібін реттей білуі ерекшелеп т±рады.

6.3 Педагогтыњ кєсіби дағдылары жєне жеке дара т±лғалыќ ќасиеттері.

Тєрбиеші барлыќ жағынан тєрбиеленушілерге ‰лгі болып табылатындығынан оныњ жеке-дара т±лғалыќ ќысиеттеріне ерекше талаптар ќойылады: адамгершілік, ќайырымдылыќ, шыдамдылыќ, тєртіптілік, адалдыќ, жауапкершілік, єділдік, міндеттілік, объективтілік, адамдарға деген ќ±рметтілік, жоғары инабаттылыќ, эмоционалды т±раќтылыќ, ќарым-ќатынасќа ќажеттілік, тєрбиеленушілердіњ µміріне ќызығушылыќ, мейірбандылыќ, µз-µзіне сынмен ќарау, жылы шырай, ±стамдылыќ, абырой, патриотизм, бірбеткейлік, ілтипаттылыќ, эмоционалды-мєдениеттілік, ењбек с ‰йгіштік, ж±мысќа ќабілеттілік, тєртіптілік, жауапкершілік, жинаќы болу, табандылыќ жєне т.с.с.

Жеке т±лғалыќ ќасиеттерден басќа тєрбиешініњ кєсіби ќызметін ж‰зеге асыруға ќажетті кµптеген кєсіби білімдері, икемдері, дағдылары болуы керек. Тєрбиеші білуі керек:

- Ќазаќстан Республикасыныњ білім беру ж‰йесін дамытудыњ басым бағыттарын;

- білім беру ќызметін реттейтін зањдарды жєне басќа да нормативтік ќ±ќыќтыќ актілерді;

- Бала туралы конвенцияны;

- педагогиканы, балалар, жас ерекшелік жєне єлеуметтік психологияны;

- ќарым-ќатынас психологиясын, балалардыњ жєне жеткіншектердіњ жастарына ќарай жас ерекшеліктерін, жас ерекшелік физиологиясын, мектеп гигиенасын;

- оќушылардыњ, тєрбиеленушілердіњ іс єрекеті мониторингісін жасау єдістері мен т‰рлерін;

- педагогикалыќ этиканы; тєрбие ж±мысыныњ теориясы мен єдістемесін, оќушылардыњ, тєрбиеленушілердіњ бос уаќытын ±йымдастыруды;

- білім беру ж‰йелерін басќару єдістерін;

- оќытудыњ µнімді, дифференциалды, дамытушы заманауи педагогикалыќ технологияларын, ќ±зыреттілік тєсілді іске асыру жолдарын;

- µз ±станымын сендіру єдісі арќылы дєлелдей білу, дєлел келтіре алу, оќушылармен, єр т‰рлі жастаѓы тєрбиеленушілермен, олардыњ ата-аналарымен (оларды алмастыратын адамдармен), ж±мыстаѓы єріптестерімен байланыс ќ±ра алу;

- шиеленістіруші жаѓдайлардыњ себептерін диагностикалай алу, алдын алу жєне шешу технологиясын білу;

- экология, экономика, єлеуметтану негіздерінен сауатты болу;

- єњбек зањнамасын білу;

- єњбек жєне µрт ќауіпсіздігін ќорѓау ережелерін саќтау.

Мањызды *кєсіби ќасиеттер* деп ѓылыми ќызыѓушылыќты, µзініњ кєсіби єњбегіне деген с‰йіспеншілікті, эрудицияны, кењ мєдени д‰ниетанымды, педагогикалыќ шеберлікті, педагогикалыќ єњбек технологияларын игеруді, ±йымдастырушылыќ ќабілеттер мен икемдерді, педагогикалыќ єдепті, педагогикалыќ техниканы, ќатынас технологиясын игеруді, шешендік µнерді жєне басќа ќасиеттерді айтамыз.

Жеке т±лѓалыќ жєне кєсіби ќасиеттерден басќа педагогтыњ бойында оныњ пєндік-кєсіби ќ±зыретін куєландыратын бірќатар *икемдер* болуы керек. Осы икемдер шартты т‰рде гностикалыќ, конструктивті, коммуникативтік, ±йымдастырушылыќ жєне арнайы болып бµлінеді (Е.А.Панько).

Гностикалыќ – б±л ќажетті білімді жинай білу, єдебиеттермен ж±мыс істей алу, єріптестердіњ тєжірибесін зерделей білу, тєрбиелік єсер ету ќ±ралдарын игере білу жєне т.с.с.;

Конструктивтік икемдер педагогќа педагогикалыќ ‰дерісті жобалау, балаларды білім беру ж±мысының болашаѓын ескере отырып тєрбиелеу ‰шін ќажет. Конструктивтік икемдер ж±мысты жоспарлауда, сабаќтар конспектілерін жасауда, мерекелер сценарийлерін жасауда іске асырылады.

Коммуникативтік икемдер кез-келген жаѓдайларда єрт‰рлі адамдармен маќсатты педагогикалыќ ќарым-ќатынастарды бекіту, балалармен мейірбандыќ, ілтипатты, єдепті жєне жайдары ќарым-ќатынаста бола білу кезінде кµрінеді;

Педагогтың ***±йымдастырушылыќ икемдері*** оның µзінің іс-єрекетін ±йымдастыруда да, тєрбиеленушілердің, ата-аналардың, єріптестерінің іс-єрекеттерін ±йымдастыруда да кµрінеді.

Диагностикалыќ икемдер – балалардың дене жєне психикалыќ жаѓдайының ерекшеліктерін айќындай білу жєне оларды педагогикалыќ ісєрекетте ескере білу, жалпы оќу-тєрбие ж±мысының тиімділігін есепке алуды жєне баќылауды ж‰зеге асыра білу, білімді, икемді жєне даѓдыны баѓдарлама талаптарына сєйкестігін аныќтай білу, бала дамуы мен оќу-тєрбие ісінде т‰рлі єдістерді пайдалану арасындаѓы байланысты кµре білу;

Педагогтың арнайы икемдері – б±л єн айта білу, билей білу, µлеңдерді мєнерлеп оќи алу, тіге, тоќи білу, µсімдік µсіре білу, жарамсыз материалдан ойыншыќтар жасай білу, ќуыршаќ театрын ойнай білу жєне т.б.

Осылайша, мектепке дейінгі білім беру педагогы барынша дамыѓан кєсіби-пєндік, жеке т±лѓалыќ сипаттармен жєне коммуникативтік ќасиеттерімен ерекшеленеді. Б±л, бєрінен б±рын, балалардың жас ерекшеліктері алдындаѓы, сонымен ќатар оќытудың тєрбиелеуші жєне дамытушы мазм±ны мен маќсаты алдындаѓы жауапкершілікке негізделеді.

Баќылау с±раќтары

1) МДБМ тєрбиешісінің негізгі кєсіби ќасиеттерге ие ‰лгісін жасау.

2) «Мектепке дейінгі тєрбие т±жырымдамасындаѓы» «Балабаќша тєрбиешісі» тарауын зерделеңіз, топта ж±мыс істеу ‰шін педагог-психологтардың перспективтік дайындыѓы туралы µз кµзќарастарыңызды айтыңыз.

3) Кєсіби білім беру ‰дерісінде алатын мамандыѓыңызѓа сипаттама беріңіз. Заманауи мектепке дейінгі мекемелер ‰шін ќаншалыќты ќажет екенін т‰сіндіріңіз, ќызыѓушылыќтарѓа, ќабілеттерге сай келе ме?

6-таќырып бойынша тест тапсырмалары

1. Педагогтыњ єн айта білуі, билей білуі, µлењдерді мєнерлеп оќи білуі, тіге білуі, тоќи білуі, µсімдік µсіре білуі, жарамсыз материалдардан ойыншыќ жасай білу, ќуыршаќ театрын ±йымдастыра білуі ќалай аталады?

A) ±йымдастырушылыќ икемдер;

B) коммуникативтік икемдер;

C) арнайы икемдер;

D) диагностикалыќ икемдер;

E) гностикалыќ икемдер.

2. Т‰рлі жаѓдайларда т‰рлі адамдармен µзара байланысты орната алу, балалармен ‰немі мейірбанды, ілтипатты, єдепті жєне ашыќ жарќын ќатынаста бола білуді ќалай айтамыз?

A) ±йымдастырушылыќ икемдер;

B) коммуникативтік икемдер;

C) арнайы икемдер;

D) диагностикалыќ икемдер;

E) гностикалыќ икемдер.

3. Балалардыњ дене жєне психикалыќ жаѓдайыныњ ерекшеліктерін айќындай білу жєне оларды педагогикалыќ ісєрекетте ескере білу, жалпы оќу-тєрбие ж±мысыныњ тиімділігін есепке алуды жєне баќылауды ж‰зеге асыра білу дегеніміз не?

A) ±йымдастырушылыќ икемдер;

B) коммуникативтік икемдер;

C) арнайы икемдер;

D) диагностикалыќ икемдер;

E) гностикалыќ икемдер.

7. Мектеп жасына дейінгі балалар мекемесінде педагогикалыќ ‰дерісті ±йымдастыру.

7.1 Педагогикалыќ ‰деріс т‰сінігі. МДБМ педагогикалыќ ‰дерісті ±йымдастыру ерекшеліктері.

Кез келген білім беру мекемесініњ іс-єрекеті толыќтай педогогикалыќ ‰деріс ретінде (оќу-тєрбиелеу, білім беру) ж‰зеге асырылады.

‡деріс немесе «Процессус» латын сµзі, «алѓа жылжу, µзгеріс» деген маѓынаны білдіреді.

Педагогикалыќ ‰деріс (процесс)– б±л тєрбиеленушілерде білім мен тєрбие сапасы мен ќасиеттері жаѓынан оњтайлы µзгерістерге єкелетін, алдын ала болжам бойынша белгіленген

нєтижеге єкелетін жєне ќойылѓан маќсатќа жетуге баѓытталѓан тєрбиеші мен тєрбиеленушініњ ‰немі дамушы µзара єрекеті. «Оќу-тєрбиелеу процесі» термині «педагогикалыќ процесс» т‰сінігініњ синонимі ретінде кењінен ќолданылып ж‰р.

Педагогикалыќ ‰деріс (процесс) –тєрбиелеу жєне оќыту, дамыту, ќалыптастыру ‰дерістерініњ шоѓырланѓан ж‰йесі. Педагогикалыќ процестіњ бірт±тас ж‰йесіне бірі бірініњ ќ±рамында болатын ішкі ж‰йе бірліктері оќу ‰дерісі, тєрбиелеу ‰дерісі, ќарым-ќатынас ‰дерісі, µздігінен даму ‰дерісі жєне басќа ж‰йелер енеді.

Педагогтар мен тєрбиеленушілер субъект ретінде педагогикалыќ ‰дерістіњ (процестіњ) басты компонентері болып табылады.

Педагогикалыќ ‰дерістіњ (процестіњ) маќсаты, мазм±ны, іс-єрекеті жєне нєтижесі бар, сондыќтан да БП‡(П)-(бірт±тас педагогикалыќ ‰деріс немесе процесс) ќ±рылымын келесі т‰рде бµлуге болады:

- маќсаттылыќ компоненті – басты (т±лѓаны жан-жаќты жєне ‰йлесімді дамыту) маќсат пен міндеттерінен бастап т±лѓаныњ жекелей ќасиеттерін наќты ќалыптастыру міндеттерінен т±ратын жиынтыќ;

- маѓыналылыќ компоненті;

- іс-єрекеттілік –педагогтар мен тєрбиеленушілердіњ µзара єрекеті, олардыњ ынтымаќтастыѓы, ‰дерісті (процесті) ±йымдастыру жєне басќару;

- нєтижелілік – ‰дерістіњ (процестіњ) ж‰зеге асу тиімділігін кµрсетеді.

Т±тастыќ, бірлік – ќ±рамдас бµліктерініњ барлыѓы бір маќсатќа баѓытталѓан педагогикалыќ ‰дерістіњ басты сипаттамасы. БП‡(П) ішкі компоненттерініњ бірлігі тєн, олардыњ бір бірімен ‰йлесімді µзара байланыста болуы тєн.

МДБМ-дегі педагогикалыќ ‰дерістіњ (процестіњ) ќ±рылымы тµмендегі принциптерге негізделеді:

- балалардыњ жас м‰мкіндіктерін есепке алу, баланыњ ќызыѓушылыќтарына с‰йену;

- тєрбие жєне білім беру міндеттерін т±тас бірлік ретінде шешу;

- бірт±тас педагогикалыќ процесте басќарушы іс-єрекет ережелерін, іс-єрекет т‰рлерін ауыстыру ќажеттілігін жєне іс-єрекеттіњ єр т‰рлерініњ бір бірімен µтемдеуші µзара байланысын есепке алу;

- ‰лкендердің басшылығы есепке алынған тәрбиешілер мен балалардың µзара єрекеттестігін іске асыру;

- дамытушы орта жасау.

7.2 К‰н тәртібінің бірінші жєне екінші жартысында балалардың балабақшада болу кезіндегі уақытын ±йымдастыру.

Балабақшадағы µмірді ±йымдастыру – б±л µмір с‰рудің негізгі ‰дерістерінің, іс єрекеттері мен балалардың жас ерекшеліктеріне қарай топтарындағы, жеке-дара, кішігірім мен жалпы топтық ж±мыс т‰ріндегі іс єрекеттерінің бір бірімен алмасуын қадағалау, мақсатты т‰рде бµліп кµрсету, д±рыс ‰йлестіру, сонымен қатар єр баланың жан-жақты дамуы мен тєрбиеленуі міндеттерін ж ‰зеге асыруға қажетті жағдай жасау.

Е. И. Тихеева, Е. А. Флерина, А. П. Усова, А. М. Щелованов, Н. М. Аксаринаның жєне басқалардың зерттеулері негізінде балалардың іс-єрекеті мен µмір с‰руін ±йымдастыру принциптері єзірленді.

1) жан жақты дамыту ‰шін топ балаларының барлығына да біркелкі жағдай жасау;

2) балаларды топтарға бµлуде топ ішінде бірыңғай бір жас шамасындағы немесе екі жас шамасындағы балалар жинақталады, осылай жинақталу принципі оқу-тєрбие ‰дерісін ж‰зеге асыруда барлық жас ерекшеліктерін есепке алу арқылы мақсатқа бағытталуын қамтамасыз етеді;

3) балалардың қарым-қатынас жасауы мен єр т‰рлі іс-єрекеттерін дамыту ‰шін қажетті орта қалыптастыру;

4) к‰н тєртібін қ±руда жас ерекшеліктер мен т±рақтылықты ескеру;

5) єр т‰рлі іс-єрекет т‰рлерін енгізу, балалардың даму деңгейіне сєйкес іс-єрекет т‰рлерін ‰йлестіру мен алмастыру;

6) балалардың денсаулығын нығайтуға жєне µмірлерін сақтауға бағытталған балалар т±рмысын ±йымдастыру (жиһаздарды жєне жабдықтарды таңдау, қ±ралдарды ілу, шынықтыру ж‰йесі, қозғалу белсенділігі);

7) µмір с‰руді ±йымдастыруда тиісті талаптарды сақтау.

МДБМ-де к‰н тєртібінің єр т‰рлі н±сқалары болуы м‰мкін:

- маусымның суық/жылы кезеңіне арналған;

- бейімделуге арналған к‰н тєртібі;

- икемдік сипатќа ие к‰н тєртібі.

К‰н тєртібіне ќойылатын талаптар.

1) Жас ерекшелігіне сєйкестік. 3-7 жастаѓы балалардыњ ‰здіксіз сергектігініњ ењ кµп дегендегі ±заќтыѓы 5,5 – 6 саѓатты ќ±райды, 3 жасќа дейінгілердіњ к‰н тєртібі медициналыќ ±сынысќа сєйкес болуы абзал.

2) Жалпы мектепке дейінгі жастаѓы балалар ‰шін тєулік ішінде ±йќыѓа 12 – 12,5 саѓат бµлінуі тиіс, оныњ ішінде 2,0 – 2,5 к‰ндізгі ±йќыѓа арналады.

3) К‰нделікті балалар серуенініњ ±заќтыѓы 4 – 4,5 саѓаттан кем болмауы тиіс. Серуенге к‰ніне 2 рет шыѓарылады: т‰ске дейін бірінші рет жєне екінші рет– т‰скі ±йќыдан кейін.

4) 3 – 7 жастаѓы балалардыњ µздері ќалайтын істерімен айналысуына (ойын ойнауѓа, оќу іс-єрекетіне дайындыќ, жеке-дара гигиена саќтау) к‰н тєртібіндегі уаќыт 3 – 4 саѓаттан кем бµлінбейді.

Икемділік сипатќа ие к‰н тєртібі ќолайсыз к‰н райында, яѓни, жањбыр болса, ауа температурасы тµмендегенде, дауылды жел т±рѓанда пайдаланылады. Ќ±былмалы жєне ќолайсыз к‰н райы кезінде к‰н тєртібініњ ерекшелігі мынада, бала эмоционалды т±рѓыда ќаныќќан болады, ал балабаќша ѓимараты оныњ серуендеу алањына айналады: дене-шыныќтыру залы, єн-к‰й залы, бейнелеу студиясы, ойын залдары, онда тєрбиешілер мен мамандар дамытушы іс єрекеттер мен ќызыќты жарыстар ±йымдастырады, ойын ойнау ‰шін жаѓдай жасайды.

Бейімделуге арналѓан к‰н тєртібі бала балабаќшаѓа жањадан келген кезде ќолданылады. Мектеп жасына дейінгі балалар мекемесіне келу бала ‰шін т‰рлі ќиындыќтардыњ, ‰рейлі к‰йдіњ пайда болуымен, бала жанына жаќын адамдарыныњ жанында болмауымен, ‰йреншікті µмір ќалпы мен т±рмыстыќ жаѓдайдыњ µзгеруімен байланысты эмоционалды шиеленіс туѓызады.

Ата-анасыныњ тілегіне ќарай бала мекемеде толыќ к‰нге емес, бірнеше саѓатќа ѓана ќала алады. Баланыњ біртіндеп ‰йренуіне байланысты оныњ топта болу уаќыты да ќосылып отырады.

Б±л к‰н тєртібі н±сќасы барлыќ мекемелерде оќу жылыныњ басында (2-3 апта бойы) ќолданылады, жєне басќа маусым (жыл барысында т‰су) кезінде алѓаш балабаќша табалдырыѓын аттаѓан балалар ‰шін бейімделу кезењі жеке-дара ќолданылады немесе т ‰рлі к‰рделілікке ±шыраумен сипатталады. Баланыњ жыл ортасында балабаќшаѓа келгенінде медициналыќ баќылау к ‰шейтілген к‰йінде болады, т‰скі ±йыќтау уаќыты кµбейтілген,

таза ауада балалардыњ болу уаќыты мен т±рмыстыќ ќажеттіліктерді ж ‰зеге асыру уаќыты кењейтілген болады.

Баќылау с±раќтары

1) Педагогикалыќ ‰деріс (процесс) ж‰йе ретінде ќалай сипатталады?

2) Педагогикалыќ процесс компоненттерін сипаттаныз.

3) Педагогикалыќ процестіњ негізгі кезењдерін кµрсетіњіз жєне талдањыз.

4) Сабаќ барысында, ойын мен дербес іс-єрекет кезінде, ењбек барысында, серуендеу барысында шешілетін тєрбиелік жєне білім беру міндеттерін талдањыз.

5) Балалардыњ балабаќшада болу к‰н тєртібініњ бірінші жєне екінші жартысын ±йымдастыру ерекшелігі неде?

6) Жалпы педагогика бойынша (Б. Т. Лихачев, Ю. К. Бабанский, И. П. Подласый) єр т‰рлі оќулыќтарда «педагогикалыќ процесс» т ‰сінігіне берілген аныќтамаларды салыстырыњыз; ±ќсастыѓы мен айырмашылыѓын табыњыз; µз аныќтамањызды беріњіз немесе ќолданыстаѓы біруін дєлелдењіз.

7 таќырып бойынша тест тапсырмалары:

1. Педагогтыњ балаларды жењілден к‰рделіге ќарай жетелей, ќоршаѓан ќ±былыстар жєне заттармен тікелей танысу мен олардыњ кейбір мањызды сипаты мен ерекшеліктерін игеруге баѓыттайтын, олардыњ арасындаѓы µзара ќарым-ќатынасы мен ќарапайым байланысын т‰сінуге м‰мкіндік беретін педагогикалыќ принцип:

A) Ж‰йелілік, бірізділік.

B) Білім беру жєне тєрбиелеу ж±мысыныњ бірлігі.

C) Тєрбиеніњ маќсатќа сєйкестігі.

D) Мектепке дейінгі тєрбие мазм±нын баѓдарламалау.

E) Іс єрекет ‰дерісі кезінде тєрбиелеу.

2. « Білім беру ж±мысында ѓылыми таным єдістерін ќолдану, білім алушылардыњ ойлау ќабілетін дамыту, оларды шыѓармашылыќ, танымдыќ ењбекке кіріктіру» атты ережені ќай принципке жатќызасыз?

A) Кµрнекілік.

B) Тµзімділік.

C) Тєжірибемен теорияныњ байланысы.

D) Т‰сініктілік.

E) Ѓылымилыќ.

3. Оќу материалдарын ќабылдау ‰шін барлыќ сезім м‰шелерін шоѓырландыруды ќай принцип талап етеді?

A) Ғылымилық.

B) Ж‰йелілік жєне бірізділік.

C) Кµрнекілік.

D) Тµзімділік.

E) Т‰сініктілік.

4. Ғылымилық жєне т‰сініктілік, ж‰йелілік жєне бірізділік, беріктілік, саналылық жєне белсенділік:

A) Оқыту қ±ралдары.

B) Оқыту принциптері.

C) Оқыту єдістері.

D) Тєрбиешіге қойылатын талап.

E) Тєрбиелеу принциптері.

5. Оқыту принципі– б±л:

A) Оқу материалын таңдау негізінде болатын алғашқы қағида.

B) Ғылыми т±рғыда оқытуды қамтамасыз ету негізінде болатын басқару қағидасы.

C) Оқыту процесін тєжірибе ж‰зінде ±йымдастыруға негіз болатын талап.

D) Оқу заңдылығын сақтаудағы негізгі қағида.

E) Оқыту ережесі жєне оны м‰лтіксіз сақтау.

8. МДБМ-де педагогикалық ‰дерісті (процесті) жоспарлау.

8.1 Педагогикалық ж±мысты жоспарлаудың маңыздылығы.

Педагогикалық іс-єрекет ‰немі мақсатқа бағытталған болуы тиіс. Мектеп жасына дейінгі білім беру мекемесінің педагогикалық ±жымы ж±мысының мақсаты єлеуметтік т±рғыдан µте маңызды, қоғамның қойған міндеттеріне сєйкес мектеп жасына дейінгі балаларды қалыптастыру, дамыту жєне тєрбиелеу бойынша жалпы мақсаттары кµрсетіледі.

«Білім беру туралы» ҚР Заңында отбасына кµмек беруде «мектеп жасына дейінгі балаларды тєрбиелеу, олардың дене жєне психикалық денсаулықтарын сақтау жєне нығайту, балалардың дамуында ауытқушылықтары барларға қажетті коррекциялық кµмек кµрсету жєне жеке-дара ерекшеліктерін дамыту ‰шін» мектеп жасына дейінгі білім беру мекемесінің ж‰йесі іс-єрекет ететіні айтылған.

Єрбір білім беру мекемесінің ±лттық жєне жергілікті дєст ‰рлермен белгіленген µзіндік ерекшеліктері бар. М±ндай мекемелердің педагогикалық ±жымы т±рақсыз болады, сондықтан,

білім беру, онық ішінде мектеп жасына дейінгі мекеменің басќармасы ж±мыста педагогикалыќ ±жыммен жєне тєрбиеленушілермен оќыту-тєрбиелеу ж±мысының барлыќ ж‰йесін алдын ала болжайтын жєне нєтижесін наќты алдын ала білетін белгілі жоспарлылыќты талап етеді.

Мектеп жасына дейінгі білім беру мекемесінде тєрбиелеу-білім беру ж±мысы жоспар негізінде ж‰зеге асырылады. Мекеме ‰шін ж±мыс жоспары бір жылѓа жасалады. Б±ѓан ќоса, тєрбиешілер мен педагог-мамандар белгілі аралыќќа арналѓан жоспарларын ќ±растырады.

Мектеп жасына дейінгі білім беру мекемесі ж±мыстарының тєжірибесі мен єдістемелік ±сыныстар негізінде жылдыќ жоспарды дайындаудың єрт‰рлі н±сќалары мен т‰рлері пайда болды. Мектепке дейінгі мекеменің жылдыќ ж±мыс жоспары блогты-схемалы, к‰нтізбелі-айлыќ, к‰нтізбелі-торлы жєне т.б. т‰рінде болуы м‰мкін. Жылдыќ жоспарды ќ±растыру барысында, оны барлыќ педагогикалыќ ±жым ж‰зеге асыратындыѓын ескеріп жєне балабаќшаның кандай баѓдарламамен ж±мыс істейтінін есепке алу керек.

Жоспарлаудың негізгі міндеті болып — педагогикалыќ процесті ѓылыми т±рѓыда негізделген жолмен ќамтамасыз ету жєне оны барлыќ тєрбиеленушілермен ж‰йелі т‰рде ж±мыс ж‰ргізуді жєне балаѓа жеке-дара баѓдарлы жолмен тєрбие беруді ќамтамасыз етуге м‰мкіндік беретін ±йымдастыру жолы табылады.

Жоспарлау тєрбиеші мен балабаќшаның барлыќ педагогикалыќ ±жымына наќты уаќыт аралыѓында балалармен жасалатын ж±мыс мазм±нын д±рыс аныќтауѓа, оќу мен тєрбиенің белгілеген міндеттерін шешу ‰шін ќолайлы жєне тиімді єдістер мен амалдарын таңдауѓа ыќпалын тигізеді. Балаларды тєрбиелеу-білім беру ж±мыстарының педагогикалыќ т±рѓыдан негізделген жоспары олардың іс-єрекетін наќты ±йымдастыруды ќамтамасыз етеді, балалармен ќызыќты перспективті ж±мыстарды жоспарлауѓа м‰мкіндік береді.

Жоспар ќ±ру — дегеніміз, педагогикалыќ процестің сан алуан барысын алдын ала кµре алу дегенді білдіреді. Шыѓармашылыќпен ж±мыс істейтін педагогикалыќ ±жым, єсіресе тєрбиешілер ±жымы, балалармен жасалатын ж±мыстың мазм±нын ±сынып ќана ќоймай, оның жобаламалы нєтижесін де кµрсете алады.

8.2 Д±рыс жоспарлау шарттары.

Тєрбиелеу-білім беру ж±мыстарын жоспарлауѓа белгілі педагогикалыќ талаптар ќойылады. Б±л талаптар балабаќша ж±мысыныњ жылдыќ жоспарын ќ±ру кезінде жєне тєрбиешілер мен педагог-мамандармен белгілі ж±мысты жоспарлау кезінде ескерілуі ќажет.

1) *Тєрбиелеу - білім беру процесініњ ±йымдастыру т‰рлері мен єдістерін, мазм±нын, міндеті мен маќсатыныњ бірлігін ќамтамасыз ету.* Б±л педагогикалыќ талап ж±мыс жоспарын ќ±руда балаларды тєрбиелеу мен оќытудыњ бірт±тастыѓына єкеледі. Балалардыњ даму дењгейіне жєне олардыњ тєрбиелілік дєрежесіне сєйкес педагог наќты уаќыт аралыѓында ж‰зеге асырылатын тєрбиелеу міндеттерін айќындайды. М±нда оќу міндеттері жоспарланѓан сабаќ конспекттілерінде белгіленеді. Педагогикалыќ процестіњ міндетін аныќтауда тєрбиешіге єрбір жас топтары бойынша балабаќшаларѓа арналѓан баѓдарламалардыњ жања н±сќалары кµмек етеді. Белгіленген тєрбиелік міндеттер бір бірінен бµлектенбеген, тек кешенді т‰рде, бірт±тас педагогикалыќ процесте ж‰зеге асырылады.

2) *Педагогикалыќ ыќпал етудіњ сµздік єдістері мен тєрбиеленушілердіњ іс-єрекетін ±йымдастыру ‰йлесімділігі.* Тєрбие ж±мысы, жоспарда балаларды ойын, ењбек, кµркем-эстетикалыќ іс єрекеттерге белсенді тарту мен с±хбаттасу, єњгімелесу, жаттыѓу, ‰йрету жєне т.б. єдістерді µзара ‰йлесімді пайдалану кµзделген жаѓдайда ѓана тиімді болады.

3) *Тєрбие ж±мысыныњ єдістері, мазм±ны мен т‰рлерініњ балалардыњ жас жєне жеке-дара ерекшеліктеріне сєйкес болуы.* Б±л педагогикалыќ талап, тєрбиешініњ µзі тањдап алѓан мектеп жасына дейінгі балаларды оќыту, тєрбиелеу жєне дамыту баѓдарламасыныњ мазм±нын жаќсы білетіндігін жєне µз ж±мысын соныњ мазм±нына сєйкес ќ±райтындыѓын білдіреді. Б±ѓан ќоса, балалармен жасалатын ж±мысты жоспарлау кезінде єрбір баланыњ даму дењгейі есепке алынады, єрбір тєрбиеленушімен наќты ж±мыс аумаѓын кµздейді. Алайда, балалардыњ жас жєне жеке-дара ерекшеліктерін есепке алу оѓан толыќ баѓынуды білдірмейді. Тєрбиелеу ж±мысыныњ мазм±ны баланыњ ќалыпты даму дењгейінен белгілі жоѓары дењгейге жетелеу ќажет. Б±л ерекшелікті тєрбиеші балардыњ жеке-дара, топтыќ, ±жымдыќ іс єрекет т‰рлерін жоспарлай отырып, ескеруі тиіс.

4) *Жоспардыњ шынайылыѓы, оныњ ж‰йелілігі жєне біріздiлігі.* Мектеп жасына дейінгі мекеменіњ жылдыќ жоспарын немесе тєрбиешініњ ж±мыс жоспарын ќ±ру кезінде оны єрт‰рлі

істермен д±рыс ойланып толықтыру µте маңызды. Мектеп жасына дейінгі балалар жас ерекшеліктеріне байланысты сюжетті-рµлдік ойындарды, ертегі қойылымдарын, табиғи материалдармен ж±мысты жєне т.б. µздігінен ±йымдастыра алмайды. Қай іс болмасын ересектердің кµмегі қажет. Сол себепті, балаларға кµмектесе алатындай жағдайды есепке ала кез келген деңгей жоспарларында қызықты, шығармашылықты қажет ететін істер жоспарланады. Егер м±ндай істерді кµп жоспарласа, оның жоғары дєрежеде ж‰зеге асуы екі талай, демек тєрбиелеу нєтижесіне тигізетін єсері шамалы екендігі т‰сінікті. Кіші мектеп жасына дейінгі кезден-ақ балалар кез келген мерекені, жасы ‰лкен балалармен кездесуді, таңертеңгіліктерді қуанышпен тосуы қажет.

Єрбір жоспарланған іс мақсатты, тєрбиелік мєні зор болуы тиіс. Балабақшаның немесе тєрбиешінің кез келген жоспарының бірізді жєне ж‰йелі т‰рде µтуі тєрбие міндетін іске асыруға жєне тєрбиелеу ‰дерісінің ‰здіксіздігін сақтауға м‰мкіндік береді.

5) *Барлық ж±мыс жоспары т‰рлерінің бір бірімен ‰йлесімділігі, єсіресе тєрбиеші жоспарының мектеп жасына дейінгі мекеменің жылдық жоспарымен сєйкес болуы.* Єдетте, балабақшаның ж±мыс жоспары бір жылға қ±рылады. Онда тєрбиелеу жєне оқытудың жалпы міндеттеріне сєйкес мектеп жасына дейінгі мекеме іс-єрекетінің басты бағыттары кµрсетіледі; педагогикалық ±жыммен, ата-аналармен, қоғаммен жєне т.б. ж±мыс т‰рлері айқындалады. Мысалға, балабақшаның жылдық жоспарында, ағымдағы жылдың басым болатын іс-єрекет бағыты шығармашылық-эстетикалық екендігі кµрсетілсін. М±ндайда тєрбиеші белгіленген бағытты ескере отыра, эстетикалық бағытта тєрбие беру мен балаларды дамыту ‰шін жоспарында – балаларға табиғаттан ғажайыпты кµруді ‰йрету, єдемі аппликация туындыларымен балаларды таныстыру, суретшілердің кескініндегі ғажайыптарды т‰сіну қабілеттіліктерін дамыту жєне т.б. істерді жоспарлайды. Жоспарланған істерге сєйкес тєрбиеші қажетті материалдарды дайындайды. Тєрбиешіге іс-єрекетін жоспарлау кезінде балаларды тєрбиелеу жєне оқыту, дамытудың кешенді бағдарламасы зор кµмек кµрсетеді.

8.3 МДБМ жоспар т‰рлері. Балаларды тєрбиелеу-білім беру жоспары, оның маңызы.

Мектеп жасына дейінгі мекеменің жылдық жоспарының қ±рылымы єрт‰рлі болуы м‰мкін. Жоспар ±жым болып

жасалады. Жоспарлауѓа педагог-психолог, єлеуметті педагог, аѓа тєрбиеші тартылады. Ќ±растырылѓан жылдыќ жоспар педагогикалыќ кењесте ќаралып, бекітіледі.

Мектеп жасына дейінгі мекеменіњ жылдыќ жоспары жєне тєрбиешініњ ж±мыс жоспары ж±мыс ќ±жаттары болып табылады жєне ол ж±мыс істеу ‰шін ыњѓайлы болу керек.

Мектепке дейінгі мекеменіњ барлыќ тєрбиешілері µздерініњ жоспарларын тєрбиелеу ‰дерісініњ баѓыттарына сєйкестендіріп жасайды – ойын іс-єрекеттері, єлеуметтік-адамгершілік тєрбиелеу жєне балаларды дамыту, денесін шыныќтыру жєне т.б. Б±л ретте балалардыњ оќу сабаѓыныњ ±заќтыѓы есепке алынады.

Соњѓы он жылда мектеп жасына дейінгі білім беру мекемелері 5 жылѓа есептелген болашаќта орындалатын ж±мыс жоспарларын ќ±руда. Кейде болашаќта орындалатын ж±мыс жоспарларыныњ орнына єзірленген т±жырымдаманы (концепция) кездестіруге болады. Ќалай болса да б±л жоспарлар мен т±жырымдамалардыњ ќ±рылымында келесі баѓыттар байќалады: мекеменіњ соњѓы 2-3 жылдаѓы ж‰зеге асырѓан ж±мысын талдау; єр жыл бойынша топтыњ балалалармен толыќтырылуын дамыту болашаѓы; єдістемелік материалдармен ќамтамасыз ету, оны жањарту, педагогикалыќ инновацияны енгізу, педагогикалыќ кадрлардыњ біліктілігін арттыру; педагогтар мен балаларды єлеуметтік ќорѓау; мекеменіњ материалдыќ-техникалыќ базасы; балабаќшаныњ ѓылыми ±жымдармен жєне басќа да мекемелермен байланысы; ата-аналармен ж±мыс.

Кµптеген мектепке дейінгі білім беру мекемелері жылдыќ жєне болашаќ жоспарлар негізінде бір аптаѓа арнап жоспар ќ±рады. М±ндай жоспарлау єсіресе балалар тобыныњ тєрбиешілеріне ќолайлы, ол єрбір апта бойы ж‰зеге асырылатын ж±мыс міндеттерін ќажет болса µњдейді, балалар ж±мысыныњ мазм±нын аныќтайды.

Апталыќ жоспар кµбінесе тєрбиелеудіњ т±лѓаѓа-баѓытталѓан моделін іске асыруѓа м‰мкіндік береді. Апталыќ тєрбиешініњ немесе мекеменіњ жоспары бір айѓа біраќ бекітілсе ќолайлы болады. М±нда оќу сабаќтары µте айќын кµрсетіледі, сабаќтыњ жоспарларланѓан конспектісі жасалады, єдістемелік материалдары тањдалынады. Апталыќ жоспарлау кейде белгілі бір уаќытќа белгіленген тєрбиеші ж±мысыныњ к‰нтізбелік жоспары деп те аталады.

Мектеп жасына дейінгі мекеменіњ жылдыќ жоспары тањдалѓан кешенді баѓдарламаѓа, мектеп жасына дейінгі мекеме

(жалпы дамыѓан, ќ±рамдастырылѓан, толтырылѓан) т‰ріне жєне іс-єрекеттіњ басым баѓытына сєйкестендіріледі. Соњѓы жылдары єрт‰рлі балабаќша ж±мыстарындаѓы басым баѓыттар–балаларды кµркемдік-эстетикалыќ т±рѓыдан дамыту жєне тєрбиелеу, денесін шыныќтыру болып табылады. Басым баѓыттар мектеп жасына дейінгі мекеме іс-єрекетініњ мазм±нын аныќтайды.

Балабаќшаныњ, тєрбиешініњ ж±мысын жоспарлау — шыѓармашылыќ ‰деріс; ол табиѓат µзгерістеріне, ата-аналардыњ талѓамына, дєст‰рлер, мерекелер, т‰рлі жаѓдайлардан туындаѓан педагогикалыќ жаѓдаяттарѓа байланысты µзгеріп отыруы м‰мкін.

Сондыќтан да, мектеп жасына дейінгі мекемеде тєрбиелеу-білім беру ‰дерісін жоспарлау кезінде к‰н тєртібі мен оныњ ±заќтыѓын, балабаќшада балалардыњ µмірін ±йымдастыруѓа ќойылатын медициналыќ-гигиеналыќ талаптарды, климаттыќ жаѓдайларды, аймаќтыќ ерекшеліктерді, балалар контингентін жєне олардыњ жеке-дара ерекшеліктерін есепке алу ќажет. Ж±мыс жоспарына балалардыњ шаршаѓанын басатын, оларды жања белсенді іс-єрекетке тартатын, ќуанышты кµњіл-к‰й тудыратын эмоционалды кездерді ќосу ќажет.

Баќылау с±раќтары

1) Ж±мыс жоспарын ќ±руѓа ќойылатын педагогикалыќ талаптардыњ маѓынасын ашу.

2) МДБМ жылдыќ жоспарыныњ мазм±нын талдау.

8 таќырып бойынша тест тапсырмалары

1. Ж±мыстыњ жылдыќ жоспарын кім бекітеді:

A) Педагогикалыќ кењес.

B) Ата-аналар комитеті.

C) Ќамќоршылыќ кењес.

D) Єдістемелік кењес.

E) Аѓа тєрбиеші, єдіскер.

2. МДБМ ж±мыс жоспарыныњ т‰рлері:

A) Аѓымдыќ, аралыќ, ќорытынды.

B) Сабаќ жоспары, тєрбиелеу іс-шарасыныњ жоспары.

C) Болашаќта атќарылатын ж±мыс жоспары, жылдыќ, апталыќ.

D) Оќу жоспары, тєрбие жоспары.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

3. Тєрбиелеу-білім беру ж±мысын жоспарлауѓа ќойылатын талаптар:

A) Тєрбиелеу-білім беру процесінің маќсаты, міндеті, маңыздылығы, єдістері мен ±йымдастыру т‰рлері бірлігін ќамтамасыз ету.

B) Педагогикалыќ ыќпал етудің сµздік єдістері мен тєрбиеленушілердің іс-єрекетін ±йымдастыру ‰йлесімділігі.

C) Тєрбие ж±мысының єдістері, мазм±ны мен т‰рлерінің балалардың жас жєне жеке-дара ерекшеліктеріне сєйкес болуы.

D) Жоспардың шынайылығы, оның ж‰йелілігі жєне бірізділігі.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

4. Ќай жоспарда мекеменің соңғы 2-3 жылдағы ж‰зеге асырған ж±мысын талдау; єр жыл бойынша топтың балалалармен толыќтырылуын дамыту болашағы; єдістемелік материалдармен ќамтамасыз ету, оны жаңарту, педагогикалыќ инновацияны енгізу, педагогикалыќ кадрлардың біліктілігін арттыру айќындалып кµрсетіледі?

A) Жылдыќ жолпар.

B) Болашаќта орындалатын ж±мыс жоспары.

C) Апталыќ жоспар.

D) Айлыќ жоспар.

E) Тоќсандыќ жоспар.

9 Сєби жастағы балаларды дамыту жєне тєрбиелеу.

9.1 Ерте жас балалыќ шаќ кезеңінің ерекшелігі. Психикалыќ госпитализм.

Ерте жас балалыќ шаќ кезеңінің (1-3 жас) бір ќатар физиологиялыќ жєне психикалыќ сапа жағынан ерекшеліктері бар, ол тєрбиелеу єдістері мен мазм±нын аныќтайды жєне осы жастағы балалар ‰шін арнайы жағдайлар жасауды талап етеді.

Ерте жас балалыќ шаќтың ерекшелігі:

1) *Дене жєне психикалыќ дамудың ќарќындылығы.* Бала µмірдің бірінші кезеңінде µз салмағын ‰ш есе кµбейтеді, бойы орташа есеппен 25 см. µседі, кейінгі 2 жылда салмағы мен бойының µсу ќарќындылығы біршама тµмендейді: екінші жылында ол 11 см-ге µсіп, салмағы 2,5-3 кг артады; ‰шінші жылында бойы 8 см-ге, салмағы- 1,5-2 кг артады.

11-12 айында бала с‰йемелдеусіз ж‰ре бастайды, 6-10 сµз айтады, 2 жасында – сµздік ќоры 200 - 300 сµз, 3 жасында 1200-1500 сµзге дейін жетеді. Бала ќарапайым тєртіп ережелерін меңгеріп, оның ќ±штарлығы, дағдысы,талғамы ќалыптасады.

2) *Бала аѓзасына жараќат тию ќаупінің артуы, м‰шелері мен ж‰йелерінің морфологиялыќ т±рѓыдан толыќ жетілмегендігі*. Аѓзаның толыќ жетілмеу, яѓни µте ќолайсыз жаѓдайында-даму ќарќындылыѓы артады да, бала аѓзасына жараќат тию ќаупі есееді. Балалар кµбінде ішкі м‰шелерінің толыќ жетілмеушілігінен т‰рлі ауруларѓа тµтеп бере алмайды. Б±ѓан ќоса, олар тез шаршайды, бір єрекеттен басќа єрекетке ауысуы ќиын болады, ќозѓыштыќтарының жоѓары деңгейімен ерекшеленеді.

3) *Дене жєне психикалыќ дамудың µзара байланысы*. Б±л кез келген жасќа тєн жалпы заңдылыќ, біраќ балалыќ шаќта ол ерекше айќын байќалады, себебі б±л кезде аѓзаның барлыќ функциялары ќалыптасады. ¤мірдің бірінші жылында баланың аќылы мен адамгершілігінің дамуы оның денсаулыќ жаѓдайы мен кµңіл к‰йіне тєуелді. Ж‰йке ж‰йесінің толыќќанды ќалыптаспаѓандыѓы мен тым ќ±былмалылыѓы балалар арасындаѓы жанжал мен еркеліктің туындауына себеп болады. Денсаулыќтың нашарлауы ќоршаѓан ортаѓа деген ќызыѓушылыѓының тµмендеуінен кµрінеді: єсерленгіштігі тµмендейді, баѓдарлау реакциясы тµмендейді, балалар бастапќы білгенін, сµйлеу жєне ќозѓалу икемін ±мыта бастайды. Б±л ерекшіліктерді біле т±ра балалардың денсаулыѓына м±ќият ќарау, олардың ж‰йке ж‰йесін саќтау талап етіледі.

4) *Сыртќы єсерге деген ќажеттілік* µмірінің алѓашќы 3 айында байќалады. Ќажеттілік ќанаѓаттандырылѓанда балада жаѓымды эмоциялар туындайды, тµңірегіндегілердің бєріне ќызыѓушылыќ білдіреді. Неѓ±рлым ересектер єсер алуѓа баѓытталѓан іс-єрекеттерді кµптеп ±йымдастырса, соѓ±рлым баланың сол єсерлерге деген м±ќтаждыѓы да артады. Ересектердің єсер ету ісінің салдарынан оның белсенділігі ќалыптасады. Ќозѓалыс белсенділігі дене жєне аќыл-ой дамуына жаќсы єсерін тигізеді. Ќозѓалыстың жетіспеушілігі, тапшылыѓы мен бірсарындылыѓы психикалыќ дамудың ілеспеушілігіне єкеледі.

5) *Жоѓары ж‰йке іс-єрекетінің ерекшелігі* – ж‰йке ж ‰йесінің тµзімділігі мен функционалдылыѓының ќажетті деңгейде жетілмеуі, бас ми ќабыѓының нерв жасушаларының ж±мысќа ќабілеттілігінің баяу дамуы жєне т.б.

Ж‰йке ж‰йесі ‰дерісінің толыќ жетілмегендігі (ќозѓыштыќтың тежелуге ќараѓанда басым болуы) балалар мінез-ќ±лќының ерекшелігінде байќалады: олар тым ќозѓыш болады, кµп ќимылдайды, шыдамдылыќ білдіре алмайды. Ж‰йке ж‰йесі ‰дерісінің ќозѓалѓыштыќ ептілігінің жетілмегендігі ±йќыдан сергектіктік к‰йге жєне сергектіктен ±йќыѓа кµшуде, сабаќ

барысындағы тєрбиешінің єсер етуіне ќатысты реакцияның сєл тежелуінен кµрінеді.

Мидың дамуы сыртќы ыќпалдың, тєрбиенің єсерінен туатын ми ќызметінің ќарќынды ќарекетіне байланысты. Егер сыртќы єсер болмағанда немесе ол жетіспегенде орталыќ ж‰йке ж‰йесінің дамуы тежеледі. Н.М. Щеловановтың ±сынған ережесі, кеңес ‰кіметі кезінде балабаќша мекемелерінде орын алған психикалыќ госпитализмнің себебін ашу м‰мкіндігін туғызды.

Госпитализм деп жабыќ т‰рдегі балабаќша мекемелерінде тєрбиеленетін балалардың дене жєне психикалыќ дамуын тежейтін теріс єрекеттер жиынтығын т‰сінеміз. Балабаќша мекемелерінде балалардың µмірін д±рыс ±йымдастырмау, тєрбие рµлін (медициналыќ-гигиеналыќ к‰тім жєне ќозғалысты шектеу) д±рыс бағаламау балалар тєртібі мен дамудың д±рыс болуына кедергі жасайды.

Госпитализм ќ±былысы келесі т‰рде сипатталады:

- дене дамуының негізгі кµрсеткіштерінің тµмен болуы (салмағы, бойы, кеуде ќуысы шеңбері, ауру т‰рлерінің кµптігі);

- жалпы єлсіздік, аз ќозғалу, ќозғалыс єрекеттерінің (тек 2 жасќа толғанда балалар тік ж‰руді меңгереді), сµйлеудің (тек 3 жасќа келгенде кебір сµздерді айтып ‰йренеді) тым кеш дамуы,;

- теріс эмоционалды к‰й басым болады, бас, дене немесе ќолмен автоматты т‰рде б±лғау пайда болып єдетке айналады.

Сондыќтан да, жоғарыда кµрсетілген ерекшеліктерді білу балалардың денсаулығы мен ж‰йке ж‰йесін саќтауда тєрбиешіден осы мєселелерге ерекше кµңіл аударуды талап етеді.

9.2 Бір жастағы баланың негізгі біліктіліктері.

Єрбір жастыќ шаќ кезеңіне жетелеуші негізгі біліктіліктердің болуы тєн, б±л біліктіліктер даму ‰дерісінің жетістігін аныќтайды, даму кезеңінің келесі деңгейіне кµтерілуге ќолайлы, маңызды негіз болады.

Бір жастағы баланың негізгі біліктіліктері:

1) Бірінші 3 айда *кµру, есту жєне эмоционалды реакция дамуы* ж‰зеге асады. Баланың кµру зейінділігі 8-14 к‰нде пайда болады. Алғашында ќозғалып бара жатќан затќа, 1-ші айдың соңы –2 айдың басында ол ќозғалмайтын заттарға, онымен сµйлесіп т±рған адамның келбетіне зейінін шоғырландыра алады. 2-2,5 айында бала ілулі т±рған ойыншыќтарға ±заќ т‰рде ќарайды жєне тµңірегіндегілердің ќозғалысын баќылайды.

Дыбысќа ќ±лаќ т‰ру 9-10 к‰нде байќалады. 1 айѓа толѓанда дыбысќа ќ±лаќ т‰ру уаќыты біршама ±зара т‰седі. 3 айында бала жалпы ортадан ќабылданѓан шудан адам ‰нін айыра бастайды. 3 айдыњ соњында бала дыбыс кµзі болатын дыбыс шыѓарушы ойыншыќтарды немесе сµйлеген адамды іздей бастайды. Осылай, кµру жєне есту анализаторларыныњ арасында байланыс туындайды.

2,5 айдан бастап 5-6 айѓа дейін кµру жєне есту ќабылдаулары жетіледі, дауыс реакциясы мен ќолдыњ ±стап алу ќимылы дамиды.

2) 5-6 аптада ‰лкендерге жауап ретінде бірінші к‰лімсіреу байќалады. Сондыќтан да жымию єлеуметтік реакция болып саналады.

3) 2,5-3 айында *«жандану кешені»* (Н.М. Щеловановтыњ термині) байќалады. Баланыњ эмоционалды кµрінісі деп аталуы, оныњ ќ±рамына бірнеше реакция т‰рлерініњ кіруімен байланысты: эмоционалды (жымию), дауыс (былдырлау), ќозѓалыс (аяќ, ќолыныњ ќозѓалысы).

Н.М. Щелованов пен М.Ю. Кистяковскаялардыњ ойларын жалѓастыра келе заманауи психологтар жандану кешенін тек реакция ретінде ѓана ќарастырмай, ол сонымен ќатар ересектіњ назарын µзіне аударуѓа баѓытталѓан баланыњ ынталы єрекеті деп ќарастырады.

4) Алѓашќы 3 айда баланыњ ќимылдау єрекетіне негіз болатын нышаны дамиды, ал жылдыњ соњына ќарай ќимылдау єрекеті ќалыптасады: ењбектеу, тік ж‰ру. 3-5 апта аралыѓында ішімен жатќанда, басын кµтеріп, ±стауѓа талпынады. 2,5-3 айында бірнеше минут ішімен жата т±ра, басын жоѓары кµтере алады.

5) Дауыстау реакциясыныњ пайда болуы. 2-4 айында баланыњ «агулеу» єрекеті туындайды. 4-6 айында –гуілдейді, 6 айында - былдырлайды.

Екінші жартыжылдыќта дауыстау реакциясы жетіледі: балаларда кейбір дыбыстарды ќайталау талпынысы пайда болады. Бірінші жылдыњ аяѓында алѓашќы ойланып айтылѓан сµздер пайда бола бастайды.

6) Негізгі ќимыл ќозѓалыстардыњ дамуы: ењбектеу -7 айында, отыра алу – 8 айында, µз еркімен т±ра алу– 11 айында, µз еркімен ж ‰ре алу – 12 айында.

Ерте жастаѓы балалар ‰шін к‰н тєртібін ќ±ру ±станымдары:

1) іс єрекет жасауѓа ќабілет м‰мкіндіктерініњ шегіне сєйкес сергек болу ±заќтыѓыныњ ќамтамасыз етілуі;

2) т‰скі жєне т‰нгі ±йыќтау ретін ќамтамасыз ету;

3) жас ерекшелігіне сєйкес емізу арасындаѓы тиісті аралыѓын саќтау;

4) ±йыќтау, емізу, сергудіњ алмасуыныњ µзара ‰йлесімділігін ќамтамасыз ету.

Бала ±йыќтап т±рѓаннан кейін, сергудіњ алдында тамаќтанып алѓаны тиімді ‰йлесімділік деп саналады.

9.3 Екі жастаѓы баланы дамыту жєне тєрбиелеу.

Екі жастаѓы бала келесі ќасиеттермен сипатталады: бала сµйлеп, ж‰ре бастайды, сµз ќарым ќатынас ќ±ралы ретінде ќолданылады;

Ж‰йке ж‰йесініњ ж±мысќа ќабілеттілігі артады. Бірінші жартыжылдыќта балалар 3-4 саѓат ±заќтыѓында сергектік белсенділігін білдірсе, екінші жартыжылдыќта – 4-5 саѓатќа дейін ±зарады.

Балалардыњ психикалыќ жєне дене дамуыныњ ќарќындылыѓы µмірініњ бірінші жылында µте жылдам болса, екінші жылында жылдамдыѓы біршама тµмендейді.

1 жас-1 жас 2 айынан бастап баланы µз еркімен ќасыќпен тамаќтануѓа ‰йрету ќажет. 2 жасында ол µз еркімен тамаќтану машыќтарын жаќсы мењгерген болуы ќажет. 1 жасынан бастап баланы µз еркімен киініп, шешінуге, керек киімді тауып єкелуге жєне т.б. ‰йрету ќажет. 1 жас 9 айында бала ‰лкендердіњ сєл кµмегімен киімініњ аз-кµбін шеше алуы ќажет (колготки, бєтењке, бас киімін шешу). 2 жасында ол µз киімініњ жартысын ересектердіњ кµмегінсіз кие алуы ќажет.

Екі жастаѓы балаларды тєрбиелеу ‰дерісінде сергектену кезінде олардыњ іс єрекеттерініњ мазм±нды болуына ерекше назар аудару ќажет.

Балаларды оќыту ‰дерісінде дамыту. Балалардыњ назары таныс, т‰рлі єрекет жасап ‰йренген заттармен ойнауѓа аударылады – ќ±рылыс материалдарымен ойын, халыќтыќ дидактикалыќ ойыншыќтар – пирамида, матрешка, салынбалы кубтар жєне т.б. ойыншыќтар мен материалдармен ойналатын ойындар.

Т‰рлі заттармен єрекет ету балаларѓа ‰лкендермен ќарым-ќатынас орнатуѓа кµмектеседі. Заттармен єрекет ету ‰дерісінде балалардыњ сенсорлыќ ќабілеттері дамиды, заттарды ќабылдау мен оныњ ќасиеттерін тану жетіледі (пішіні, т‰сі, кµлемі, кењістіктегі орны). Бала тєрбиеші тапсырмасын алѓашында ‰лгі бойынша, кейін µзбетінше орындайды (берілген 2-3 т‰сті шарлар арасынан белгілі т ‰сті тањдап алу жєне т.б.).

Сенсорлы тєрбие міндеттерін шешуде т‰сі, пішіні мен жасалѓан материалы бойынша єр т‰рлі ойыншыќтар мен оќу ќ±ралдарын тањдаудыњ мањызы зор.

Бір белгісі бойынша єр-т‰рлі, ал басќа белгісі жаѓынан ±ќсас (мысалѓа, т‰стері бір, біраќ кµлемі єрт‰рлі шарлар) заттарды таңдау ќажет.

Сюжетті ойындар ‰шін кµлемі жаѓынан орташа ќуыршаќтар жєне бейнелі ойыншыќтар, ірі ыдыс-аяќ жиынтыѓы, ойыншыќ жиһаздарының кейбір ‰лгілері (‰стел, орындыќ, керует) ќажет. Ойыншыќ жиһаз ірі жєне мыќты болуы тиіс, себебі балалар ойын барысында µте жиі ойыншыќ жиһаздарѓа µздері отырып алады.

Ойыншыќтарды жинаќтап, д±рыс орналастыру керек: ќуыршаќтың жанына кµрпе ќою жєне ‰стелге ыдыстарды жинап ќою жєне т.б. Б±л балаѓа ойын ойнауда бір емес, бірнеше заттарды ќолдануѓа кµмектеседі, яѓни ойын мазм±ны к‰рделенеді.

2 жасќа толыќ толѓан кезіне ќарай балалардың іс-єрекеттерінде сюжетті ойындардың элементтері байќалады. Ойнау барысында ойыншыќтың µзін пайдаланумен ќатар, оның орнын алмастыратын заттар да ќолданыла бастайды. Балалардың ж‰йке ж‰йесі мен психикасы д±рыс дамыѓан жаѓдайда олардың бір-бірімен ќарым-ќатынас жасау ќажеттіліктері ќалыптасады. Ќарым-ќатынас элементтері алдымен, наќты іс єрекет жасау барысында пайда болады (µзімен жасты баланың іс єрекетін ќайталай, онымен ойнауѓа тырысады – мысалы, доп тебеді).

Алайда балалар арасында келіспеушілік жиі туындайды, себебі балалар д±рыс сµйлей алмаѓандыќтан, µз талаптарын т‰сіндіре алмайды. Теңдесінің ойыншыѓы да жанжалдың себебі болуы м ‰мкін. Балаларды с‰йіспеншілікке, сезімталдылыќќа ‰йреткен жµн: басынан сипау, балаѓа аяушылыќ таныту.

Екі жастаѓы балалардың ќимыл єрекетінің бастысы ж‰ру болып табылады. Бала ж‰руге деген к‰шті ќажеттілік сезінеді, себебі ол балаѓа ќоршаѓан єлем заттары арасында баѓдар алу м ‰мкіндігін береді. Тµңірегіндегілерді кеңінен баѓдарлай алуда баланың белсенді ќозѓалысы психикалыќ іс-єрекеттің дамуына себепші болады (сезіну, ќабылдау, бейнелі-єрекетті ойлау т‰рі). Б±ѓан ќоса, баланың ж‰ру ќабілетінің автоматтандырылѓандыѓы, оның ќолмен белсенді єрекет жасауына алѓышарт болады. Ол тепе-теңдікті жоѓалтып, ќ±лап ќалудан, ќолѓа заттарды алып, єкетіп ж‰руден ќорыќпайды.

Балаларѓа арналѓан кеңістікті ќамтамасыз ете отырып, оның ќимыл белсеңділігінің сан ќилы т‰рлерін ќалыптастыру ‰шін арнайы ќ±рал-жабдыќтар алу ќажет (баспалдаѓы бар сырѓанамаќ, тµмпешігі бар алаң жєне т.б.).

Аяќ пен ќол ќимылының координациясын дамыту ‰шін балалардың ќолмен таси алатын (ірі ж±мсаќ ойыншыќтар, ќуыршаќтар, себеттер), тесмамен с‰йрейтін (машина), алдынан итеретін (сырѓушы ойыншыќ) ойыншыќтар жиынтыѓы болуы керек

Балалардың ќимыл белсенділіктерін реттеу – баланың физиологиялыќ т±рѓыдан дамуының маңызды жаѓдайы.

Ќимыл-ќозѓалысты ќажет ететін ойындарын міндетті т‰рде ж ‰ргізу керек. Балалардың ойын барысында сезінген ќуаныш, таңќалу сезімдері ќимылдарды жаќсы меңгеруге себепші болады. Баланың жалпы дамуы ‰шін маңызды ќ±ндылыќ ретінде єнмен с ‰йемелденген ќимыл ойындары болады, єн ырѓаѓында орындалатын ќимылдар, ќимыл ‰йлесімділігін, ќимыл ырѓаѓын сезінуге тєрбиелеуде кµмектеседі. Ќимыл єрекетінің белсенділігін ќалыптастыруда гимнастика сабаќтары маңызды рµл атќарады.

Екі жастаѓы баланың сµйлеу єрекеті белсенді т‰рде дамиды.

1-ші жартыжылдыќта сµйлеуді т‰сіну, 2-ші жартыжылдыќта белсенді сµйлеу ќарќынды дамиды. Сµйлегенді т‰сіну жеңіл т‰рде дамиды. Зат немесе ќимыл єрекетті білдіретін сµздерді бірнеше рет ќайталаѓаннан кейін, бала оны ќиындыќсыз есінде саќтайды.

Екі жастаѓы баланың ќарым-ќатынасќа т‰су ќабілеті ќалыптасады. Заттар мен ќ±былыстар арасындаѓы ортаќ белгіні ойша табу, оларды ойша біріктіре алуын білдіреді. Басында балалар заттарды сыртќы айќын белгілері бойынша жалпылайды: кез келген ж±мсаќ, ‰лпілдек ойыншыќтардың бєрін мысыќ деп атайды.

Балаларды заттар мен ойыншыќтардың айырмашылыѓын аныќтауѓа жаттыќтыруда

- ең алдымен таныс ойыншыќтар арасында ‰лкендердің атаѓан затын тануѓа ‰йрету керек;

- содан кейін таныс емес заттар арасында;

- содан кейін ортаќ бір белгісі бойынша (кµлемі, т‰сі);

- кµптеген ±ќсас белгілері бойынша тану (бір т‰сті, бір кµлемді ќоңыз жєне тасбаќа).

Т‰рі, т‰сі, кµлемі мен материалы бойынша бір біріне ±ќсамайтын, ±ќсас ойыншыќтардың топта болуы балалардың жалпылай алу ќабілетін дамытады.

Баламен сµйлескен кезде ‰лкендер заттарды сипаттаушы негізгі белгілерін кµрсетіп отыруы керек (ќ±стар ±шады, доп сырѓанайды жєне т.б.).

Балалармен єңгімелесу кезінде ‰лкендердің бар айтќандары сезім, ќабылдау мен єрекет ету арќылы толыќтырылѓаны µте маңызды.

Екі жастағы баланың сҿйлеу әрекеті баяу дамиды.

1 жас 6 айында баланың сҿздік қоры бар жоғы 20-30 сҿз ғана қ±райды.

Балалардың сҿйлеу әрекеті ‰лкендердің сҿйлеу әрекетіне ±қсамайды, оны автономды деп атайды. Б±л дыбыстау әрекетінің жетілмегендігінен туындаған жеңілдетілген сҿздер (би-би, с‰ (с ‰т)).

Сҿйлеу әрекетінің пайда болуы қарым-қатынас м‰мкіндігін кеңейтеді, осылайша сҿздік қор баиды. Екі жасында баланың сҿздік қорында 300-ге дейін сҿз жиналады. Екі жасқа толық толған кезінде балалар 3-4 сҿзден т±ратын қарапайым сҿйлем қ±рай бастайды. Балалар сҿздерді санына қарай, септігіне қарай жіктеп ‰йрене бастайды.

Баланың сҿйлеу белсенділігі ‰лкендермен қарым-қатынасқа деген қажеттілігі туындағанда дамиды. Баланың ыммен, ишарамен кҿрсеткен ҿтінішін қанағаттандырған д±рыс болмайды. Алайда оның м‰мкіндігін де есепке алған жҿн.

Бақылау с±рақтары

1) «Ерте сәби жастағы балалардың дене және психикалық ерекшеліктері» атты кесте қ±ру. Педагогикалық ±сыныстар мен

балалардыњ ж‰йке ж‰йесі ерекшеліктері арасындаѓы байланысты айќындањыз.

2) «Єлеуметтік бейімделуге» аныќтама беріњіз. Балабаќшаѓа жања т‰скен балалардыњ жања жаѓдайларѓа даѓдылануын ќамтамасыз ететін єдістерді аныќта.

3) Ерте сєби жастаѓы балаларды тєрбиелеудіњ негізгі педагогикалыќ ќаѓидаларын жасау.

4) Бір жастаѓы баланыњ заттармен іс-єрекет етудіњ жања тєселдерін мењгеруіне арналѓан заттардан ќ±ралѓан орта мазм±нын, яѓни ќ±рамын жасањыз.

9 таќырып бойынша тест тапсырмалары.

1. Ерте сєбилік шаќ ќай кезењді ќамтиды:

А) Туѓанынан 1-2 айѓа дейін.

В) 2-3 айдан бір жасќа дейін.

С) Бір жастан 3 жасќа дейін.

D) 3 -тен 5-ке дейін.

Е) 5-7 жас аралыѓы.

2. Жабыќ т‰рдегі балалар мекемесінде тєрбиеленіп жатќан балалардыњ дене жєне психикалыќ дамуына кедергі єсерін тигізетін теріс єрекеттер жынтыѓы ќалай аталады:

А) Психикалыќ травматизм.

В) Психикалыќ госпитализм.

С) Психологиялыќ травматизм.

D) Психологиялыќ госпитализм.

Е) Психология-педагогикалыќ травматизм.

10. Мектеп жасына дейінгі балаларды оќыту ж±мысын ±йымдастыру т‰рлері.

10.1 Сабаќ—МДБМ-дегі оќытуды ±йымдастырудыњ негізгі т‰рі.

Оќыту т‰рі – белгілі тєртіп бойынша жєне наќты уаќыт аралыѓында білім беруші мен білім алушыныњ арнайы ±йымдастырылѓан іс-єрекеті.

Т‰р т‰рге былайша топтастырады:

- оќушылар ќ±рамыныњ санына ќарай;
- педагог пен оќушыныњ арасындаѓы µзара єрекеттесу сипатына ќарай;
- іс-єрекет тєсіліне ќарай (єдіс жєне тєсіл);
- µткізілетін орнына ќарай.

Балабаќшада ±йымдастырылѓан оќытудыњ келесі т‰рлері ќолданылады:

- фронталды;
- топтыќ;
- жеке-дара немесе индивидуалды.

МДБМ-де оќытудыњ негізгі т‰рі–**сабаќ**. Ќалѓан т‰рлері сабаќта берілгенді мењгеру ‰шін балаларды дайындау мен жеке-дара тєжірибелерін байыту ‰шін ќолданылады. Мектептегі сабаќ пен балабаќшадаѓы сабаќ арасындаѓы негізгі айырмашылыќ – ќ±рылымы мен ж‰ктемесініњ дењгейінде, сондай-аќ оќыту барысында ќолданылатын єдістерінде.

Сабаќ тањертењгі кезде, яѓни балалардыњ аќылы мен физиологиялыќ м‰мкіндігі жоѓары болѓанда ж‰ргізіледі. Сабаќ саны балалардыњ топтан топќа кµшу кезінде біртіндеп артады.

Сабаќ мектепке дейінгі оќыту мен тєрбиелеу стандартына жєне балалармен ж‰зеге асырылатын тєрбиелеу мен оќыту ж±мыстарыныњ барлыќ баѓыттарына сєйкес ±йымдастырылады.

Мектепке дейінгі жастаѓы балалар сабаќ барысында ѓылым негіздерін оќымайды. Олар оќу іс-єрекетінде тек оќуды, педагог пен тєрбиешіні тыњдай білуді, тапсырманы ќабылдап, оны орындауды, оќу тапсырмасын т‰сінуді ‰йренеді. Сабаќ барысында олардыњ ќандай болмасын іс-єрекетті ж‰зеге асыру ќабілеті ќалыптасып ќана ќоймай, µз іс-єрекетін баќылай жєне баѓалай алу ќабілеттері де ќалыптасады.

Єрбір сабаќ баѓдарламасы келесілерді кµздейді:

- объектілердіњ сапасы мен ќасиеттері туралы, олардыњ µзгерісі, байланыстары, іс-єрекет тєсілдері жєне т.б. туралы наќты білім мµлшерін;
- іс-єрекеттіњ µнім беруші т‰ріне ќатысты оќыту кезіндегі наќты даѓды мен біліктілік мµлшерін;
- сабаќта хабарланѓан білімге, ќ±былыстарѓа жєне оќиѓаларѓа деген балалардыњ ќатынасын ќалыптастыру, µзімен жастаѓылармен µзара єрекеттесе алу ќабілеттерін орнату.

Єрбір сабаќтыњ оќу мазм±ныныњ кµлемі шаѓын болады, ол єрт‰рлі топтаѓы балалардыњ зейіні мен есте саќтау кµлемін, олардыњ ойлау ќабілетініњ м‰мкіндігін есепке ала отырып аныќталады.

Мектепке дейінгілермен µткізілетін кез келген сабаќты ‰ш негізгі бµлімге бµлуге болады.

Бірінші бµлім— балаларды сабаќ таќырыбын ќабылдауѓа дайындау, маќсатын айту, балаларѓа нені істейтіндерін т‰сіндіру.

Б±л бµлімде тєрбиеленушілер белгілі ж±мысты немесе оныњ бµлімін орындауѓа ыњѓайланады.

Сабаќтыњ екінші бµлімі— педагогтыњ тапсырмасын немесе баланыњ ойындаѓысын ж‰зеге асыру бойынша балалардыњ µздігімен істейтін ж±мысы. Б±л бµлімде тєрбиеші балалардыњ єрекетін, ж±мыстыњ ќажетті баѓытта ж‰ріп жатќан-жатпаѓанын, кімніњ ќиынсынѓанын, кімніњ кµмек ќажетсінгенін баќылап отырады, еске т‰сіру, ќосымша кµмек кµрсету, жай ќолдау немесе кµтермелеу сияќты ќадамдарды ќажетіне ќарай ќолданады.

Сабаќтыњ ‰шінші бµлімі, ќорытындылау —орындалѓан тапсырманы талдау жєне баѓалау. Б±л бµлімде де балаларды белсендіру ќажет. Біріншіден, балалардыњ тєртібін емес, ж±мыс нєтижесін баѓалау керек, екіншіден, жеке-жара баланы емес, барлыќ топ ж±мысын баѓалау керек, ‰шіншіден, ењ алдымен бар жаѓымды немесе ж±мыстыњ жаќсы жаѓын, содан кейін ѓана орындалмаѓанын немесе жаѓымсыз жаѓын баѓалаѓан жµн. Б±ны ерекше ептілікпен, яѓни баланыњ µз м‰мкіндігіне деген сеніміне, оныњ таным єрекетіне деген ќызыѓушылыѓына н±ќсан келтіріп алмай істеу керек.

Єрбір сабаќта жалпы дидактикалыќ міндеттер шешіледі: тєрбиешініњ жетекшілігімен оќып ‰йрену ќабілеті ќалыптастырылып, интеллектуалдыќ жєне шыѓармашылыќ белсенділігі жетіледі.

Сабаќта, мазм±нына ќарамастан, балалардыњ б±рыннан алѓан білімдері, даѓдылары мен шеберліктері бекітіледі. Б±л жалпы дидактикалыќ міндет болып табылады. Білімдерін, даѓдылары мен шеберліктерін бекіту сабаќ барысында ѓана емес, дидактикалыќ ойындар ойнаѓанда, серуендегенде, к‰нделікті т±рмыста ж‰зеге асырылады, алайда б±л міндетті ж‰йелі, дєйекті жєне маќсатты т ‰рде сабаќта ѓана шешуге болады.

Сабаќ барлыќ топ балаларымен, кішігірім топ балаларымен, кейде жеке-дара бір баламен ж‰ргізіледі. Сабаќты барлыќ топпен немесе топ бµлігімен ж‰ргізудiњ жалпы тєрбиелік маѓынасы зор. Єр-бір бала оќу тапсырмасын µз бетінше орындай отыра, ±жыммен ж±мыс істеуге ‰йренеді, оларды біріктіретін маќсат ортаќ — бірге ортаќ іспен айналысу, бірге оќу, бір-бірініњ жетістіктері мен кемшіліктерін кµру.

Мектеп жасына дейінгі балаларды дамыту мен тєрбиелеуде оќудыњ ±жымдыќ сипатыныњ ‰лкен мєні бар, µйткені бала басќа балалардыњ ќалай єрекет ететінін кµруге м‰мкіндік алады. Сондыќтан да, педагог пен тєрбиешініњ т‰сіндіруін тындамай немесе т‰сінбей ќалѓан балалар, ќ±рдасыныњ т‰сіндіруін тыњдап, µзі

‰шін ќажетті жерлерін наќтылап алып тапсырманы орындауѓа кіріседі.

10.2 Оќытуды ±йымдастырудыњ ќосымша т‰рлері.

Мектепке дейінгі мекемеде оќытуды ж‰зеге асыруда тек сабаќ т‰рінде ±йымдастыру ќолданылмайды. Балаларды оќытуда басќа да ±йымдастыру т‰рлері пайдаланылады. Б±л мектеп жасына дейінгілерді оќытудыњ таѓы бір ерекшелігі. Балабаќшада оќыту **дидактикалыќ ойындардыњ** кµмегімен ж‰зеге асырыла алады, олар µздері жеке-дара оќытуды ±йымдастыру т‰рі ретінде де, сабаќтыњ ќ±рама бµлігі ретінде де ќолданылуы м‰мкін. Дидактикалыќ ойынныњ оќыту міндеті болады, мысалы балаларды заттыњ сапасымен жєне ќасиетімен таныстыру, белгілі ерекшеліктеріне ќарай заттарды салыстыру жєне т.б. Ойын ойнау барысында балалар материалды жењіл мењгереді. Олар ойынды ж‰зеге асыруѓа кµмектесетін іс- єрекеттерді аса ќ±штарлыќпен орындайды, осылайша ойын міндеттері іске асырылады, ойынныњ интеллектуалдыќ немесе практикалыќ міндеті болуы да м‰мкін.

Дидактикалыќ ойындарда балалар сенсорлыќ тєжірибе, салыстыра алу, ±ќсастыѓы мен айырмашылыѓын аныќтау секілді біліктіліктерді игереді. Олардыњ ±ќсас заттардыњ ортаќ белгілері туралы т‰сініктері молаяды. Дидактикалыќ ойындар балаларды єрт ‰рлі заттардыњ, ќ±былыстардыњ жєне олардыњ ќасиеттерініњ ерекшеліктерімен тєжірибе ж‰зінде таныстыруѓа м‰мкіндік береді: т‰рі, т‰сі, кµлемі, заттыњ кењістіктегі жаѓдайыныњ µзгермелілігі жєне т.б. Таныстыру ж±мысы ойын ретінде, ќ±р дидактикалыќ сабаќ ретінде емес, µтілуі – ќабылдау, зейін, есте саќтау процесстерініњ ерікті жєне еріксіз т‰рлерініњ (сонѓысы ерекше мањызды, себебі баланыњ ќызыѓушылыѓына байланысты ынтасы µз бетінше пайда болады) іске ќосылуын ќамтамасыз етеді.

Балаларѓа білім беру ж±мысы т‰рлі экскурсиялар, жорыќтар процесінде де ж‰реді.

Серуен, экскурсия кезінде ж‰зеге асырылатын білім беру ж±мысы сабаќ кезінде, дидактикалыќ ойын барысында секілді тєрбиелеуші жєне дамытушы сипатќа ие болады. Экскурсия – оќытуды ±йымдастырудыњ мањызды т‰рі. Оныњ негізі міндеті – балалардыњ ќоршаѓан орта туралы єсерлері жєне наќты т ‰сініктерін ќалыптастыруды ќамтамасыз ету.

Білім беру міндеттерініњ мазм±нына байланысты экскурсияныњ маршруты, ќ±рылымы, єдістері аныќталады. Оќытуды

±йымдастыру т‰рінде ќолданылатын экскурсияныњ к‰рделілігі— тек орта жєне ересек топтарда ғана ќолдануға болатындығы.

Баќылау с±раќтары

1) Оќыту т‰рі т‰сінігіне анықтама беріњіз.

2) Сабаќтыњ негізгі кезењдерін, мазм±нын атањыз.

3) Балабаќшада оќытуды ±йымдастырудыњ ќосымша т‰рлерін атањыз, олардыњ мєнін ашыњыз.

10 таќырып бойынша тест тапсырмалары.

1. Тєрбиелеу оќыту процесінде педагогтыњ ќолданатын, оны µткізудіњ т‰рлі дењгейлеріне сєйкес болатын, балалардыњ оќу-таным єрекетін ±йымдастыру:

А) Оќыту єдісі.

В) Оќыту т‰рі.

С) Оќыту ќағидасы.

D) Оќыту процесі.

Е) Оќыту кезењі.

2. Ересек жєне мектепке даярлыќ топтарыныњ сабаќ ±заќтығы:

А) 15 минут.

В) 15 – 20 минут.

С) 20 – 25 минут.

D) 25 – 30 минут.

Е) 45 минут.

3. ¤зініњ ќиялдаған іс єрекетінде ќоршаған шындыќты кµрсетуі жєне мектеп жасына дейінгі балалардыњ негізгі єрекет т‰рі - б±л:

А) Ќарым-ќатынас жасау.

В) Ойын.

С) Ењбек.

D) Оќу.

Е) Д±рыс жауап жоќ.

4. Білім беру бағдарламасыныњ материалдары ойын т‰рінде берілетін, ойын єрекеті мен таным єрекетініњ ‰йлесімділігін ќамтамасыз ететін білім беруші ойын:

А) ¦жымдыќ ойындар.

В) Шығармашылыќ ойындар.

С) Ќимыл ойындары.

D) Дидактикалыќ ойындар.

Е) Дербес ойындар.

11. Мектеп жасына дейінгі балаларды тєрбиелеу жєне оќыту єдістері.

11.1 Оќыту єдістері.

Оќыту процесі єрт‰рлі єдістердіњ кµмегімен ж‰зеге асырылады.

Єдіс – маќсатќа жету жолы.

Оќыту єдісі– б±л ќойылѓан оќу-тєрбие міндеттеріне жетуге баѓытталѓан, білім беруші мен білім алушылардыњ бір бірімен µзара байланысќан іс єрекеттерініњ дєйекті тєсілдер ж‰йесі.

Білім беру кµзіне байланысты єдістер 3 негізгі топќа бµлінеді:

1) ***Кµрнекі*** єдістер – б±л балаларды ќоршаѓан ортамен тікелей таныстыру, оларѓа шынайы заттарды, суреттерді, диапозитивтерді, кµлемді ‰лгілер мен кестелерді жєне т.б. кµрсетуді білдіреді. Мектеп жасына дейінгі балаларды оќытуда ќолданылатын кµрнекі єдістер тобына кіреді:

- баќылау;
- иллюстрация єдісі;
- диа жєне кинофильмдерді, бейнефильмдерді кµрсету;
- оќытуда ќолданылатын тєсілдер. кейде єдіс мазм±нына иеленеді: тапсырма ‰лгісін кµрсету, єрекет ету тєсілін кµрсету жатады.

Баќылау єдісініњ тиімділігі тєрбиеші келесі талаптарды орындаса ќамтамасыз етіледі:

- балалар алдына баќылаудыњ маќсаты мен міндеттерін наќты жєне айќын ќою;
- баќылау ‰дерісін жоспарлы жєне дєйекті т‰рде ж‰ргізу;
- баќылау барысында ќалыптасатын т‰сініктер кµлемін тањдау кезінде балалардыњ жас ерекшелік м‰мкіндіктерін есепке алу ;
- балалардыњ ойлау єрекетініњ белсенділігі мен µздігінен ізденудіњ жоѓары дєрежеде болуы.

Иллюстрация єдісі. Б±л балалардыњ эстетикалыќ талѓамдарын ќалыптастыру ‰шін, ќоршаѓан орта туралы т‰сініктерін, эмоционалды т±рѓыдан жєне адамгершілік т±рѓыдан баѓа бере алушылыќтарын дамыту ‰шін µте мањызды. Суреттерді м±ќияттылыќпен ќарау суреттіњ маѓынасын т‰сінуге, тіпті бейнеленгенніњ айрыќша эмоционалды к‰йін сезінуге, кµргеніне деген µзіндік ќатынасын тудыруѓа кµмектеседі. Суретті толыќтай, не болмаса оныњ кейбір бµліктерін бірнеше ќабат кµру арќылы ќабылдау, ќойылѓан дидактикалыќ міндеттерді шешу ‰шін ќажет.

Балабаќшаныњ педагогикалыќ ‰дерісінде арнайы — заттыќ жєне сюжеттік суреттер (мысалы, «Времена года» — авторы С. А. Веретеникова, Левитанныњ, Шишкинніњ жєне басќа да суретшілердіњ

туындылары) ќолданылады. Мектеп жасына дейінгі балаларды оќытуда ќолданылатын суреттерге ќойылатын негізгі талаптар мыналар – суретші ойыныњ аќиќаттылыѓы, ќарапайымдылыѓы мен айќындылыѓы, балаларѓа танымдыќ жаѓынан мазм±ныныњ т‰сініктілігі мен бейнелеуші ќ±ралдардыњ мєнерлілігі.

Білім беру ж±мысында *диа-фильмдерді, кинофильмдерді, бейнефильмдерді, спектакльдерді* **кµрсету єдісі** екі ‰лкен міндетті шешуге кµмектеседі:

- балалардыњ білімін кењейту жєне олардыњ тілін дамыту;
- терењ ќабылдауѓа ќабілетті мєдениетті кµрермен тєрбиелеу.

Экранда кµрсетілгенді т‰сіну жєне ќабылдай білу ‰лкендердіњ кµмегімен ќалыптасады. Б±л ретте балалардыњ эмоционалдыќ к‰йініњ жоѓары дєрежеде болуы µте мањызды — кµрсетіліп жатќанныњ айрыќшалылыѓы мен динамикалылыѓы, кейіпкерлердіњ іс єрекеттері мен болып жатќан уаќиѓаныњ кµріністері балаларды еліктіріп єкетеді. Осыѓан байланысты балаларды терењ ќабылдауѓа ‰йрету ќажеттілігі туындайды.

Балабаќша тєрбиешілерімен ±йымдастырылѓан спектакльдерді мектеп жасына дейінгі балаларѓа кµрсетудіњ мањызы зор. Ол ‰шін театр мен театр студиясыныњ актерлері шаќыртылады. Спектакль барысында балалардыњ актерлермен (ќойылым кейіпкерімен) ж‰здесуі ±йымдастырылады. Ќойылым барысын м±ќият баќылап отырѓан балалар сахнада болып жатќанды эмоционалды т‰рде баѓалайды. Мектепке дейінгі педагогикалыќ мекемеге театр актерлерін шаќырумен ќатар, балаларды оларѓа арналѓан спектакльдерге апару пайдалы. Театрдыњ µзіне бару наѓыз мерекеге айналады, айрыќша жања сезімдер мен толѓандыратын єсер алынады.

Кµрнекі єдістерді пайдалану—ќабылдаудыњ дамуы, таным ‰дерісініњ негізгісі ретінде, ќамтамасыздандырылады, сондай-аќ ойлау мен сµйлеудіњ кµрнекі-єрекеттілік, кµрнекі-бейнелілік т‰рлері, мектеп жасына дейінгі балалардыњ негізгі єрекет т‰рлері – ойындары, бейнелеу жєне ењбек ету біліктіліктері дамиды.

2) практикалыќ єдістер – жања материалды мењгеру барысында балалар педагогты тыњдап ќана ќоймай, оныњ кµрсеткенін баќылап, кµргенін практика ж‰зінде орындай алулары керек. Сондыќтан да, сµз жєне кµрнекі єдістерді практикалыќ єдістермен ‰йлестіру ќажет.

Балабаќшада ќолданылатын оќытудыњ практикалыќ єдістер тобына енеді:

- жаттыѓу;
- ойын єдістері;

- ќарапайым тєжірибелер жасау;

- моделдеу жатады.

М±нда балалардыњ танымдыќ єрекеттері ойлаудыњ кµрнекі-єрекеттілік жєне кµрнекі-бейнелік т‰рлерініњ ойлаудыњ логикалыќ сµйлеу т‰рімен болатын µзара байланысына негізделеді.

Жаттыѓу — б±л баланыњ берілген оќу мазм±нына сєйкес ойлау жєне практикалыќ єрекеттерді бірнеше рет ќайталауы. Жаттыѓудыњ негізгі т‰рлері:

- еліктеу сипатта;
- конструктивтік сипатта;
- шыѓармашылыќ сипатта;
- ойын т‰рінде.

Ойын єдісі ойын єрекетініњ т‰рлі компоненттерінен басќа тєсілдердіњ: с±раќ ќою, н±сќау беру, т‰сіндіру, аныќтама беру, кµрсету, ‰йлесе пайдалануы кµзделеді.

Ќарапайым тєжірибе жасау єдісі — объектініњ тура кµзге кµрінбейтін ќасиеттерін аныќтау маќсатында наќты ±йымдастырылѓан жаѓдайда заттар мен ќ±былыстардыњ µзгемелілігін кµру мен олардыњ арасындаѓы байланысы мен µзгерістердіњ себеп салдарын жєне т.б. ерекшеліктерін аныќтау.

Моделдеу — моделдерді жасау ‰дерісі мен оларды, объектілердіњ ќасиеттері, ќ±рылымы, ара-ќатынасы мен µзара байланысы туралы, балалардыњ білімдерін ќалыптастыру маќсатында ќолдану.

3) ***Сµз*** єдістері – тєрбиешініњ н±сќауы мен т‰сіндіруі т‰рінде берілетін, оныњ ќоршаѓан орта жєне т.б. туралы єњгімелері. Мектеп жасына дейінгі балалыќ шаќтыњ барлыќ кезењінде ќолданылады. Б±л єдістіњ єсерлілігі тєрбиешініњ сµйлеу мєдениетіне, оныњ бейнелілігіне, бала ‰шін т‰сінікті болуына, эмоционалды жаќтан мєнерлілігіне тєуелді болады.

Тєрбиешініњ єњгімелеуі. Б±л єдістіњ негізгі міндеті — балаларда оќиѓалар мен ќ±былыстар туралы айќын жєне наќты т‰сініктер тудыру. Єњгіме баланыњ аќылына, сезіміне жєне ќиялына єсер етіп, пікірлерімен алмасуѓа итермелейді. Тєрбиеші єњгімелеу барысында балалар ќызыѓушылыѓыныњ бєсењдемеуін баќылауы ќажет. Ол ‰шін білім беруші міндет (балалар ‰шін жања аќпарат, д‰ниетанымыныњ кењейтуі) єњгіменіњ эмоциялыќ кµркемділігімен, динамикалылыѓымен ‰йлесуі ќажет. Єњгіме аяќталѓаннан соњ балаларѓа єњгіме бойынша ќойылѓан с±раќтарѓа жауап беру ±сынылады. Б±л педагог ‰шін балалардыњ ‰лкендер єњгімесінен жања білімдерді ќаншалыќты жаќсы игергендіктерін, сондай-аќ

єњгімелесу барысында зейіндерініњ ќаншылыќты т±раќталатындыќтарын аныќтауѓа м‰мкіндік береді. Б±ныњ бастауыш мектепте жєне єрі ќарай білім алуын жалѓастыру ‰шін мєні зор.

Балалардыњ єњгімелеуі. Б±л єдіс балалардыњ білімдерін жєне ойланып сµйлеу біліктілігін жетілдіруге баѓытталады.

Балаларѓа кµркем-шыѓарма туындыларын оќу. Кітап оќу бірнеше міндеттерді шешуге м‰мкіндік береді: балалардыњ ќоршаѓан орта жайлы білімдерін кењейту, олардыњ кµркем єдебиетті т‰сіну мен ќабылдау ќабілеттерін ќалыптастыру, сµзбен бейнеленгенді ойша елестетуге, шыѓарманыњ негізгі байланыстарын т‰сінуге, кейіпкердіњ мінез ќ±лќы мен оныњ іс єрекеттері мен тєртібін т‰сінуге ‰йрету.

С±хбат. С±хбаттасу білімді т‰зету, наќтылау, оларды жалпылау жєне ж‰йеге келтіру ‰шін ќолданылады. Дидактикалыќ міндеттеріне ќарай с±хбаттасу алдын ала дайындау жєне жалпылаушы болып бµлінеді. Алѓашќысын тєрбиеші балаларды жања даѓдылармен таныстырѓан кезде ќолданады. Ќорытынды немесе жалпылау с±хбаттасу білімді ж‰йелеу, терењдету мен саналы ±ѓындыру маќсатында ќолданылады.

Сµз єдістерініњ єсерлілігі тєрбиешініњ сµйлеу мєнеріне, єњгімелеудіњ бала ‰шін т‰сініктілігіне байланысты деп айтылып кетті. Алайда кішкентай баланы тєрбиелеу ‰шін тек ќана сµз єдістерін ќолдану жеткіліксіз. Сµз арќылы, мектеп жасына дейінгі балаѓа єсер ету ‰шін, ол, яѓни сµз, баланыњ сезім тєжірибесінде тірек табуы тиіс. Сµз єдістерін оќыту жєне тєрбиелеудіњ кµрнекі єдістерімен байланыстыру ќажет.

11.2 Тєрбиелеу єдістері туралы жалпы т‰сінік.

Тєрбиелеу єдістері — б±л тєрбие маќсатына жетуге баѓытталѓан тєрбиеленушілердіњ санасына педагогикалыќ єсер ету єдісі.

Тєсіл — б±л кез-келген єдістіњ дербес кµрінісі. Тєрбие єдісіне ќатысты тєсіл баѓынышты сипатта болады. Яѓни, тєсіл – б±л єдістіњ ќ±рама бµлігі деп айтуѓа да болады.

Тєрбие ќ±ралы — кењ ±ѓымды т‰сінік. Тєрбие ќ±ралы ретінде тєрбие ‰дерісінде ќолданылатынныњ бєрін т‰сінуге болады: заттар, техникалыќ ќ±ралдар, іс єрекеттіњ алуан т‰рі, аќпарат ќ±ралдары, ойыншыќтар, кµрнекі ќ±ралдар.

Тєрбиелеу ‰дерісінде ќолданылатын єдістер, тєсілдер жєне ќ±ралдар соншалыќты бір-бірімен байланысќан, тіпті олардыњ арасында жік салуѓа м‰мкіндік жоќ. Аталѓандардыњ бєріне, тєрбие ‰дерісініњ µзіне жылжымалылыќ, µзгермелілік тєн.

Тєрбие єдістері тµрт негізгі топќа бµлінеді:

1) Т±лғаның сана-сезімін қалыптастыру єдісіне т‰сіндіру, с±хбаттасу, єңгімелесу, мысал келтіру єдістері кіреді.

Б±л жерде басты қ±рал болып **сµз** табылады. Балаға сµз арқылы ықпал ету кµмегімен оның ішкі жанд‰ниесі ынталандырылады жєне ол қ±рдасының, єдеби кейіпкердің жєне т.б. қандай да болмасын іс-єрекеттері туралы µз ойын біртіндеп білдіруге ‰йренеді. Осы єдістер тобы балалардың µзіндік сана сезімін дамытуға кµмектеседі, ал кейіннен µз-µзіне шектеу қоюға жєне µз-µзін тєрбиелеуге ‰йретеді.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде єңгімеге ерекше кµңіл бµлінеді.

Єңгімелеу – б±л нақты фактілердің эмоционалды т±рғыдан жарқын баяндалуы. Єңгіменің кµмегімен тєрбиеленушілер ізгілікті єрекеттер туралы, қоғамдағы ж‰ріс-т±рыс ережелері туралы білім алады, жаман мен жақсыны айыра білуге ‰йренеді. Єңгіме балаға µзінің жєне қ±рдасының ж‰ріс-т±рысын жаңа т±рғыдан қарастыруға м‰мкіндік береді. Єңгімелеу єдісі тєрбиешіден білгілі шеберлікті жєне артистизмді талап етеді.

Т‰сіндіру єдісі – тєрбие єдісі ретінде мектепке дейінгі жастағы балалармен ж±мыс істегенде ‰немі қолданылады. Б±л балалардың µмір с‰ру тєжірибесінің аздығымен байланысты, олар қандай да болмасын жағдайда қалай єрекет ету керектігін біле бермейді. Мектепке дейінгі балалар ізгі ж‰ріс-т±рыс тєжірибесін, қ±рдастарымен жєне ‰лкендермен қарым-қатынас жасау т‰рлерін меңгереді, сондықтан єрине ж‰ріс-т±рыс ережелерін, белгілі талаптарды, оның ішінде балабақшадағы к‰н тєртібін орындауды т ‰сіндіруге м±қтаж болады. Ең бастысы т‰сіндіру єдісі қолданылғанда – оның ‰гіттеуге айналып кетпеуін қадағалау керек.

С±хбат – б±л єдіс диалог қ±румен байланысты.

Диалог бір тєрбиеленушімен, не болмаса бірнеше баламен жєне жалпы балалар тобымен ж‰ргізілуі м‰мкін. С±хбатты кішігірім топ балаларымен (5-8 адамнан т±ратын) ж‰ргізген жµн, себебі осындай жағдайда балалардың барлығы да диалогқа қатыса алады. С±хбат қ±ру ‰шін тақырып мазм±ны мен материалдарын балалардың жас ерекшеліктеріне сай етіп таңдаған д±рыс. С±хбаттасу – балаларды µз пікірін айтуға, баға беруге жетелейді.

С±хбат мазм±нына қарай эстетикалық, єдептілік, қоғамдық µмір қ±былыстарын қарастырушы, сонымен қатар ғылыми фактілер туралы болуы м‰мкін.

Мысал келтіру єдісі – бєрінен б±рын б±л басқалардан µзгеше кµрнекті образ, ‰лгі етуге лайықты жарқын бейне. Я.А. Коменский былай деген: «Ереже бойынша ж‰ру ±зақ жєне қиын жол, мысал

келтіру бойынша ж‰ру жеңіл әрі сәтті болады». Мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеу ж±мысында мысал келтіру ерекше кµрнекі қ±рал болып табылады.

Мектепке дейінгі жастағы балаларға еліктеу тән. Бастапқыда б±л санасыз еліктеу, ал кейін, мектепке дейінгі мекемені бітіруге таяп қалған кезде, бала санасыз еліктеуден арнайы саналы еліктеуге кµшеді, яғни сыртқы іс әрекетке еліктеуден т±лғаның ішкі қасиеттері мен т±лғалық ерекшеліктеріне еліктеу.

Тәрбиешінің µзі де ‰лгі болады, б±л жайт ерекше рµл атқарады. Балалар µз тәрбиешісіне деген жақсы сезім сезіне отырып, ол туралы ‰немі әңгімелеуді және тек жақсы жақтарын айтуды ±натады. Тәрбиеші – бала ‰шін ең басты ‰лгі, µмірдің қандай да болмасын жағдайында оған еліктейді.

2) Ж‰ріс-т±рыс тәжірибесін. іс-әрекет пен қарым-қатынасты ±йымдастыру әдістері ‰йрету, жаттықтыру, тәрбиелеуші жағдаяттарды жасау секілді әдістерді біріктіреді.

Бала әр т‰рлі іс-әрекет барысында әлемді таниды, қоршаған шындықты меңгереді. Табиғи және әлеуметтік ортада әрекет ету – т±лғаны тәрбиелеу мен дамыту ‰шін қойылатын міндетті шарт.

Іс-әрекетті ±йымдастыру әдістерінің ішінде едәуір жиі қолданылатыны **‰йрету әдісі**. ‡йрету балаларды нақты бір іс-әрекеттерді әдетке және қажетті тәртіп тәсіліне айналдыру мақсатында орындауға бағыттайды.

Тәрбиеші баланың әрбір жастық шақ кезеңінде қандай тәртіп дағдыларын қалыптастыру керектігін айқын анықтап алуы керек. Балалардың әрбір жастық шағының тәртіп ережелерінің минимумы, оларды қалыптастырудың кµрсеткіштері мен критериилері анықталады.

Содан кейін балаларға белгілі бір іс-әрекеттерді орындау ‰лгілері беріледі (ойыншықтарды орнына қою, қолдарын жуу, ‰лкендер мен қ±рдастарын м±қият тыңдау және т.с.с.).

‡йрету әдісі арқылы керекті іс-әрекеттерді орындату ‰шін белгілі бір уақыт шегі мен кµптеп қайталау қажет. Алғашында тәрбиеші іс-әрекетті орындаудың нақтылығына, содан кейін жылдамдығы мен сапасына кµңіл бµледі.

Әрине, ‰йрету ‰лкендер тарапынан бақылауды қажет етеді. Бақылау педагогтар мен тәрбиешілерден м±қияттылықты, балаларға қамқорлықпен қарауды, абайлап т‰сіндіруді және балалардың әрекеттерін бағалауды талап етеді. Кейіннен балалар µздері-ақ іс-әрекеттерін бақылауға ‰йренеді – ойын б±рышының жақсы

жиналғанын, ќ±рылыс материалдарының д±рыс жинаќталғанын, ќарандаштар мен бояулардың т‰гелінің жиналғанын.

‡йрету єдісі тєрбиелеу єдістерінің **жаттығу** сияќты єдісімен тығыз байланысты. Жаттығу негізінде кµп рет ќайталауды, бекітуді, єрекеттің ќажетті тєсілдерін жетілдіруді ќажет етеді. Біраќ та жаттығуды дрессировка, єрекеттерді механикалыќ т‰рде ќайталау ретінде т‰сіну д±рыс болмайды. Жаттығу балалар µмірін ±йымдастырумен, олардың єр алуан іс-єрекеттерімен байланысты. Дєл сол іс-єрекеттерге жаттығу арќылы балалар ќоғамда ќабылданған нормалар мен ережелерге сєйкес іс-єрекет жасауды ‰йренеді. Мысалы, балалар д‰кендегі жағдайды ойнайды. М±нда олар сатушы жєне сатып алушы болып ‰йренеді, µзара сыпайы болуды меңгереді. Жаттығу єдісі арќылы бала арнайы жасалған педагогикалыќ жағдаяттарда ќоғамдыќ ж‰ріс-т±рыс тєжірибесін игереді.

‡йрету жєне жаттығу єдістерін ќолданған кезде тєрбиелеуші жағдаяттар жасау єдісінсіз іс тынбайды.

Тєрбиелеуші жағдаяттар бала алдына шешім ќабылдау фактісін ќою маќсатында педагогтармен, тєрбиешілермен арнайы жасалады (ќ±рдасын ойынға шаќыра ма, жоќ па, жаќсы кµретін ойыншығымен бµлісе ме єлде жоќ па, алдымен тапсырманы орындай ма, ал сосын ойынын жалғастыра ма). Тєрбиелеуші жағдаят – б±л єрќашан таңдаудың, ќаќтығыстың, ќоғамда ќабылданған ж‰ріс-т±рыс нормалары мен ішкі талаптар к‰ресінің болуын білдіреді. Д±рыс таңдалған педагогикалыќ жағдаяттар баланы дамыту мен тєрбиелеудегі ең ќажетті жєне к‰шті ынталандырушы ретінде болуы м‰мкін.

Педагогикалыќ жағдаяттардың тєрбиелік єрекеттері кейде мыќты жєне нєтижелі болады, тіпті кµпке дейін баланың ізгілікті µмірін бағыттай алады.

3) Іс-єрекет пен ж‰ріс-т±рысты ынталандырушы жєне т ‰рткі беруші єдістерге: кµтермелеу жєне жазалау жатады.

Кµтермелеу — б±л бала немесе балалар тобының ж‰ріс-т±рысын оң бағалау тєсілі. Кµтермелеу єрќашан жаќсы эмоциялармен байланысты. Кµтермелеу кезінде балалар маќтаныш, ќанағаттану, ж‰ріс-т±рыс пен єрекет етудің д±рыстығы сенімділігін сезінеді. ¤з ісіне ќанағаттануды сезіне отырып, бала жаќсы істерді ќайталауға іштей дайын болады. Кµтермелеу маќтау, ќ±птау т‰рінде жасалады. Кµтермелеуді єсіресе т±йыќ балалар, жасќаншаќтыќты, тартќыншаќтыќты сезінетін, отбасында кері ќатынастар салдарына тап болған балалар ќажетсінеді.

Мектепке дейінгі мекемелерде кµтермелеу сыйлыќ ретінде белгілі бір ойыншыќпен ойнауѓа немесе ойнауѓа арналѓан ќосымша материалдарды алуѓа р±ќсат беру т‰рімен жиі байланысты. Єсіресе сабаќ барысында ќ±птау, маќтау ќажет.

Кµтермелеу єдісін ќолдану кезінде балалардыњ жеке-дара жас ерекшеліктерін білу мен тєрбиелеуде т±лѓаѓа-баѓытталѓан тєсілді толыќтай іске асырѓан жµн.

Жазалауды тєрбиелеудіњ ќосымша єдісі деп санаѓан д±рыс. Жазалау кері істерді, ќандай да болмасын іс-єрекеттерге кері ќатынасты айыптауды білдіреді. Б±л єдіс баланыњ кері єрекеттерін т ‰зетуге баѓытталѓан. Егер єдіс орныќты ќолданылса, онда баланыњ жаман істерге бармау ќажеттілігі туады, µз іс-єрекетін д±рыс баѓалай білуі ќалыптасады. Бастысы – жазалау баланыњ жанына батпай, кері эмоцияларын туѓызбау керек.

Баќылау с±раќтары

1) Оќытудыњ негізгі єдістер тобын атањыз, оларды классификациялау неге негізделеді?

2) Оќытудыњ сµздік єдістерін атап шыѓыњыз, олардыњ мєнін ашыњыз.

3) Мектеп жасына дейінгі балаларды тєрбиелеу єдістерініњ классификациясы.

11 таќырып бойынша тест тапсырмалары

1. Оќыту єдісі:

A) Балалардыњ танымдыќ єрекеттерін басќару тєсілі.

B) Балаларда даѓды мен білікті ќалыптастыратын тєсілдер жиынтыѓы.

C) Білім, білік жєне даѓдыларды ќалыптастыру маќсатында белгілі бір єрекеттерді бірнеше рет ќайталау.

D) Білім, білік жєне даѓдыларды балалардыњ мењгеруі, кµзќарастарын ќалыптастыру мен ќабілеттерін дамыту тєсілдері.

E) Б±л ќойылѓан оќу-тєрбие міндеттеріне жетуге баѓытталѓан, білім беруші мен білім алушылардыњ бір бірімен µзара байланысќан іс єрекеттерініњ дєйекті тєсілдер ж‰йесі.

2. Кµрнекі єдістерге жататындар:

A) Байќау, єњгімелеу, суреттерді ќарау.

B) Ойын, байќау, кµрсету.

C) Єњгімелеу, с±хбаттасу, суреттерді ќарау.

D) Диафильмдер мен кинофильмдерді кµрсету, ойын.

E) Д±рыс жауап жоќ.

3. Т±лѓа санасын ќалыптастыру єдістеріне жататындар:

A) Єңгімелесу

B) С±хбаттасу, пікірталас.

C) Дєріс.

D) Т‰сіндіру.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

4. Тєрбие маќсатына жетуге баѓытталѓан тєрбиеленушілердің сана сезіміне єсер ету тєсілі:

A) ‡йрету.

B) Дєріс.

C) Тєрбиелеу єдістері.

D) Тєрбиелеу тєсілдері.

E) Д±рыс жауап жоќ.

5. Іс-єрекеттерді ±йымдастыру жєне ќоѓамдыќ ж‰ріс-т±рыс тєжірибесін ќалыптастыру єдістер тобына жататындар:

A) Єңгімелесу.

B) Мысал келтіру.

C) Пікірталас.

D) Жаттыѓу.

E) Жарыс.

6. Аталѓан тєрбиелеу єдістерінің ќайсысы мектепке дейінгі балалардың іс-єрекеттерін ынталандыру єдістер тобына жатады?

A) Кµтермелеу.

B) Жаттыѓу.

C) Сендіру.

D) Тєрбиелеу жаѓдаяттарын жасау.

E) ‡йрету.

7. Жаттыѓудың тєрбие єдісі ретінде мєні:

A) Белгілі бір даѓды мен білікті ќалыптастыру маќсатында єрекетті кµп ќайтара орындау.

B) Алѓашќы білім беру маќсатында белгілі бір єрекеттерді орындауды кµп рет ќайталау.

C) Наќты бір іс-єрекеттерді єдетке жєне ќажетті тєртіп тєсіліне айналдыру маќсатында кµп ќайтара ќайталау

D) Білім, білік жєне даѓдыларын тексеру маќсатында белгілі бір єрекеттерді кµп рет ќайталауды ±йымдастыру.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

8. Жазалау – б±л ...... єдісі:

A) Тєрбиеленушінің ж‰ріс-т±рысын баќылау.

B) Сана-сезім мен іс-єрекеттерді ќалыптастыру.

C) Тєрбиеленушінің санасын ќалыптастыру.

D) Іс-єрекет пен тєртіпті ынталандыру.

E) Тєртіптілікке жету.

9. Кµтермелеу - б±л:

A) Тєрбиеленушіге алѓыс жариялауды білдіретін тєрбиелеу єдісі.

B) Жаќсы ќасиеттерді бекіту маќсатында бала немесе балалар тобыныњ ж‰ріс-т±рысын оњ баѓалау тєсілі.

C) Тєрбиешініњ балаларды µз міндеттеріне д±рыс ќарауларын ќалыптастыру маќсатында ќолданатын тєрбиелеу єдісі.

D) Жаќсы істері ‰шін сыйаќы беру єдісі.

E) Тєрбиеленушілердіњ іс-єрекеттерін ынталандыру тєсілі.

10. Аталѓан тєрбиелеу єдістерініњ ќайсысы ж‰ріс-т±рыс тєжірибесін. іс-єрекет пен ќарым-ќатынасты ±йымдастыру єдістер тобына жатады:

A) Сендіру.

B) Кµтермелеу.

C) Жазалау.

D) Жарыс.

E) Жаттыѓу.

11. Психологиялыќ негізі еліктеу болатын зор к‰ші бар тєрбие єдісі:

A) Кµтермелеу.

B) Жаттыѓу.

C) Мысал келтіру.

D) Пікірталас.

E) Талап.

12. Сµздік, кµрнекі жєне практикалыќ єдістер. Оларды классификациялау негізі.

A) Білім кµзі.

B) Танымдыќ іс-єрекет типі.

C) Таѓайындау.

D) Ынтымаќтастыќ т‰рі.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

13. М±ќият жоспарланѓан жоспар бойынша наќты оќыту-тєрбиелік міндеттерді ж‰зеге асыруды кµздеген, педагог пен бала арасындаѓы диалог арќылы жасалатын оќыту єдісі - б±л:

A) Єњгімелеу.

B) Т‰сіндіру.

C) Дєріс

D) С±хбаттасу.

E) Пікірталас.

14. Берілген тєрбие єдістерініњ логикалыќ ќатарынан нені алып тастау керек?

A) С±хбаттасу.
B) Мысал келтіру.
C) Т‰сіндіру.
D) Єњгімелеу.
E) Єдеттендіру.

15. Баланыњ теріс єрекеттерін айыптау мен ж‰ріс-т±рысын т ‰зетуге баѓытталѓан тєрбие єдісі:
A) Кµтермелеу.
B) Жаттыѓу.
C) Мысал келтіру.
D) Жазалау.
E) Т‰сіндіру.

16. Білім кµзі ауызша сµз бен баспа сµз болып табылатын оќыту єдістері:
A) Практикалыќ єдістер.
B) Кµрнекілік єдістер.
C) Иллюстративтік.
D) Сµздік єдістер.
E) Кµрсету.

17. Дидактикада оќыту єдістері мына с±раќќа жауап береді?
A) Нені оќыту?
B) Ќашан оќыту?
C) Ќалай оќыту?
D) Ќайда оќыту?
E) Не ‰шін оќыту?

12. Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ ойын єрекеттері.

12.1 Балалар ойындарыныњ жіктелуі, олардыњ мањызы.

Ойын – µзініњ негізгі ќажеттіліктерін ж‰зеге асыратын: дербестікке талпыну, ќоршаѓан єлемді тану, белсенді ќимыл єрекетке жєне ќарым-ќатынасќа деген ќажеттілік, мектеп жасына дейінгі баланыњ іс-єрекетініњ жетекші т‰рі. Ойынныњ негізгі белгісі ойлап табылѓан немесе ќиялдаѓы жаѓдайлардыњ болуы.

Кесте 1 - Н. К. Крупскаяныњ балалар ойындарын жіктеуі

Кластары	*Т‰рлері*	*Т‰расты*
1	*2*	*3*

Шығармашылық-сюжеттірµлдік ойындар	*Мазм±ны бойынша*	- т±рмыс кµрінісі; - ‰лкендердің еңбегі; - қоғамдық µмір оқиғалары;
	¦йымдастыру бойынша	-жеке; - топтық; - ±жымдық;
	Т‰рі бойынша	- балалар ойлап тапқан ойындар; - драматизм ойындары (ертегі, єңгімелер); - қ±рылыс;

1 кестенің жалғасы

1	*2*	*3*
Ережелері бар ойындар	*қозғалыс:*	- спорттық-техникалық қ±ралдарды ауада немесе ғимарат ішінде пайдалану;
	Дидактикалық:	- кескіндемелік ойындар; - қисынды геометриялық фигуралар; - ‰стел ‰сті-баспа ойындары.
	Халықтық	

Кесте 2 - С. А. Новосёлова бойынша ойындардың жіктелуі

Кластары	***Т‰рлері***	***Т‰расты***
1	2	3
Баланың бастамашылығынан туындаған ойындар	Эксперимен-ойындар	Табиғат объектілерімен; Жануарлармен жєне адамдармен; Адамдармен қарым-қатынас; Экспериментке арналған арнайы ойыншықтармен
	¤здері ойлап тапқан сюжеттік ойындар	Сюжетті-бейнелілік; Сюжетті-рµлдік; Режиссерлік; Театрландырылған.
‡лкендердің бастамасымен басталған ойындар	Білім беруші ойындар	Автодидактикалық заттық; Сюжетті-дидактикалық; Қимыл-қозғалыс; Музыкалық; Білім беруші-заттық дидактикалық.

	Бос уаќытта ойналатын ойындар	Интеллектуалдыќ; Єзіл-кеш ойындар; Ойын-сауыќ; Театрландырылѓан; Мерекелік-карнавалдыќ; Компьютерлік.
Халыќтыњ тарихи дєст %oрлерімен келе жатќан ±лттыќ ойындар	Салт-дєст%oр ойындары	Єдет ѓ±рыптыќ; Отбасылыќ; Маусымдыќ.
	Тренингілік ойындар	Интеллектуалдыќ; Сенсомоторлыќ; Маусымдыќ.
	Бос уаќыттаѓы ойындар	Тыныш; Алдандырушы; Кµњіл кµтеруші.

Кесте 3 - С. А. Козлова, Т. А. Куликовалардыњ балалар ойындарын жіктеуі

Кластары	***Т%oрлері***	***Т%oрасты***
1	2	3
Ережелер бар ойындар	дидактикалыќ	*-мазм±ны бойынша* (математикалыќ, табиѓаттану, тіл дамыту жєне т.б..)
		Дидактикалыќ материалдары бойынша (заттармен жєне ойыншыќтармен ойналатын ойындар, %oстел %oсті-баспа ойындары, сµздік ойындар)
	ќимыл	*Ќимыл-ќозѓалыс дењгейі бойынша* (аз, орташа, кµп ќимылды ќажет ететін ойындар)
		Ќимылдардыњ басым т%oрлері бойынша (секіретін ойындар, ж %oгіретін жєне т.б. ойындар.)
		Ойында ќолданылатын заттарѓа байланысты ойындар (доппен, лентамен, шењбермен жєне т.б. ойындар)
Шыѓармашылыќ ойындар	режиссерлік	
	сюжетті-рµлдік	
	театрланѓан	
	Ќ±рылыс материалдарымен ойналатын ойындар	

12.2 Балалар ойындарыныњ µзгелігі. Балалар ойындарына басшылыќ етудіњ µзіндік ерекшелігі.

Ережесі бар ойындар – ойынныњ міндетті ќ±рамдас бµлігі болып табылатын ережелермен реттелген, мазм±ны дайын ойындар. Ережесі бар ойындар балаларды ойын ‰дерісімен, ойын амалдарын орындаумен, нєтижеге жетумен, жењу талпынысымен ќызыќтырады. Ережесі бар ойындар єрбір ќатысушыѓа µз єрекеттері мен нєтижелерін басќалардыњ єрекеттерімен, нєтижелерімен салыстыруѓа м‰мкіндік береді.

Дидактикалыќ ойындар. Дидактикалыќ ойындардыњ ќ±рылымы: білім беруші немесе дидактикалыќ міндеті, ойын єрекеттері, ережелері.

Заттармен ойналатын ойындар – б±ларда ойыншыќтар мен наќты заттар ќолданылады.

‡стел ‰сті-баспа ойындары – ж±птыќ суреттер, лото, домино.

Сµздік ойындар - ойыншылардыњ сµздері мен іс-єрекеттерінен ќ±рылѓан. М±ндай ойындарда балалар заттар туралы бар т ‰сініктеріне с‰йеніп, олар туралы білімдерін терењдетеді, µйткені осы ойындардыњ жања байланыстарында, жања жаѓдайларында б±рын алѓан білімдерін пайдалану талап етіледі. Балалар т‰рлі ойландыратын тапсырмаларды µздіктерінен шешеді: заттардыњ ±ќсастыќтары мен айырмашылыќтарын айыра отырып, сипаттау, пайымдауларында алогизмдерді табу жєне т.б.

Педагогикалыќ ‰дерісте сµздік ойындарды пайдалану ыњѓайлы болу ‰шін оларды шартты т‰рде негізгі 4топќа бµледі:

1) Заттардыњ, ќ±былыстардыњ мањызды белгілерін айыра білуін ќалыптастыруѓа кµмектесетін ойындар («Тауып кµр»).

2) Салыстыру, жалпылау, ќисынсыздыѓын ањѓару, ойша ќорытынды шыѓара білулерін дамытатын ойындар («¦ќсайды – ±ќсамайды»).

3)Заттарды т‰рлі белгілері бойынша жалпылау жєне жіктеу икемдерін дамытуѓа арналѓан ойындар («Кімге не керек?», «Бір сµзбен ата»).

4) Зейіндерін, саналарын, ойлау шапшањдыќтарын, єзілді т ‰сіне білулерін дамытуѓа арналѓан ойындар («Б±зылѓан телефон», «¦шты-±шты»).

Режиссерлік ойындар.

Режиссерлік ойындар шыѓармашылыќ ойындардыњ бір т‰рі болып табылады. Оларда барлыќ шыѓармашылыќ ойындардаѓы сияќты алдамшы немесе жалѓан жаѓдайлар бар. Режиссерлік ойын деген атауыныњ µзі оныњ спектакль, фильм режиссері ќызметімен ±ќсастыѓын кµрсетеді. Ойын сюжетін, сценарийін баланыњ µзі

ќ±райды. Ќандай да бір таќырыпты (мектептегі сабаќ, балабаќшадаѓы мереке) алып бала оны бейнеленетін оќиѓаны ќалай т‰сінетініне ќарай, µзі ‰шін нені барынша маңызды санайтынына ќарай µзі дамытады.

Сценарий негізінде баланың тікелей тєжірибесі жатыр: ол кµрермен немесе ќатысушы ретінде µзі ќатысќан оќиѓаларды бейнелейді.

Заттар мен ойыншыќтар тек µзінің тікелей маѓынасында ѓана ќолданылмайды, сонымен ќатар оларѓа жалпы адамзат тєжірибесі бекіткен функцияларды атќаратын жанама маѓынада да беріледі. Ойыншыќты алмастырушы заттарды балалар сюжеттік-рµлдік ойындарды ойнаѓанда да ќуана-ќуана пайдаланады, б±л олардың ќиялдарының дамуын кµрсетеді.

Режиссерлік ойында тіл-басты компонент. Жиі «экран сыртындаѓы диктордың мєтіні сияќты» естіліп т±рады. Рµлдік режиссерлік ойындарда бала єрбір кейіпкердің бейнесін жасау ‰шін тілдің айќын ќ±ралдарын ќолданады: интонациясы, дауыс ќаттылыѓы, сµйлеу ритмі, логикалыќ екпіні, дауыспен еліктейді.

Сюжетті-рµлдік ойындар.

Мектепке дейінгі балалыќ шаќ кезеңі барысында бала µседі, дамиды, жаңа білімдер мен даѓдыларды игереді, біраќ оның µсіп-жетілу жолында сюжетті-рµлдік ойын негізгі іс-єрекет болып ќала береді.

Сюжетті-рµлдік ойынның негізі алдамшы жєне ќиялдаѓы жаѓдайлар болып табылады, онда бала µзіне ‰лкендердің рµлін киіп, оны µзі ќ±рѓан ойын жаѓдайында орындайды. Мысалы, мектеп ойынын ойнаѓанда, сыныптаѓы (кілем ‰стінде) оќушылармен (ќ±рдастарымен) сабаќ жіргізіп жатќан м±ѓалімді бейнелейді.

Балалардың сюжетті-рµлдік ойынында кµрсететін дербестігі-осы ойын т‰ріне тєн ерекшеліктердің бірі. Ойын таќырыбын балалардың µздері таңдайды, оның даму желісін µздері айќындайды, рµлді ќалай ашатындарын, ойынды ќай жерде ќайыратындарын жєне т.б. µздері шешеді.

Сюжетті-рµлдік ойындардың мынадай ***ќ±рылымдыќ ќ±рамдас бµліктері бар: сюжет, мазм±н, рµл.*** Сюжет дегеніміз баланың белгілі бір єрекеттерді, оќиѓаларды, µмірден алынѓан жєне айналасындаѓылардан алынѓан ќарым-ќатынасты кµрсету болып табылады. Ойын сюжеттері єр-т‰рлі. Шартты т‰рде оларды т±рмыстыќ (отбасы, балабаќша болып ойнау), адамдардың кєсіби еңбектерін кµрсететін µндірістік (аурухана, д‰кен, жануарлар

фермасы және т.б.), қоғамдық (қаланың туған к‰нін тойлау, кітапхана, мектеп, Айға ±шу және т.б. ойындар) деп бµледі.

Сюжетті-рµлдік ойын мазм±нын бала µзінің таңдаған рµлінің кµмегімен іске асырады. Рµл – сюжетті іске асыру қ±ралы және сюжетті-рµлдік ойынның басты қ±рамдас бµлігі.

Театрландырылған ойындар. Театрландырылған ойындарға тән ерекшелік мазм±нының әдеби немесе фольклор негізінде қ±рылуы мен кµрермендердің болуында. Театрландырылған ойын — б±л кµркем шығарма шындығының немесе алдын ала ойластырылған сюжет негізінде жасалған шындықтың ойын ойнау барысында бейнеленуі, яғни ол репродуктивтік(шығарма сюжетін қойылымда тура мағынасында бейнелеу) сипатқа ие болуы да ықтимал. М±нда, сюжетті-рµлдік ойынға қарағанда, рµлді ойнауға кµп талап қойылады, автор белгілеген қоршаған әлем қатынастары мен µзара байланыстардың қисынын кµрсететін сюжетке, ережеге бағынуды талап етеді, алайда шығармашылықты жоққа шығармайды.

Театрландырылған ойында ережесі бар ойындарға қарағанда жарыс қатынасы жоқ (егер сценарийде болмаса). Сонымен қатар театрландырылған ойын сюжетті-рµлдік ойынға тән, Д. Б. Эльконин айқындаған: рµл (айқындаушы компонент), ойын әрекеттері, заттарды ойында пайдалану, шынайы қатынастар, барлық қ±рылымдық бµліктерін сақтайды.

Қ±рылыс материалдарымен ойналатын ойындар. Қ±рылыс материалдарымен ойналатын ойындардың мазм±ны т‰рлі материалдар кµмегімен қоршаған болмысты жасау, қ±ру болып табылады. Қ±рылыс материалының мынадай т‰рлері бар:

- арнайы қ±рылған (еден, ‰стел ‰сті қ±рылыс материалдары, «Жас архитектор», «Ескі қамал» типті жинақтар, конструкторлар);
- табиғи (қ±м, қар, саз, тастар);
- қосалқы (тақтай, жәшіктер, қораптар және т.б..).

12.3 Балалар ойыншықтары, оның т‰рлері және оларға қойылатын талаптар.

Балалар ойыншықтарының т‰рлері:

Моторлы-спорттық және жаттықтырушы ойыншықтар бала ағзасын -б±лшықет, кµз, қозғалыс ептіліктері, кµзбен шамалауларын дамыту, есту, ірі моторикаларын (доп, шеңбер, секіру, кегель, асық, ш ‰лдек, крокет, волейбол ойындары), ±сақ моторикаларын, кµзбен шамалауларын (мозаика), зейіндерін, кµңіл аударуларын, шыдамдылықтарын, ±йымдастырушылықтарын дамытуға м‰мкіндік береді. Кµбі моторлы ойындар мен ойыншықтар тек сәби

жастағылардың қ±ралдары деп санайды. Моторлы ойындарды ‰лкендер де қызығушылықпен ойнайды. Доп секілді ойыншықтар барлық жастағыларға қызмет кµрсететін єлемдік ойыншық болып табылады, тек ойын сипаты, к‰рделілігі ғана µзгереді. Осы типтегі ойыншықтармен ойын ойнағанда баланың к‰шін, жас ерекшелігін міндетті т‰рде ескеру қажет. Моторлы ойыншық бала ағзасына нормаланған ж‰ктеме беруі керек, сонда ғана ол оның д±рыс дамуына оң ықпалын тигізеді. Осы типтегі ойыншықтар мен ойындардың маңыздылығы µте жоғары екендігіне к‰мєн келтірілмейді.

Сюжетті ойыншық, бейне-ойыншық: адамдар, хайуанаттар, кµлік, машина, жиһаз жєне т.с.с. м±ндай ойыншықтардың негізгі міндеті баланың физиологиялық дамуы емес, керісінше оны дамытатын шығармашылық еліктеу ойынына кµмектесу ‰шін жасалған заттар, бала сол арқылы µзінің єлеуметтік тєжірибесін айқындайды жєне тереңдетеді. Педагог єдістемелік жақтан д±рыс қолданса, б±л ойыншықтар баланың зейінін қоршаған µмірдің қандай да болмасын құбылыстарына бағыттайды, қызығушылықтарына, сезімдеріне бағыт береді. Сюжетті ойыншықтармен ойналатын балалардың ойынына қарап балалардың бастамашылықтары қалай к ‰шті дамитынын байқамау м‰мкін емес, м±нда балалардың шығармашылық қиялдары ж±мыс істейді. Бала барынша бастамашыл, байқағыш, тапқыр, эмоционалды бола бастайды.

Шығармашылық мағынасы бар еңбек ету ойыншықтары —баланың жартылай дайын µнімнен µзі бейне жасап, ойнайтын ойыншықтары. Ойыншықтардың б±л т‰ріне барлық қ±рылыс материалдары, конструкторлар, бµлшектенген модельдер, жартылай дайындалған жинақтар жатады. Ойын ‰дерісі м±нда алдымен ойыншықты жасау барысында (алдымен жасау, сосын ойнау қажет) шығармашылық еңбек мезетімен к‰рделенеді. Ондай типті ойыншықтармен ойын ‰дерісінің µзіндік ерекшелігі бар жєне алдыңғы екеуіне ±қсамайды.

Ойын материалдарының ‰шінші типі баланың қ±растыру қабілеттерін кеңінен жаттықтыруға жєне дамытуға м‰мкіндік береді, бала материалдың технологиясымен, қ±ралдармен танысады, еңбектенуге ‰йренеді.

Қ±растырудың ойынмен байланысы балалар ж±мысына ‰лкен µнімділік береді. Бала техникамен, ‰лгі жасаумен єуестенеді, µзінің техникалық д‰ниетанымын дамытады, қ±нды техникалық дағдыларға ие болады.

Техникалық ойыншық — б±л балаларды µндіріске және техникаға, атап айтқанда, материалдар қасиетін зерделеуге, µњдеу ‰дерісі мен єдісіне, энергия алу және пайдалануға єкелетін ойыншық. Техникалық ойыншыққа біз сондай-ақ қ±растыру қабілетін және техникалық µнертапқыштықтарын дамытатын, белгілі бір ењбек дағдыларына єкелетін ойыншықтарды да жатқызамыз.

‡стел ‰сті ойындары. Педагогикалық жақтан мањызды ойын материалы болып табылады. Ережелері бар ойындар (лото, ж±птық суреттер, квартеттер, қаздар) балаларды ±жым етіп ±йымдастырады. Б±л ойындарда т‰рлі дидактикалық міндеттер шешілуі м‰мкін (зеректіліктерін, тапқырлықтарын, зейіндерін дамыту, форманы, т ‰рді, т‰сті, кµлемді тез айыру, жазу, санауды ‰йрену).

Лото және ж±птық суреттер сияқты ‰стел ‰сті ойындары кішкентай баланы сурет арқылы затты тануға ‰йретеді. Дойбы және шахмат типті ойындар баланыњ логикалық ойлауын дамытады.

Кµњілді ойыншық. Барлық ойыншықтар баланыњ бойында сергектікті, қуанышты кµњіл-к‰йді тудыруы керек. Алайда, єзіл-оспақ сезімдерін тєрбиелейтін, балаға қуаныш беретін, кµњілді сау к ‰лкіні тудыратын ойыншықтарды- ермек-ойыншықтарды ерекше бµліп қарау қажет. Сєбилерге арналған ермек-ойыншықтар қарапайым болады: ‰лкен балалар ‰шін жања бейне, к‰тпеген дыбыс, қозғалыс (секірген қоян, сатыда тоњқалањдаған сайқымазақ, барылдаған ‰йрек, єн салған тотық±с, қ±йрық қауырсындары айналып т±ратын қ±с және т.с.с.) болуы м‰мкін.

Музыкалық ойыншықтар: єн салған қ±стар, қарапайым музыкалық аспаптар, єуен шығаратын ойыншықтар, зырылдауықтар, қораптар және т.б.

Осы және осы сияқты ойыншықтар балаларды ‰лкен қуанышқа кенелтеді және музыкалық қабілеттерін дамыту қ±ралы болады. Ондай ойыншықтар µндірісін ±лғайту қажет. Оныњ ‰стіне олар міндетті талаптарды қамтулары қажет- жағымды дыбысталу, жай кµркем єуендердіњ шығарылуы.

Театрландырылған ойыншық: кµлењкелі театр, панорама, ойыншықтар мен қуыршақтар театрлары, балалардыњ шығармашылық сахналау ойындарына арналған жинақтары және т.с.с. Аталған театрландырылған ойыншықтардыњ барлығы да ерекше назар аударуды қажет етеді. Балалар ‰шін олар µте қызықты, театрландырылған кµріністі терењ сезінуге және µзбетінше театрлық ойын ойнауға єкеледі, балалардыњ єсемдікті қабылдау м ‰мкіндіктерін байытады және мазм±ны жағынан қызықты материал береді.

Ойыншыќ баланыњ кµркемдік талѓамын ќалыптастыруѓа м ‰мкіндік жасайды. Заманауи ойыншыќ гигиена жєне ќауіпсіздік талаптарына сай болуы керек: ж±мсаќ ойыншыќтарды кењінен ќолдануѓа болмайды, ойыншыќтыњ бояуын байќау керек, металл ойыншыќтардыњ шеттерін, аѓаш бµліктерініњ беттерін м±ќият µњдеу ќажет жєне т.с.с.

Ойыншыќты кµрнекі ќ±ралдармен, ‰лгілермен араластырѓан жµн емес. Егер модель барлыќ бµлшектері жасалѓан заттыњ кµшірмесі болып табылса (миниатюрасы) жєне ењ бастысы оќуда пайдалану ескерілсе, онда бейнелі ойыншыќ дегеніміз шыѓармашылыќ туынды, ол, бєрінен б±рын, эмоция тудыруѓа арналѓан. Оныњ танымдыќ маѓынасы ойын ‰дерісінде толыќтай ашылады жєне игеріледі. Сол себепті бейнелі ойыншыќ динамикалыќ ќасиетке ие болуы керек.

Баќылау с±раќтары

1) Ойын теориясын отандыќ жєне шетел психологиясы мен педагогикасында ќарастыру

2) Психология-педагогикалыќ єдебиеттердегі балалар ойындары классификациясы проблемасы.

3) Мектепке дейінгі жастаѓы режиссерлік жєне сюжетті-рµлдік ойындарѓа басшылыќ ету єдістемесі.

4) Мектепке дейінгі жастаѓы баланыњ театрландырылѓан ойынын дамытудыњ педагогикалыќ жаѓдайлары.

5) Мектепке дейінгі балалыќ шаќта ќ±рылыс ойындарымен ойналатын ойын т‰рлерін дамыту жаѓдайлары. Конструктивтік икемділікті дамыту єдістемесі.

6) Ережесі бар ойындар. Дидактикалыќ ойындар ерекшеліктері.

7) Дидактикалыќ ойындарѓа педагогикалыќ жаќтан басшылыќ ету.

8) Ойыншыќтардыњ дамытушы м‰мкіндіктері.

9) «Ойыншыќ т‰рлері» кестесін жасау.

12 –таќырып бойынша тест тапсырмалары

1. Сюжетті-бейнелік, режиссерлік, театрландырылѓан ойындар – эксперименттеу ойындары жіктеу бойынша келесі класќа жатады:

A) ¤здігінен ойналатын ойындар.

B) Дєст‰рлі ойындар.

C) ¦йымдасќан ойындар.

D) ¦лттыќ ойындар.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

2. Ойыншыќќа ќойылатын негізгі талаптарды атањыз.

A) Ќауіпсіздігі.
B) Эстетикалыќ сипаты.
C) Ќарапайымдылыѓы.
D) Табиѓи материалдардан жасалуы.
E) Музыкасыныњ болуы.
3. Дидактикалыќ ойындар ішінара бμлінеді:
A) ‡стел ‰сті-баспа ойындары.
B) Заттармен ойналатын ойындар.
C) Театрландырылѓан ойындар.
D) Режиссерлік ойындар.
E) Ауызша ойындар.

13. Дене тєрбиесі теориясы мен єдістемесі.

13.1 «Дене тєрбиесі» т‰сінігі. Дене тєрбиесініњ ќ±ралдары мен міндеттері.

Мектепке дейінгі жастаѓы балаларды тєрбиелеу жєне дамыту баѓдарламаларыныњ барлыѓын анализдей келе тєрбие ‰дерісінде балалардыњ дене тєрбиесі мањызды орын алатындыѓын кμреміз.

Дене тєрбиесі – денсаулыќты дамыту мен ныѓайтуѓа, жоѓары ењбек ету ќабілетін ќамтамасыздандыру мен μзін ‰немі физиологиялыќ жаќтан жетілдіру ќажеттілігін ќалыптастыруѓа баѓытталѓан адамды жетілдіру ж‰йесі.

ДТ міндеттері баланыњ денсаулыѓын ныѓайту, оныњ жарасымды дене бітімін, сымбатты болуын ќамтамасыз ету; єр т‰рлі іс єрекет жасауѓа ќатысты ќажеттіліктерін бекіту; ќимыл-ќозѓалысын, физиологиялыќ жєне ойлау бойынша ењбекке ќабілеттіліктерін дамыту; ж‰рек-ќан тамыр жєне тыныс алу ж‰йелерін жаттыќтыру; аѓзаны шыныќтыру; д±рыс к‰н тєртібін ќамтамасыз ету; мєдени-гигиеналыќ даѓдыларды тєрбиелеу болып табылады.

Дене тєрбиесі ќ±ралдары: д±рыс тамаќтану, сауыќтыру-шыныќтыру іс-шаралары, дене тєрбиесі, ќимыл-ќозѓалыс ойындары, мєдени-гигиеналыќ даѓдыларды тєрбиелеу, баланыњ демалуы, д±рыс ±йќы тєртібі.

Алайда, шаршауды, баланыњ ж‰йке ж‰йесін шамадан артыќ ќоздыруды болдырмау ‰шін мектепке дейінгі тєрбие беру ж‰йесінде ѓылыми негіздемені ескеріп, мектепке дейінгі балалыќ шаќтыњ т‰рлі кезењдерінде баланыњ жас ерекшелік жєне жеке-дара ерекшеліктерін білу ќажет.

Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ дене тєрбиесі мазм±ны мен єдістерін єзірлеуде ірі кењес дєуірініњ ѓалымдары Е. А. Аркин, Л.

И. Чулицкая, Е. Г. Леви-Гориневская, А. И. Быкова, Н. М. Щелованов, Н. М. Аксарина жєне т.б. ‰лкен ‰лес ќосты.

13.2 МДБМ-дегі дене тєрбиесініњ негізгі т‰рлері.

Балабаќша баѓдарламасына мынадай **ДТ т‰рлері** кіреді**:** сабаќтар, спорттыќ жаттыѓулар, ќимыл-ќозѓалыс ойындары, спорттыќ элементтері бар ойындар, тањѓы гимнастика, дене тєрбиесі мерекелері, балалар туризмі. Олардыњ єрќайсысыныњ µзіндік ерекшелігі бар, сонымен ќатар олар µзара байланысќан болады.

Ќалыпты дене дамуы ‰шін иыќ белуарыныњ, т±тастай дененіњ, аяќтыњ єлсіз б±лшыќ еттерін бекітетін арнайы жаттыѓулар ќажет. К‰н сайын балабаќшаныњ барлыќ топтарында **тањѓы гимнастика** ж‰ргізіледі. Оныњ маќсаты – балалардыњ бойында сергектік, ќуанышты кµњіл-к‰й ояту, денсаулыќтарын ныѓайту, ептіліктерін, дене к‰штерін дамыту. Тањѓы гимнастика жєне спорт залындаѓы дене шыныќтырудыњ арнайы сабаќтары музыкамен с ‰йемелденеді, б±л баланыњ эмоционалды саласына жаѓымды єсер етеді, к‰ні бойы кµтеріњкі кµњіл к‰йде ж‰руге м‰мкіндік береді.

Баланыњ дене дамуында ќимыл-ќозѓалыс ойындарыныњ ‰лкен мєні бар. Олар топта, арнайы сабаќтарда, серуен кезінде жєне сабаќ арасындаѓы ‰зілістерде ж‰ргізіледі. Ќимыл-ќозѓалыс ойындары міндетті т‰рде музыка сабаќтарына кіріктіріледі.

К‰нделікті тањѓы гимнастикадан басќа мектепке дейінгі білім беру мекемесініњ барлыќ топтарында аптасына екі рет арнайы **дене шыныќтыру сабаќтары** µткізіледі. Олардыњ маќсаты — балалардыњ дене ‰йлесімділігін дамытуѓа жєне дербес ќимыл белсенділігін арттыруѓа баѓытталѓан ќимылдарды, т‰рлі жаттыѓуларды д±рыс орындауѓа ‰йрету. Сабаќтар арнайы залдарда музыканыњ с‰йемелдеуімен ж‰ргізіледі. Ерте жастаѓы балалардыњ топтарымен барлыќ сабаќтар арнайы єдістемелер бойынша ж‰ргізіледі.

Ќимыл-ќозѓалысты дамыту, ќимыл белсенділігін тєрбиелеу **серуен** уаќытында да ж‰зеге асырылады. Мектепке дейінгі мекемелердіњ кµбінде балалардыњ серуендеуіне арналѓан жаќсы жабдыќталѓан жерлері бар. Єрбір серуенніњ µзініњ белгілі бір мазм±ны болуы м‰мкін. Осылайша, тєрбиеші серуен ‰шін бірќатар ќимыл-ќозѓалыс ойындарын, эстафеталар, олармен одан єрі топта ж±мыс істеу ‰шін табиѓат материалдарын жинауды жоспарлайды. Серуенніњ µзі балалардыњ ќызыѓушылыѓын тудырады, оныњ барысында олар табиѓат ќ±былыстарын, адамдардыњ µмірін, єлеумет объектілерін байќап ‰йренеді.

Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ дене тєрбиесі олардыњ µмірі мен денсаулыѓын ќорѓаумен тыѓыз байланысты. Баланыњ µмірі мен денсаулыѓын ќорѓау жµніндегі ережелер мектепке дейінгі мекеме ќызметкерлеріне арналѓан арнайы н±сќаулыќтарда жєне єдістемелік хаттарда баяндалѓан. Балабаќшада ±дайы балалардыњ дамуына жєне олардыњ денсаулыќ жаѓдайына медициналыќ баќылау ж‰ргізіп отырады, денсаулыќты ныѓайту ‰шін аурулардыњ алдын алу іс-шараларын ж‰ргізеді. Мектепке дейінгі жастаѓы балаларды тєрбиелеу жєне дамытудыњ кешенді баѓдарламаларыныњ авторлары салауатты µмір салтына, тазалыќ жєне ±ќыптылыќ єдеттерін ќалыптастыруѓа, ж‰ріс-т±рыс мєдениетіне жєне жеке-дара ќимыл белсенділігіне баса назар аударады.

Балалардыњ жастарына ќарай дамудыњ одан арѓы кезењдерінде мєдени-гигиеналыќ жєне практикалыќ даѓдылар к‰рделене т‰седі. Мектепке дейінгі мекеменіњ ересек тобыныњ тєрбиеленушілері денсаулыќ жєне салауатты µмір салты туралы бастапќы ±ѓымдарды игере бастайды, жараќат алѓан уаќытта кµмек кµрсетудіњ кейбір тєсілдерін ‰йренеді. Осы жаста балалар µздіктерінен шыныќтыру процедураларын жасайды, киімдерін к‰ту тєсілдерін игереді жєне т.с.с. ‡лкендері кішілерін ‰йретеді.

Дене тєрбиесі бойынша оќу-тєрбие ж±мысыныњ негізгі т‰рі сабаќ болып табылады. Сабаќтардыњ баѓдарламалыќ мазм±ны к ‰рделенеді, мектепке дейінгі ересек жастаѓы балалар ‰шін дене ќасиеттерініњ дамуына жєне ќозѓалыс ‰йлесімділіктерін дамытуѓа арналѓан жаттыѓулар енгізілген. Бір сабаќта белгілі бір байланысы бар 2-4 негізгі ќимылдарды оќыту мен ‰йретудіњ маќсатќа сайлыѓы дєлелденді. Дене тєрбиесі бойынша кєдімгі сабаќтардан басќа ж‰зу, шањѓы тебу, коньки тебу, велосипед тебу, баскетбол жєне т.б. спорттыќ ойындар элементтері бойынша сабаќ µткізу ±сынылады.

Дене жаттыѓуларына балаларды оќыту кезінде ауызша, кµрнекі жєне практикалыќ єдістер ќолданылады. Балалардыњ ќимыл єрекеттерін дамытуда ќажетті шарттыњ бірі—т‰рлі табиѓи жаѓдайлардыњ болуы; ќимыл жасау ‰шін орынныњ кењ болуы, сєйкес келетін дене тєрбиесі ќ±ралдарыныњ болуы; спорт жабдыќтарыныњ болуы, тєрбиешініњ балалардыњ µзіндік іс єрекеттерін шеберлікпен басќаруы.

13.3 К‰н тєрбіті. К‰н тєртібініњ физиологиялыќ негіздері. Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ дене тєрбиесі мен дамуыныњ єсерлілігі балабаќша к‰н тєртібін дєл саќтау кезінде ѓана артады.

К%он тєртібі немесе режим — б±л ныќ бекітілген, єр баланыњ толыќќанды дене жєне психикалыќ дамуына баєытталєан балалардыњ педагогикалыќ жєне физиологиялыќ жаќтан негізделген к%он тєртібі. Балалар дамуыныњ жас ерекшелігіне сєйкес єр топтыњ µз к%он тєртібі бекітіледі.

К%он тєртібі — б±л тек жай реттелген уаќыт µткізу емес, керісінше сауыќтыру жєне тєрбиелік мањызы бар арнайы ±йымдастырылєан балалардыњ µмірі.

Режимдік сєттер балалардыњ бойында бєрінен б±рын мєдени-гигиеналыќ даєдыларды, ќ±рдастармен жєне %олкендермен ќатынасу даєдыларын тєрбиелеуге м%омкіндік береді, тєрбиеленушілерді тєртіпке салады, оларєа белсенді, дербес болуєа кµмектеседі.

Режим балалардыњ жасына сєйкес µзгереді. Сєбилер тобында кµп уаќыт ±йыќтап т±рєаннан кейін киінуге, серуенге дайындыќ кезінде кетеді. Балалардыњ зейіндері т±раќты емес, олар єрбір жања жаєдайєа алањдайды, сондыќтан, єрине, оларєа µз-µздеріне ќызмет кµрсетуге кµп уаќыт кетеді. Сєбилердіњ сабаќ ±заќтыєы 15 минуттан аспайды.

Жас µскен сайын µз-µзіне ќызмет кµрсету бойынша уаќыты ќысќарады, серуен ±заќтыєы, сабаќ µткізу ±заќтыєы артады. Ересек жєне мектепке даярлыќ топтарында оќу сабаєы 25-30 минутќа ±зарады, ал к%оніне арасында %озілістері бар 2-3 сабаќ болуы м %омкін.

Дене тєрбиесініњ мањызды міндеті ж%ойке ж%ойесініњ гигиенасы болып табылады. Б±л міндетті шешу %ошін **±йќыныњ** мањызы зор. Іс-єрекет жаєдайын уаќытылы алмастыратын терењ, жеткілікті ±заќ ±йќы ж%ойке ж%ойесініњ тозуын, аєзаныњ шаршауын ескертетін негізгі ќ±рал болып табылады.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде тек оєан тєн ерекшелігі — балалардыњ к%он тєртібі режимініњ жыл мезгілініњ ауысуына байланысты µзгеріп отыруы. Жазєы уаќытта балалар кµбіне таза ауада болады, ойнайды, сабаќты аз оќиды. Єрбір жас ерекшелік тобына режим т±раќты болуы керек. Б±л балалардыњ бойында тєртіп даєдыларын ќалыптастырады жєне дербестікке тєрбиелеуге кµмектеседі.

Мектепке дейінгі ересек жастаєы балалардыњ бойында 7 жасќа толуєа ќараєанда дене жєне функционалдыќ дамуларында оњ µзгерістер байќалады; балалар бойыныњ сымбаттылыєын саќтай жєне кµрсете біледі; т±рмыстыќ тапсырмаларды µздігінен орындауєа ќабілетті, µз-µздеріне ќызмет кµрсету икемдеріне ие; ойын ойнауда,

дене белсенділігі кµріністерінде ќойылѓан маќсатќа ќол жеткізу ‰шін ерік к‰штерін сала алады.

Баќылау с±раќтары

1) «Дене тєрбиесі», «дене дамуы», «дененіњ жетілуі» ±ѓымдарын айќындау.

2) Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ дене тєрбиесініњ теориялыќ негіздері. Педагогтардыњ, педиатрлардыњ мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ дене тєрбиесі проблемасына байланысты кµзќарастары.

3) ¦лттыќ педагогикада µсіп келе жатќан ±рпаќтыњ дене тєрбиесініњ мањыздылыѓы (ќазаќ халќыныњ салт-дєст‰рлері мен єдет-ѓ±рыптары, ±лттыќ ќимыл-ќозѓалыс ойындары).

4) Мектеп жасына дейінгі балалардыњ дене тєрбиесініњ міндеттері.

5) Мектеп жасына дейінгі балалардыњ дене тєрбиесініњ ќ±ралдары, ќимыл-ќозѓалыс режимі, ќимыл-ќозѓалыс белсенділігі.

6) Балаларда ептілік пен батылдылыќты тєрбиелеу ‰шін педагогикалыќ ж±мыстыњ кішігім ж‰йесін жасау.

13-таќырып бойынша тест тапсырмалары.

1. Ж‰йке ж‰йесініњ гигиенасы- б±л неніњ міндеті?

A) Адамгершілік тєрбиеніњ.

B) Дене тєрбиесініњ.

C) Азаматтыќ тєрбиеніњ.

D) Ењбек тєрбиесініњ.

E) Аќыл-ой тєрбиесініњ.

2. Дене тєрбиесініњ міндеттері:

A) Баланыњ денсаулыѓын ныѓайту.

B) Ќимыл-ќозѓалысын, дене жєне аќыл-ой ж±мыс ќабілеттерін дамыту.

C) Ж‰рек-ќан тамыр жєне тыныс алу ж‰йесін жаттыќтыру.

D) Аѓзаны шыныќтыру, д±рыс к‰н тєртібін ќамтамасыз ету.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

3. Єрбір баланыњ толыќќанды дене жєне психикалыќ дамуына баѓытталѓан балалар µмірініњ ќатањ бекітілген, педагогикалыќ жєне физиологиялыќ негізделген к‰н тєрбіті - б±л:

A) Режим.

B) Жарѓы.

C) Кесте.

D) Оќыту.

Е) Д±рыс жауап жоќ.

4. Адамныњ денсаулыѓын ныѓайту жєне д±рыс дене дамуына ќол жеткізу маќсатында ж‰зеге асырылатын тєрбие - б±л:

А) Шыныќтыру.

В) Валеология.

С) Спортшыны дайындау.

D) Дене тєрбиесі.

Е) Кєсіби спорт.

14. Аќыл-ой жєне сенсорлыќ тєрбие теориясы жєне єдістемесі.

14.1 Аќыл-ой тєрбиесі, сенсорлыќ тєрбие ±ѓымдары. Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ аќыл-ой жєне сенсорлыќ тєрбие идеяларыныњ ќалыптасуы.

Аќыл-ой тєрбиесі – танымдыќ белсенділікті, ой ќызметі тєсілдерін дамытуѓа, балалардыњ білім жєне икем ж‰йесін ќалыптастыруѓа баѓытталѓан арнайы ±йымдастырылѓан педагогикалыќ ‰деріс.

Кесте 4 - Аќыл-ой тєрбиесі идеяларыныњ ќалыптасуы

Я.А. Коменский	Практикалыќ білімдермен байыту арќылы балалардыњ тєжірибесін кењейтуді ќажет деп санады. «Аналар мектебі» ењбегінде балаларды білімнiњ т‰рлі салаларынан т ‰сініктермен таныстыруды ±сынды. «¦лы дидактика» педагогикалыќ ењбегінде дидактикалыќ принциптерді негіздеді.
К.Д. Ушинский	Дидактикалыќ принциптерді психологиялыќ жаќтан негіздеді жєне дамытты. Аќыл-ой тєрбиесінде баланыњ ойыныњ наќтылыѓымен, бейнелілігімен байланысты кµрнекілікке тіректіњ ќажеттілігін атап кµрсетті. Мектепке дейінгі тєрбиеде «аздап жєне абайлап» ой ењбегіне ‰йрету керек екеніне сендірді. Ана тіліне баса кµњіл бµлді.
Ж.Ж. Пиаже	Бала интеллектісін даму сатыларына бµлді, балалардыњ аќыл-ой дамуында эксперименталдыќ єрекеттіњ рµлін кµрсетті.
Л.С. Выготский	Дамудыњ µзекті жєне жаќын аймаќтары туралы теорияны негіздеді. Оќытуда жаќын даму аймаѓына с‰йену ќажет, яѓни баланыњ білетініне ѓана емес, сонымен ќатар білуі керек нєрсесіне есептелген балаларѓа жеткілікті к‰рделі міндеттер беру. М±ндай оќыту баланы ойлауѓа мєжб‰рлейді, оныњ ќабілеттерін дамытады.
А.П. Усова	МДБМ-де білім беру ж±мысыныњ теориясын єзірледі. Білім наќты ж‰йеде жас ерекшеліктерін ескерумен беру ќажет деп сендіреді. Білім беруді 2 санатќа бµледі: жай (арнайы оќытуды

	талап етпейді) жєне к‰рделі (талап етеді). Жєне соѓан ќарай білімді к‰нделікті µмірде игерілетін (жай) жєне сабаќтарда берілетін деп бµлді.
Л.А. Венгер	Балалардыњ сенсорлыќ дамуына, ‰лгілеу ќабілеттеріне, бар білімдері базасында жањаны ќ±руѓа баса кµњіл бµлді. ‡лгілеуді барлыќ аќыл-ой ќабілеттерін дамытудыњ ќозѓаушы к‰ші деп санады.

Баланыњ аќыл-ой тєрбиесініњ негізі болып, бєрінен б±рын, т ‰йсіктер мен ќабылдауларды дамытуѓа баѓытталѓан сенсорлыќ тєрбие табылады. Бала ќоршаѓан ортаны т‰йсік жєне ќабылдау арќылы таниды. Т‰йсік жєне ќабылдауды дамыту дењгейі баланыњ танымдыќ ќызметініњ табыстылыѓын айќындайды.

Сенсорлыќ тєрбие баланы жалпы адамзаттыњ сенсорлыќ мєдениетімен таныстыру маќсатында арнайы ±йымдастырылѓан заттардыњ сыртќы ќасиеттері туралы т‰сініктерін ќалыптастыру ‰шін т‰йсіктерді, ќабылдауларды дамыту ‰дерісі ретінде белгіленеді.

Кесте 5 - Сенсорлыќ тєрбие идеяларыныњ ќалыптасуы

Шетелдік педагогикада	
1	2
1	2
Фридрих Фребель	¤мірді тануѓа м‰мкіндік беретін заттыќ ортаныњ ќажет екендігініњ негізін салды. Баланыњ дамуы ‰шін µзініњ «Фребель сыйы» дидактикалыќ материалын ±сынды, µнімді ењбек бойынша сабаќ ж ‰йесін єзірледі (жапсыру, сурет салу, ќаѓазды б‰ктеу жєне ќию, µру, тігу).
Овид Декроли – Бельгия педагогы	Баланыњ сенсорлыќ дамуын ќамтамасыз ететін дидактикалыќ ойындар ж‰йесін, оќыту жєне тєрбиелеу ‰шін іс ж‰зінде орта болып табылатын «ќызыѓушылыќтар орталыѓы» кешенін ќ±рды.
М. Монтессо ри	Сенсорлыќ µнер ±ѓымын енгізді; жеке сабаќ формасын єзірледі, дидактикалыќ материал жасады.
Отандыќ педагогикада	
А.В. Запороже ц, Л.А. Венгер	Баланыњ ќоѓамдыќ сенсорлыќ тєжірибені игеруіне ќажетті ќабылдау теориясын єзірледі, оѓан заттарды тексерудіњ анаѓ±рлым оњтайлы тєсілдері, сенсорлыќ эталондар (адамзаттыњ даму тарихында µмір бойы жинаѓан сенсорлыќ тєжірибесі) енеді
Е.И.	Сенсорлыќ ќабылдау ‰шін дидактикалыќ ойындар ж

Тихеева	‰йесін єзірледі. Балаларға жаќын заттардан, ойыншыќтардан, табиғат материалдарынан т±ратын ж±птыќ принцип бойынша ќ±рылған сезім м‰шелерін дамыту ‰шін дидактикалыќ материалдардыњ бірегей ж‰йесін ќ±рды.

4.2 Аќыл-ой жєне сенсорлыќ тєрбие міндеттері. Аќыл-ой тєрбиесі негізі ретіндегі сенсорлыќ тєрбие.

Сенсорлыќ тєрбие келесілерге бағытталады:

- сипап сезу арќылы сезгіштіктерін дамытуға – сипалап заттыњ сапасын айыра білу жєне оларды д±рыс атай білу;
- иіс жєне дєм сезу сезімдерін дамытуға;
- есту сезімдерін дамыту, тыњдай білу жєне дыбыстарды ажырата білу, сµйлеу-естуін дамыту;
- кµру сезімдерін дамыту: т‰стерді ажырата білуге жєне атай білуге ‰йретеді, олардыњ рењк туралы т‰сініктерін ќалыптастырады, суретті ќарау кезінде т‰стіњ кµмегімен бейнелеудіњ айрыќша кµркемделуіне ќалай ќол жететінін кµре білу ќабілеттерін дамыту.

Мектепке дейінгі жастағы балаларға сенсорлыќ тєрбие беру міндеттері:

1) Анализаторларды дамыту, яғни заттарды тексеру єрекеттеріне ‰йрету (перцевтивті іс-єрекеттері); ќоршаған єлем заттарыныњ т‰сімен, кµлемімен, т‰рімен, дємімен, иісімен, фактурасымен, ауырлығымен, дыбыс шығаруымен танысу, кењістікте жєне уаќытта бағдарлау, тілін жєне музыкаға ќабілеттілігін дамыту.

2) Сенсорлыќ эталондарды ќалыптастыру – адамзаттыњ даму тарихында жинаќталған, жалпыланған сенсорлыќ білімдерді, сенсорлыќ тєжірибені ќалыптастыру.

Аќыл-ой тєрбиесініњ міндеттері

Ќоршаған µмірдіњ заттары жєне ќ±былыстары туралы ќарапайым ғылыми білімдер ж‰йесін ќалыптастыру: білім -д‰ниетаным негізіне жатады– ол ќоршаған єлеммен ќарым ќатынас орнату негізі. Білім µмірге белсенді араласуға м ‰мкіндік береді.

Танымдыќ ќызығушылыќтарын дамыту: білімге ќ±марлыќтарын арттыру, ойлауға ±мтылуларын дамыту, белсенділіктерін жєне жања білім алуға талпыныстарын ќалыптастыру.

Танымдық іс-әрекеттерін, танымдық ‰дерістерін және қабілеттерін, ақыл-ой іс-әрекеттерінің т‰рлі тәсілдерін дамыту:

- -танымның сезімдік тәсілдерін қалыптастыру – б±л заттарды сенсорлық тексерудің жалпыланған тәсілдерін қалыптастыру және осы негізде сезім нәзіктігін және қабылдау дәлдігін дамыту;
- - ақыл-ой іс-әрекеті ж‰йесін қалыптастыру (талдау, синтез, салыстыру, жалпылау);
- танымдық психикалық ‰дерістерді дамыту (т‰йсік, қабылдау, ойлау, елес, тіл, ақыл-ес);
- - ақыл-ой іс-әрекетінің, оны реттеудің жалпы әдісін қалыптастыру. Қойылған міндетті қабылдай білу, осы міндетті шешу тәсілдерін таңдай білу, нәтижесін тексеру және бағалай білу.

Сурет 2 - Ақыл-ой тәрбиесінің міндеттері

Перцептивті іс-әрекеттер тәсілдерін игеру кезеңдерінің мазм±ны және балалардың сенсорлық эталондары ж‰йесін қалыптастыру (Л. Венгер бойынша)

Сәбилер және естияр тобы: жалпы сенсорлық эталондармен және оларды пайдалану тәсілдерімен танысу. Заттарды зерделеп қарау және жеке бµлшектерін, белгілерін бµліп қарау; эталондармен іс-әрекет кезінде балалардан олардың атауларын есте сақтау және атауларын пайдалану талап етіледі. Басында балалардың бойында хроматикалық т‰стер (спектр т‰стері) және ахроматикалық т‰стер (ақ, қара, с±р) туралы т‰сініктер қалыптастырылады, негізгі т ‰стерді игергеннен кейін олардың реңктері мен олардың атаулары таныстырылады. Тікб±рыш, шеңбер, сопақ, ‰шб±рыш, шаршы формалары кµрсетіліп, таныстырылады.

Ересек топ: заттарды жоспарлы және біртіндеп тексеруге ‰йрету, кµзбен кµру және сезім арқылы қабылданған фигураларды салыстыруға ‰йрету, мµлшерлік т‰сініктерін қалыптастыру. Балалар белгілі бір т‰сті заттың қасиетімен теңестіреді (мысалы, тоқ сары т ‰с сәбіз сияқты). Заттарды формасы, кµлемі, арналуы, т‰сі және т.б. қарай топтауға, оларды ж‰йелеуге және жоспарлы бақылауға ‰йренеді.

Мектепке дейінгі кезең барысында баланың бойында тек қана барлық психикалық функциялар қарқынды дамып қоймайды, сонымен қатар қабілеттердің жалпы фундаментінің қалануы ж‰реді.

Ақыл-ойдың дамуы – б±л баланың ойлау іс-әрекетінде жасы қосылған сайын тәрбиелік әсерлер нәтижесінде, тәжірибенің баюына байланысты ж‰ретін сандық және сапалық µзгерісі.

Зерттеушілер мектепке дейінгі балалардыњ аќыл-ойыныњ дамуыныњ ішкі жєне сыртќы кµрсеткіштерін бµліп ќарайды. Сыртќыѓа білім жєне оныњ ж‰йелілік дењгейі жатады, ал ішкіге-ойлау ерекшеліктерініњ сапасы жатады.

Кµптеген белгілі зерттеушілер аќыл-ой дамуыныњ негізгі баѓыттарын белгілейтін мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ аќыл-ой тєрбиесі ‰дерісіне баса назар аударды.

Баланыњ аќыл-ой тєрбиесі оныњ к‰нделікті µмірінде де, ересектермен ќарым-ќатынастарында да, ќ±рдастарымен ойында да, сондай-аќ балабаќшадаѓы сабаќта ж‰йелі оќыту ‰дерісінде де ж ‰реді.

Мектепке дейінгі жаста балалардыњ т‰сініктері мен ±ѓымдарыныњ т‰п негізі ќаланады, ол баланыњ одан єрі аќыл-ойын ойдаѓыдай дамытуды ќамтамасыз етеді.

14.3 Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ аќыл-ой тєрбиесініњ ќ±ралдары.

Кесте 5 - Аќыл-ой тєрбиесініњ ќ±ралдары

Айналамен танысу	Іс-єрекеттердіњ µнім беруші т ‰рлері Ќол ењбегі, бейнелеу, ќ±растыру іс єрекеттері

Ќоршаѓан єлеммен µзара байланыс арќасында баланыњ д ‰ниетанымы кењейеді, оныњ танымдыќ ‰дерістері дамиды. Ересектермен ќарым-ќатынас нєтижесінде аќпарат кµлемі ±лѓаяды. т‰рлі заттарды пайдалана отырып, балалар олардыњ міндетін, ќасиетін жєне сапасын білетін болады. Баќылауды ж‰йелеу ‰дерісінде балалардыњ бойында байќаѓыштыќ, яѓни ќоршаѓан єлемде болып жатќан µзгерісті тез жєне жылдам байќау ќабілеттері дамиды, ол балалардыњ бойында т±раќты танымдыќ ќызыѓушылыќтарын ќалыптастыруѓа м‰мкіндік береді.	Ењбек ќызметі нєтижесінде балалардыњ сенсорлыќ тєжірибелері байиды, ењбек материалдары, ќ±ралдары, ењбек операцияларын орындау тєсілдері жєне т.б. туралы білімдер ж‰йесі ќалыптасады. Ќол ењбегі арќасында ќиялдары, сонымен ќатар зеректігі, µнері дамиды. Табиѓаттаѓы ењбек балаѓа себеп-салдарлыќ байланыстарды орнатуѓа м ‰мкіндік береді, ќ±былыстардыњ µзара байланысы жєне µзара тєуелділігін т‰сінуге кµмектеседі; µзіндік баќылаулары негізінде ол ќорытынды шыѓарады, ой т±жырымын жасайды.
Ойын ќызметі	Оќу
Ойын – мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ ќиялында ќоршаѓан болмысты кµрсететін іс-єрекетініњ негізгі т‰рі. Осылайша, ойында бала ќоршаѓан болмысты кµрсетеді, µз білімдерін кµрсетеді, оны балалармен бµліседі.	Маќсатты, ж‰йелі жєне жоспарлы оќыту арќасында білімді жєне икемді жинауда, белгілі бір бірізділік, сонымен ќатар олардыњ беріктігі ќамтамасыз етіледі.

Баќылау с±раќтары

1) «Сенсорлыќ тєрбие міндеттері» сызбасын жасањыз.

2) «Сенсорлыќ тєрбие ќ±ралдары жєне олардыњ мазм±ны» кестесін жасањыз.

3) С±раќтарѓа жауап беріњіз:

- Анализаторлардыњ жеткілікті дамымауы баланыњ аќыл-ойыныњ дамуында кµрінуі м‰мкін бе?
- Сіз ата –аналарѓа танымдыќ белсенділікті дамыту ‰шін ќандай тєсілдерді ±сынасыз?
- «Сенсорлыќ мєдениетке ќосу» ±ѓымы нені білдіреді?

14-таќырып бойынша тест тапсырмалары.

1. Кім сенсорлыќ тєрбиелеуге арналѓан дидактикалыќ ойындар ж‰йесін єзірледі, ж±птыќ принцип бойынша ќ±рылѓан сезім м ‰шелерін дамытуѓа арналѓан бірегей дидактикалыќ материалдар ж ‰йесін жасады?

A) Ф. Фребель.

B) А. В. Запорожец.

C) Е. И. Тихеева.

D) А. П. Усова.

E) М. Монтессори.

2. Кім баланыњ интеллектісін даму кезењдеріне бµлді, баланыњ аќыл-ойыныњ дамуында эксперименталдыќ іс-єрекет рµлін кµрсетті?

A) К. Д. Ушинский.

B) Я. А. Коменский.

C) Ж - Ж. Пиаже.

D) Л. С. Выгодский.

E) А. П. Усова.

3. Сенсорлыќ мєдениет ±ѓымын кім енгізді?

A) Ф. Фребель.

B) А. В. Запорожец.

C) Е. И. Тихеева.

D) А. П. Усова.

E) М. Монтессори.

4. Ойдаѓыдай танымдыќ, ойын жєне оќу єрекеттерініњ алѓышарты ретіндегі т‰йсіктердіњ жєне ќабылдаулардыњ маќсатты дамуы дегеніміз- б±л:

A) Аќыл-ой тєрбиесі.

B) Ењбек тєрбиесі.

C) Сенсорлыќ тєрбие.

D) Дене тєрбиесі.

E) Д±рыс жауап жоќ.

5. Танымдыќ белсенділікті, аќыл-ой ќызметі тєсілдерін дамытуѓа жєне балалардыњ білім жєне икем ж‰йелерін ќалыптастыруѓа баѓытталѓан арнайы ±йымдастырылѓан педагогикалыќ ‰деріс ќалай аталады:

A) Аќыл-ой тєрбиесі.

B) Сенсорлыќ тєрбие.

C) Ењбек тєрбиесі.

D) Дене тєрбиесі.

E) Д±рыс жауап жоќ.

15. Мектепке дейінгі жастағы балаларға адамгершілік тєрбие беру теориясы жєне єдістемесі.

15.1 Баланың адамгершілік сезімдері.

Адамгершілік тєрбие баланы қоғамның моральдық қ±ндылықтарына қосу ‰дерісін білдіреді. Бала µсе келе, қабылданған тєртіп ережелерімен жєне нормаларымен, қарым-қатынас тєсілдері жєне т‰рлерімен танысады. Балабақшаларда ±дайы жеке т±лғаны жан-жақты дамытуға, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған тєрбие ж±мысы ж‰ргізіледі.

Адамгершілік қасиетке 3 негізгі компонент енеді:

- адамгершілік сезімдер;
- µнегелі тєртіп єдеттері;
- адамгершілік т‰сініктер (ізгілік жєне қатыгездік туралы, қоғамдық µмір қ±былыстары туралы).

Баланың сезімі. Ж‰йке ж‰йесінің жоғары икемділігімен т ‰сіндірілетін кішкентай балалардың жоғары сезгіштігі, эмоционалды кµңілшектігі мінездің қалыптасуына ықпалын тигізеді, оның негіздері бала µмірінің алғашқы 5 жылында қалана бастайды. Баланың осы жылдары алатын єсерлері анағ±рлым терең болады, олардың кµбі µмір бойы адамның сезімі мен санасында қалып қояды.

Ересектермен қарым-қатынас ‰дерісінде, қ±рдастарымен қатынаста балалардың бойында *моральдық сезімдер* қалыптасады. Алдымен қуанышты басынан µткереді, сосын уайымды басынан µткізеді. Осы тектес эмоционалдық жағдай балаларда бір жарым жасқа қарай анық кµрінеді.

‡ш жасқа келісімен балалардың бойынан жеке т±лғаның жеке қасиеттерін анық кµре бастаймыз: жатырқамаушылық немесе ±ялшақтық, дербестік немесе µз-µзіне сенімсіздік, жолдастарына оң немесе жағымсыз қатынас.

Мектепке дейінгі жаста балалар қарым-қатынасын дамыту ‰шін аса маңызы бар адамгершілік қасиеттер қалыптаса бастайды. Ересектердің кімге болмасын немесе не нєрсеге болмасын шынайы қатынасына сєйкес балалардың да кµп ±замай осы адамдарға жєне қ±былыстарға деген адамгершілікке бағытталған сезімдерінде кµріне бастайтын қатынасы орнайды. Мақсатты педагогикалық ‰деріс жағдайларында мейірбандық сезімі, балалар арасындағы достық қарым-қатынас мектепалды ересек жасы сатысында қоғамдық бағытталған пєрменді сипатқа ие болады жєне ақ кµңілділігінен, достарына деген қамқорлық қатынасынан, оларға деген мейірінен жєне с‰йіспеншілігінен, жақсылық істеу тілегінен кµрінеді.

Балалардың тәрбиелілігін ерікті қадам жасауына әкелетін, өзара көмектесуге және қолдауға талпыну әрекетінен көрінеді, бірлескен, мақсатқа бағытталған іс әрекетті ұйымдастыра білуінен көрінетін тәртібінің ұйымдасқандылығы байқалады.

Балалардың адамгершілік қарым-қатынасының эмоционалдық және интеллектуалды-моральдық (қалау, с үйкімділік, үйірлік, кішіпейілділік және ақ көңілділік, іс әрекетке деген қызығушылықтардың, күйзелістердің бірлігі, әділеттілік сезімі және т.с.с.) жақтары бар және олар *іс-әрекеттерінде, қылықтарында, тәртіптерінде* көрініс табады.

Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың бойында еңбекке деген сүйіспеншілік, басқа ұлт еңбекшілеріне деген оң қатынас, олардың өміріне және еңбегіне деген қызығушылық сияқты күрделі сезімдер қалыптаса бастайды.

15.2 Адамгершілік тәртіп әдеттеріне тәрбиелеу.

Өнегелі әдет дегеніміз қоғам және ұжым үшін пайдалы мінез-құлықтың тұрақты түрі, оны орындау адамның өмірлік қажеттілігі болып келеді. Дәл белгілі бір әрекеттерді жасау *қажеттілігінің* болуы тәртіп икемдерінен әдетті айырады.

Жеке және ұжымдық іс-әрекет үдерісінде бала түрлі адамгершілік әдеттерді жинайды— *мәдени мінез-құлық, жатақхананың қарапайым нормаларын сақтау, адамның қадір-қасиетін, әділдікті, қарапайымдылықты, тәртіптілікті, еңбек с үйгіштікті құрметтеу* және т. б. Мектепке дейінгі жастағы балалардың тұрақты тәртіп ретінде жай адамгершілік әдеттерді игеруі, бәрінен бұрын, олардың тәртібінің мәдениетінде көрінеді. Бұл уақыттағы өмірдің белгілі бір бірізділігі, гигиеналық әдеттер, киімдерін реттеу әдеттері.

Баланы тәрбиелеу сана-сезім мен іс-әрекеттің бірлігін қалыптастыруға бағытталған. Мінез-құлық мәдениеті бала нормалар мен ережелерді білген және оны күнделікті өмірінде сақтауға талпынған жағдайда ғана мүмкін болады. Мәдени мінез-құлыққа тәрбиелеу тиімділігі ол баланың тәртібінің оң мотивациясы негізінде жүзеге асырыла ма, жоқ па, соған қарай болады. Адамгершілік уәждерді қалыптастыру адамгершілік нормаларын игеруде және тәртіптік әдеттерді тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады.

Бала жасаған және оны айнала мақұлдаған қылық онық бойында қанағатты, тәртіп ережесін бұзбауға талпынуды тудырады. Белгілі бір жағдайда жасалған қылықтар тәжірибесі бекітіледі, әдет пайда болады. Тәртіптің адамгершілік маңызды уәждері оның тұрақтылығына және

тереңдігіне ыќпал етеді. *Адамгершілік єдеттерді ќалыптастыру тек* балалардың бойына беруді маќсат ететін тєрбие ‰дерісінің *ќолайлы эмоционалдыќ атмосферасында ѓана ж‰реді.*

Адамгершілік єдеттерді ќалыптастыруды балалардың арнайы іс-єрекеті ретінде ±йымдастыруѓа болмайды жєне сабаќ сияќты реттеуге де болмайды, ол бала µміріне органикалыќ т‰рде µріліп кіреді. Балалардың бойында д±рыс тєртіп даѓдылары жєне єдеттерін тєрбиелеу ‰шін, алдымен*, олардың µмір салтын д±рыс ±йымдастыру* керек. Б±л дегеніміз, балалардың барлыќ іс єрекетін олардың айналасындаѓы адамдармен єрбір ќатынасын ќайталау нєтижесінде т‰зелетін жаќсы єдетке єкелетіндей єрекеттер енуін ќамтамасыз етіп ќ±ру. Адамгершілік єдеттерді тєрбиелеу *к‰нделікті,* режимді орындау барысында ж‰руі керек, оны топтың µмірінің мазм±нынан, оның µмірін толыќтыратын оќиѓалардан бµліп алу м ‰мкін емес.

15.3 Балалардың адамгершілік т‰сініктерін ќалыптастыру.

Педагог ж‰ргізген тєрбие ж±мысының єсерінен жєне µзара байланыс ‰дерісінде мектепке дейінгі жастаѓы балалардың бойында адамгершілік т‰сініктер ќалыптасады. Б±л мейірімділік, адалдыќ, ќарапайымдылыќ, еңбек с‰йгіштік, достыќ, батылдыќ, жауапкершілік жєне т.б. туралы т‰сініктері. Тєрбиеші балалардың тєртібін баѓалау, оң ќылыќтарды атап кµрсету нєтижесінде балалардың бойында жаѓымды сезімдер тудырады, адамгершілік т ‰сініктер, дайындыќ жєне одан єрі жаќсылыќ жасау ќалыптасады. Жекелеген балалардың µрескел сотќарлыќ жєне єдепсіз ќылыќтарына жаратпаушылыќ кµрсету арќылы олардың µз тєртіптерін т‰зеуге дайын болу сезімдерін туындату маңызды. Адамгершілік т ‰сініктерді ќалыптастыруда баланың µз тєртібін объективті баѓалауының маңызы зор.

Адамгершілік т‰сініктерді ќалыптастыру єдістерінің арасында кµркем єдебиет елеулі орын алады. Балаларѓа адамѓа деген мейірімділік, ќарапайымдылыќ, достыќ еңбек, батылдыќ сияќты адамгершілік мазм±ны бµлшектеніп берілген жеңіл шыѓармаларды оќу ќажет.

Мектепке дейінгі жастаѓы балалардың бойында ќоѓамдыќ µмір ќ±былыстары туралы, ќазіргі заманѓы болмыс жєне тарихи µткен оќиѓалары туралы т‰сініктерін ќалыптастыру ерекше к ‰рделі ‰деріс.

Балабаќшада балаларға олардың бойында бейнені, µмірдің ќуанышты сезімін тудыратын, білімге ќ±марлыќты, Отанға, оның халќына деген с‰йіспеншілікті оятатын єсер беру керек.

Бастысы, алайда, балалардың дєйекті т‰рде наќты тарихи фактілерді игеруінде емес, олардың ж‰йелік білімдерді, тарихи фактілерді игеру негізіне жататын жєне патриотизмді одан єрі дамыту негізі болатын сезім жєне ќатынастарының туындауында.

Ќоғамдыќ т‰сініктерді ќалыптастыру саласында адамгершілік тєрбиені ќ±рудың негізгі принципі балабаќша бағдарламасындағы материалдардың шоғырлануы болып табылады. Осылайша, балалардың мектепке дейінгі жастың сєбилік сатысында балалардың бойында туған ‰йіне, балабаќшаға, тєрбиешісіне деген с‰йіспеншілік тєрбиеленеді. Балалар ата-аналары, балабаќша тєрбиешілері тарапынан µздеріне деген ‰лкен ќамќорлыќты сезінеді, осының негізінде оларда с‰йіспеншіліктің жауап беру сезімі туындайды, балалар сеніммен жєне абыржымастан олардың т±раќты ќамќорлығына жєне ќолдауына с‰йене бастайды.

Мектепке дейінгі естияр тобында балалар адамдардың едєуір кең тобымен ќатынасады. Олар туған ќаласы немесе ауылы туралы кµп нєрсені тєрбиешіден жєне ата-аналарынан біледі. Ќоғамдыќ µмір ќ±былыстарымен таныстыру бойынша ж±мысты балалардың µз ќаласы, ауылы туралы, олардың халыќ ‰шін ќымбат екені туралы барлыќ нєрсені біліп алатындай т‰рде ќ±рған жµн. Тєрбиеші баланың бойында Отанына деген с‰йіспеншілікті тєрбиелеу ‰шін меңгеруге жеңіл, ќ±нды материалды іріктеп алады.

Ересек жєне даярлыќ топ балаларының ќоғамдыќ т ‰сініктерінің шеңбері кеңейеді жєне тереңдейді.

15.4 ¦жымдыќ ќарым-ќатынастар бастамасының ќалыптасуы.

Балалардың *±жымдыќ ќарым-ќатынастарының* ќ±рылу бастамасы кезі сапа жағынан айтарлыќтай к‰рделі топтармен сипатталады: олардың достыќ ыќыласы, бірге ойнай жєне еңбектене білулері, ынтасы, достарының м‰дделерімен, ойларымен санасу, бір-біріне кµмек кµрсету, тапсырмалар мен міндеттерге ±йымдасќан жєне жауапкершілікті ќатынас таныту, ортаќ істер жєне ортаќ заттарға ќамќорлыќ ету.

Балалар мінез-ќ±лыќтарының адамгершілік єдеттері *оң ќарым-ќатынасты* ќалыптастыруда маңызы зор. Педагогтың балаларға тєрбиелік єсер етуінен біртіндеп іс-єрекеттің адамгершілік бағыты бар ±жымдыќ ќарым-ќатынасы ќалыптасады. ¤зара ќолғабыс —

«біріміз бєріміз ‰шін, бєріміз біріміз ‰шін», жауапкершілік, ойындардағы, сабаќтардағы жєне еңбектегі адамгершілік бағыт — осы ќасиеттердің барлығының мектепке дейінгі жастағы балалар ±жымын ќалыптастыру ‰шін ‰лкен маңызы бар.

¦жымдыќ ќарым-ќатынастың бастамасының ќалыптасуы біркелкі, бір уаќытта жєне барлыќ балаларда бірдей ж‰рмейді. Б±л ‰деріс к‰рделі жєне кµптеген себептерге тєуелді болады: отбасылыќ тєрбиенің ќолайлы жєне ќолайсыз жағдайларына, топ тєрбиешісінің баланың оң тєжірибесіне с‰йене алуына, баламен жеке-дара ќатынас ќ±ру жолдарын табуға жєне т.б. Балалардың бір-бірлеріне єсер етулерін ескеру, оны уаќытылы байќау, оңтайлыны ±йымдастыру жєне бекіту маңызды.

Мектепке дейінгі кезеңнің бірінші жартысында (2 жастан 4,5 жасќа дейін) балалар ‰лкендермен ќарым-ќатынас жасаудың ќоғамдыќ ќарапайым нормаларын игеретіндерін, оның негізінде баланың ќ±рдастарымен ќарым ќатынас ќ±ру икемділіктерінің ќалыптасатынын, жєне соның негізінде мектепке дейінгі ересектік жасќа келгенде ±жымдыќ ќарым-ќатынасының анағ±рлым к‰рделі т ‰рі белсенді т‰рде ќалыптасатынын, осы ќарым-ќатынастар барысында тєрбиешінің маңызды міндеттері ж‰зеге асатынын ескермеуге болмайды.

Бірге ойнау, µз ойларымен бµлісу, жолдастарына болған нєрсе жайлы айтып беру ќажеттілігі тµрт жастың соңына ќарай есее т‰седі, бес жасќа толғанда т±раќтанады. Тµрт жастың соңы бес жастың басындағы балалардың ќарым-ќатынасында ±жымдыќ ќарым-ќатынастың анық сипаттары кµріне бастайды. Б±л маңызды алға басу мектепке дейінгі жастағы балалардың адамгершілік жаќтан дамуына осы жаста адамгершілік тєрбиенің маңызды міндеттерін шешу м ‰мкіндігіне жол ашады.

Достыќ ќарым-ќатынас — бала ‰шін басќа ќатынастардан ең жаќсы ерекше ќатынас. Достыќ µзара ќарым-ќатынасты дамыту ±жымдыќ ќарым-ќатынастың бастамасын ќ±ру ‰шін ќажет.

Мектепке дейінгі балалыќ шаќ сатысында достыќ ќатынастың кµрінісі кейбір µзіндік ерекшелігімен сипатталады —мектепке дейінгі сєбилік жастағы балалар достыќ ќатынастарын кез-келген баламен ойнағысы келетінімен кµрсетеді, б±л кезде бала µзінің басќа балаға деген ќ±штарлығын т‰сіндірмейді, оның жеке ќасиеттеріне жєне ќабілеттеріне ќандай да бір талаптар ќоймайды.

Мектепке дейінгі естияр жастағы балалар іс ж‰зінде достасып жєне бір ќ±рдасын екінші ќ±рдасынан артыќ кµріп ќана ќоймайды, сонымен ќатар µзіндік достыќ ќатынастарды жалпы ќоғамдыќ

ќатынастардан бµліп ќарайды, сезінеді жєне саралайды. Олар жиі бірге ойнайтын балаларды достар деп атайды, олармен ќарым-ќатынасын басќа балалармен ќарым-ќатынасына ќарағанда біршама ерекше екенін баса кµрсетеді. Б±л жаста достыќ ќ±ру себептері т ‰рлі болады: олардыњ ішінде алдыњѓы орында — ойын ойнаудағы ќарым-ќатынастан ќанаѓат алу, екінші орында — ќ±рдасыныњ жеке ќасиеттерініњ мањызын ашуѓа баѓытталѓан т‰рткі жєне ‰шінші орында — досы тарапынан ыќылас пен ќамќорлыќтыњ (киінуге кµмектесті, алма берді жєне т.с.с.) бірегей жаѓдайлары негізінде достыќтыњ туындауын сипаттайтын т‰рткі. Осы жаста ќарым-ќатынасты алѓаш рет анализдеу єрекеті кµріне бастайды.

Мектепке дейінгі естиярлыќ жастыњ соњы мен мектепке дейінгі ересектік жастыњ басында достыќ ќарым-ќатынастар сипаты µзгереді. Мектепке дейінгі ересектік жаста достыќ ќатынас дамудыњ жања дењгейіне кµтеріледі. Осы жастаѓы балалар достыќты тек ќана сезіп ќоймайды, сондай-аќ «дос», «доспын» ±ѓымдарын пайдаланады, осы ±ѓымдырды т‰сіндіруге талпынады. Олар былай деп т ‰сіндіреді: «Дос болу — ол бірге ойнау, ойыншыќтармен бµлісу, ќиындыќ туѓанда жолдасына кµмектесу».

Мектепке дейінгі ересек жаста ойлаѓан ойды, сезімді, к ‰йзелісті білдіру ќ±ралы болатын тіл (сµйлеу) елеулі мањызды орынѓа ие бола бастайды. Ол баланыњ тєрбітін де барынша реттейді. Балалар µз мінез-ќ±лыќтарын ережелерге сєйкес ќана емес, сонымен ќатар адамгершілік т‰сініктер, моральдыќ сезімдер негізінде де басќара бастайды. Олар енді µздерініњ достарыныњ ќылыќтарын, олардыњ адамгершіліктерін сєйкесінше баѓалай біледі. Мектепке дейінгі ересек жастаѓы балалар ќ±рдастарыныњ т±лѓалыќ адамгершілік ќасиеттеріне назар аударады. Оларды мейірімділік, ќайырымдылыќ, µзара кµмек кµрсету, ењбек с‰йгіштік сияќты ќ±былыстар ќызыќтырады: «Ол аќкµњіл, мейірбан, ќамќоршы, ешќашан алдамайды» жєне т.б. Мектепке дейінгі ересек жастаѓы балалар ±жымда ойнай білуді жоѓары баѓалайды. Б±л балалардыњ ±жымдаѓы мінез-ќ±лыќ ережелерін берік мењгергендерін, ±жымдаѓы жекелеген балалардыњ тєртібіне, мінез-ќ±лќына жєне іс-єрекеттеріне достары тарапынан талаптардыњ µскенін жєне баланыњ µзін ±жым м ‰шесі ретінде жетілгенін білдіреді.

15.5 Мектепке дейінгі жастаѓы балаларѓа адамгершілік тєрбие беру єдістері.

Адамгершілік тєрбие єдістеріне адамгершілік сана мен адамгершілік тєртіпті ќалыптастыру жатады. Адамгершілік тєртіпті

ќалыптастыру кезінде тєрбиеші тєрбие беруші жаѓдаяттады ќ±ру (педагог мектепке дейінгі жастаѓы баланыњ бойында ќалыптасќан адамгершілік ќасиеттер дењгейін баѓалау ‰шін баланыњ єрекет етуін ќажет ететін жаѓдай ќ±ради) ќажеттілігі туралы да ±мытпау керек.

Адамгершілік сезімді ќалыптастырудыњ мањызды єдісі µмірден алѓан жаќсы ‰лгі болып табылады. Олар єдеби кейіпкерлер, балаларѓа арналѓан фильмдерден, спектакльдерден алынѓан кейіпкерлер. Сондай-аќ єњгіме, µтініш, т‰сіндіруді де пайдалану керек. Ынталандыру єдістерін—жарыстарды, ќолпаштауды, кµтермелеуді, баламен жеке-дара ќарым-ќатынас жасау тєсілін пайдаланѓан абзал.

Осы єдістерді барынша толыќ іске асыру ‰шін єрт‰рлі ќ±ралдар пайдаланылады: кµркемдік, табиѓи, баланы ќоршаѓан айналасы, балалардыњ іс-єрекеттері.

Кµркемдік ќ±ралдар: спектакльдер, кино, музыка, бейнелеу µнері, балаѓа эмоционалдыќ-адамгершілік єсерін тигізетін барлыќ нєрселер. Кµрмелерге, театрларѓа экскурсиялар жасау, сонымен ќатар кµркемдік ќ±ралдарды эмоционалдыќ-мазм±ндыќ жаќтан іріктеу, мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ жас ерекшелігін жєне психологиялыќ м‰мкіндіктерін, олардыњ эмоционалдыќ жєне психикалыќ ќабылдауларын есепке алу мањызды.

Табиѓи ќ±ралдар – мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ адамгершілік негіздерін ќалыптастыруѓа ќоршаѓан орта єсерлерініњ ерекшеліктері, балалардыњ бойында мейірімділік сезімдерін дамыту ќабілеттері, µсімдіктер мен жануарларѓа ќамќорлыќ кµрсетуге талпынысы.

Айналасы немесе ќоршаѓан ортасы – отбасы, педагогтар, ќ±рдастар– оныњ моральдыќ ±станымдарын ќалыптастыруѓа ‰лкен єсер етеді.

Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ к‰нделікті іс єрекеттері – оќу, ойын, балалар шыѓармашылыѓы, ењбек ету– адамгершілік тєрбие берудіњ функциясы ретінде µзіндік ерекшеліктері бар. Оныњ практикалыќ мєні µте зор, µйткені ол балаѓа басќа балалармен жєне ‰лкендермен ќарым-ќатынас жасасу ‰дерісінде адамгершілік єсер етуді баѓалауѓа м‰мкіндік береді. Ќарым-ќатынастыњ µзі адамгершілік тєрбиенiњ ќ±ралы болып табылады.

Баќылау с±раќтары

1) Наќты мысалдармен адамгершілік ережелерініњ жєне нормаларыныњ т‰рлі жаѓдайларѓа тєуелді болатынын дєлелдењіз. Мазм±нындаѓы айырмашылыќтарды т‰сіндірімњіз.

2) Н. Н. Поддъяковтыњ «Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ психикалыќ дамуыныњ ерекшеліктері» (бірінші тарау) ењбегін зерделењіз жєне мінез-ќ±лыќтыњ адамгершілік нормаларын игеруге баѓытталѓан тєрбие ж±мысы єдістемесін жасањыз.

3) Кез-келген балабаќша тобына арналѓан «Этикет ережесін» жасањыз жєне ауыз єдебиеті ќ±ралдарын пайдаланумен оларды орындау тєсілдерін єзірлењіз. Ќ±рамына «сµйлеу этикеті», «ымдау мектебі», «сµйлеуші ќимылдар» таќырыптарын енгізіњіз. Єр ережені бала ‰шін єрі т‰сінікті, єрі ќызыќты болатындай етіп беріњіз.

15 –таќырып бойынша тест тапсырмалары

1. Ќ±рамына ќоѓамдаѓы адамныњ тєртібін реттейтін талаптар, нормалар жєне ережелер енетін ќоѓамдыќ сананыњ ерекше т‰рі ќалай аталады?

A) Мєдениет.

B) Мораль.

C) Зањ.

D) Регламент.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

2. Адамгершілік ќасиеттердіњ негізгі компоненттері:

A) Адамгершілік сезім.

B) Адамгершілік т‰сінік.

C) Мораль.

D) Адамгершілік тєртіп єдеттері.

E) Ыќылас.

16 . Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ ењбек тєрбиесі.

16.1 Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ ењбек тєрбиесі, маќсаты, міндеттері.

Ењбек тєрбиесі – б±л ењбектенуге дайындыќты жєне ењбекке деген позитивті ќатынасты ќалыптастырудыњ маќсатќа баѓытталѓан ‰дерісі.

Баланыњ ењбек ету міндеттері туралы ќарапайым т‰сініктерін отбасында жєне мектепалды топтарында ќалыптастыра бастайды. Ењбек т±лѓаныњ психикасы мен адамгершілік т‰сініктерініњ дамуында ќажетті жєне мањызды ќ±рал болды жєне болады да.

Мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ ењбек тєрбиесі дене тєрбиесімен тыѓыз байланысты. Ол ењбекке деген саналы ќатынасты

ќалыптастыруды, ењбек ‰дерісі туралы т‰сініктерді жєне оныњ оњ нєтижесіне деген талпынысты білдіреді.

Ењбек тєрбиесініњ маќсаты – мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ бойында ересек адамдардыњ ењбек єрекеті туралы д±рыс т‰сініктерін ќалыптастыру, ењбекс‰йгіштікке тєрбиелеу.

Ойластырылып ±йымдастырылѓан ењбек дененіњ дамуына м ‰мкіндік береді, ал ењбек тєрбиесі– мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ аќыл-ойыныњ дамуына м‰мкіндік береді, µйткені олар ж±мыста пайдаланылатын материалдар ќасиеттерімен танысады, ењбек ќ±ралдарын пайдалануѓа ‰йренеді.

Ењбек тєрбиесі балалардыњ белсенділікке жєне дербестікке талпынуларына негізделген. Баланы ж±мыстыњ нєтижесі емес, маќсаты емес, ‰дерісініњ µзі ќызыќтырады. Б±л ретте балалар µте жиі ењбек єрекетініњ 1 тєсілін игеріп алып, ж±мысты аяѓына жеткізбей тастап кетеді. Балалардыњ ењбек ету нєтижесіне деген м±ндай салѓырт ќатынасы олардыњ ќызыѓушылыќтарыныњ ќысќалыѓымен сипатталады. Тєрбиешініњ міндеті – балалардыњ бойында кез-келген ењбектіњ соњѓы нєтижесіне деген т±раќты ќызыѓушылыќтарын ќалыптастыру.

Тєрбиешініњ екінші міндеті – єр адам, отбасы жєне мемлекет ‰шін жасалатын материалдыќ ќ±ндылыќтардыњ мєнін ашу. Б±л ж±мыс к‰рделі, µйткені бала µмірде материалдыќ ќ±ндылыќтарѓа ќатысты жаѓымсыз єсерлерді де кµреді.

Осылайша, ењбек тєрбиесініњ міндеттері келесілер:

- ењбекке деген оњ кµзќарасты ќалыптастыру;
- танымдыќ ќызыѓушылыѓын дамыту;
- жоѓары адамгершілік ќасиеттерді, ењбек с‰йгіштікті, борышты жєне жауапкершілікті, маќсатќа ±мтылушылыќты жєне т.с.с. тєрбиелеу;
- тєрбиеленушілерді т‰рлі ењбек икемдері жєне даѓдылармен ќаруланулары.

16.2 Балалар ењбегініњ т‰рлері.

МДБМ-де ењбек тєрбиесініњ 4 т‰рі пайдаланылады:

- ашыќ ауада;
- ќол ењбегі жєне шыѓармашылыќ ењбек;
- µз-µзіне ќызмет кµрсету;
- т±рмыстыќ ењбек.

Ашыќ ауадаѓы ењбек µсімдіктерді к‰туді, учаскені тазалауды жєне онда тазалыќты ±стап т±руды, кµгалдандыруды жєне т.б. ќарастырады. Балалардыњ танымдыќ ќызыѓушылыќтарын дамытады:

отырѓызылѓан аѓаштардыњ µсуін, тірі жєне µлі табиѓат объектілерін баќылау. Ол балалардан µсімдіктер мен жануарлар тіршілігі туралы білім шењберін, µз іс-єрекеттерін баќылай білулерін, жауапкершіліктердіњ белгілі дењгейін талап етеді. Балалар ењбек ќ±ралдарын пайдалану даѓдыларына ие болады.

Шыѓармашылыќ ењбек жєне ќол ењбегі – адамдардыњ эстетикалыќ ќажеттіліктерін ќанаѓаттандыратын материалдыќ жєне кµркемдік ќ±ндылыќтарын жасауѓа баѓытталѓан. Б±л – ќаѓаздан, картоннан, табиѓи материалдардан т±рмысќа пайдалы заттар, ойыншыќтар жасау, жапсырма, ермексаздан, матадан, табиѓи материалдан ±саќ-т‰йек жасау. Баланыњ саусаќтарыныњ ±саќ моторикасын дамытуѓа, ќиялын дамытуѓа, шыѓармашылыќ ќабілеттерін дамытуѓа ыќпал етеді.

¤з-µзіне ќызмет кµрсету – бала к‰нделікті µмірде ќажет іс-єрекетті ‰лкендер кµмегіне ж‰гінбей-аќ жасауѓа ‰йренеді. Б±л µздігінен киіне білу, киімдерін белгіленген тєртіпте орнына ќою, гигиеналыќ процедураларды жасау, ас ‰й ќ±ралдарын пайдалана білу жєне т.б.

Т±рмыстыќ ењбек – к‰нделікті ‰йдегі ж±мыс туралы т ‰сініктерін ќалыптастыру – асханадаѓы кезекшілік, ойын бµлмесін жинап ретке келтіру, тµсегін жинау жєне т.б. Ењбектіњ осы т‰ріне тєн ерекшелігі— ќоѓамдыќ баѓыттылыѓы, ол басќа балалардыњ немесе ‰лкендердіњ ќажеттіліктерін ќанаѓаттандыру болып табылады.

Жалпы ењбек єрекетініњ бар т‰рі балаѓа µзін-µзі тануѓа, µзініњ ењбек міндеттерін жаќсы жаѓынан кµрсете отырып, ќ±рдастарымен жєне ‰лкендермен ќарым-ќатынасќа т‰суге м‰мкіндік береді. Одан басќа тєрбиеші, ењбек ±жымдыќ сипатта болѓан жаѓдайда, балалардыњ бойында ењбегін жоспарлау даѓдысын, оны белгілі бір кезењдерге бµлу, балалар арасында міндеттерді ‰лестіре білу ќабілетін ќалыптастырады.

16.3 Ењбек тєрбиесін ±йымдастырудаѓы педагогикалыќ шарттар.

Ењбек тєрбиесініњ ойдаѓыдай болуы оны д±рыс ±йымдастыруѓа, тµмендегідей педагогикалыќ шарттарды саќтауѓа тєуелді болады:

1) Балалар ењбектерініњ маќсаттары µзара бір-біріне кіріктірілген: т±рмыстыќ, шыѓармашылыќ, ќол ењбегі, табиѓаттаѓы ењбек, µз-µзіне ќызмет кµрсету, ењбек ету ‰дерісінде іске асатын оќу-тєрбие міндеттеріне баѓынуы. Балалар оќу ‰дерісінде алѓан

білімдері мен біліктіліктерін табиғаттағы, т±рмыстық, шығармашылық еңбек т‰рлерінде, қол еңбегінде тєжірибе ж‰зінде қолданулары қажет. Сонымен қатар, мектепке дейінгі жастағы балалардың еңбек тєрбиесінің міндеттері оқу ‰дерісінде, ‰й еңбегінде, ‰йірме ж±мысында да шешіледі.

2) Қоғам ‰шін мағынасы зор еңбектің баланың жеке-дара қызығушылығымен ‰йлесімділігі. Балалар қоғам ‰шін, олардың отбасы жєне µздері ‰шін болашақта істейтін іс-єрекеттерінің орындылығына жєне пайдалығына сенімді болулары қажет. Еңбектің мєні балаларға жас ерекшеліктеріне, жеке-дара қызығушылықтары мен талаптарын ескере ашылады.

3) Еңбек єрекеттерінің бала ‰шін т‰сінікті жєне к‰шіне сай болуы. Аса ауыр еңбек т‰рінің қажетті нєтижеге қол жеткізуге єкелмейтіндігінен мағынасы болмайды. Ондай еңбек балалардың рухани жєне дене к‰штерін, µздеріне деген сенімдерін б±зады. Б±дан іс єрекет жасау барысында балалар м‰лдем к‰ш ж±мсамау керек деген т±жырым жасаған д±рыс емес, еңбек тапсырмалары баланың к ‰ші мен қабілеттеріне сєйкес берілуі керек.

4) Балалардың еңбегінің адал жєне міндетті болуы. Кейде балалар іске энтузиазммен кіріседі, бірақ қызығушылықтары тез жоғалып кететін жағдайлары болады. Тєрбиешінің міндеті балалардың бойында алдына қойылған еңбек міндетін соңына дейін жеткізуге қатысты ниеттерін қолдап отыру, оларды ж‰йелі жєне біркелкі ж±мыс істеуге ‰йрету.

5) Еңбек єрекеттерінің ±жымдық жєне жеке-дара т‰рлерінің сєйкестілігі: топ балаларының ынтымақтастығы қажет, екінші жағынан – балалар ±жымының єрбір м‰шесіне нақты тапсырма берілуі керек, оны олар орындай алатын болуы керек, орындау сапасы мен уақытына жауапты болуы керек.

Тиімді еңбек тєрбиесі – т±лғаның шығармашылық жағынан белсенділігінің жєне адамгершілік т±рғыдан қалыптасуының негізі болады.

Бақылау с±рақтары

1. Балалар еңбегін ±йымдастыру міндеттері, т‰рлері.

2. ¦жымдық еңбек жєне оның т‰рлері. Мектепке дейінгі жастағы балалардың еңбек єрекеттерінің ерекшеліктері.

3. Отбасындағы еңбек тєрбиесі.

4. «Мектеп дейінгі жастағы балаларды еңбек арқылы тєрбиелеу» кітабындағы Шатованың мақаласын зерделеңіз жєне ол

±сынған сызба бойынша т‰рлі жас ерекшелік топтары ‰шін тапсырма мазм±нын єзірлеңіз.

5. Мектепке даярлық тобындағы балалар ‰шін жетекші тєрбие міндеттерін айқындап, шаруашылық-т±рмыс еңбек мазм±нын єзірлеңіз.

6. Мектепке дейінгі жастағы балалардың нақты бір жас ерекшелік тобы ‰шін еңбек тєрбиесінің єдістемесін єзірлеңіз. Оны атаңыз. ¤зектілігін, мақсатын, міндетін дєлелдеңіз, мазм±нын ашыңыз.

7. Мектепке дейінгі жастағы балалардың еңбек тєрбиесі бойынша ата-аналармен жасалатын іс-шаралар жоспарын єзірлеңіз.

16 –тақырып бойынша тест тапсырмалары.

1. Еңбек тєрбиесі – б±л:

A) Еңбекке қабілеттілікті тєрбиелеу.

B) Т±лғаны белсенді еңбек єрекетіне кіріктіру жолымен негізгі µмірлік қажеттілік ретіндегі еңбекке бейімділігін, саналы қатынасын тєрбиелеу.

C) ¤ндіріс туралы білім қалыптастыру.

D) Еңбек қабілетін дамыту.

E) Еңбек икемдері жєне дағдыларын тєрбиелеу.

2 Адамдардың эстетикалық қажеттіліктерін қанағаттандыратын материалдық жєне кµркемдік қ±ндылықтарды жасауға бағытталған еңбек т‰рі. Б±л – қағаздан, картоннан, табиғат материалдарынан жасалатын ойыншықтар, т±рмысқа пайдалы заттар дайындау, аппликация, ермексаздан, матадан, табиғат материалынан ±сақ-т‰йек ж±мысб±йымдар жасау.

A) Ашық ауадағы еңбек.

B) Т±рмыстық еңбек.

C) Қол еңбегі жєне шығармашылық еңбек.

D) Адамның к‰шін қажет ететін еңбек.

E) ¤з-µзіне қызмет кµрсету.

3. Баланың ‰лкендердің кµмегіне с‰йенбей, к‰нделікті µмірінде қажетті єрекеттерді орындауға ‰йренетін еңбегінің т‰рі

A) Ашық ауадағы еңбек.

B) Т±рмыстық еңбек.

C) Қол еңбегі жєне шығармашылық еңбек.

D) Адамның к‰шін қажет ететін еңбек..

E) ¤зіне-µзі қызмет кµрсету.

17. МДБМ мен отбасының µзара байланысы.

17.1.Отбасы тєрбиесі.

Отбасы тєрбиесі – балаларды ата-аналарыныњ немесе оларды алмастыратын адамдардыњ тєрбиелеуі.

Ќоғамға ќатысты отбасыныњ негізгі міндеттері:

- репродуктивті – халыќ санын кµбейту,
- тєрбиелеу міндеті – білім, икем жєне даѓдылар туралы, нормалар, ќ±ндылыќтар жайлы т‰сініктерін ќалыптастыру, рухани ќасиеттерін дамыту;
- µндірістік-шаруашылыќ
- бос уаќытты ±йымдастыру – отбасы ішіндегі ќарым-ќатынас.

Ќазіргі заманѓы отбасы дамуыныњ беталысы жєне ерекшеліктері:

1. Єлеуметтік салттыњ µзіндік ерекшелігі ќаладаѓы жєне ауылдаѓы отбасыларыныњ даму ерекшеліктерінде кµрініс табады. Мысалы, ауылдыњ єрбір баласы µзін жан-жаќтан ауылдастары ќатал баќылайтындыѓын сезінеді, ал ќалада ондай баќылау жоќ.
2. Тура тєуелділік: ата-анасыныњ білімі ќаншалыќты жоѓары болса, балалары соѓ±рлым жаќсы оќиды. Алайда ќазіргі ата-аналар- б±лар белсенді ж±мыс істейтін адамдар, сондыќтан баланыњ тєрбиесі кµбінесе кей-кезде білімі тµмен аталары мен єжелеріне ж‰ктеледі. ¤те жиі отбасындаѓы тєрбиенiњ т‰рлі ж‰йелері кездеседі- аталары мен єжелерінiњ жєне ата-аналарыныњ тєрбиесі. Тєрбиеші м±ны ескеру керек.
3. Ќоѓамда болып жатќан халыќ арасындаѓы материалдыќ молшылыќ деңгейі бойынша жік-жікке бµліну баланыњ отбасындаѓы тєрбие т ‰рлерінiњ µзгешелігіне, материалдыќ жаќтан єр т‰рлі деңгейде ќамтамасыз етілген отбасыларындаѓы ата-аналар мен балалар арасындаѓы µзара байланыстыњ єр т‰рлі болуына єсер етеді. Єдетте, отбасында балаѓа отбасы кірісінiњ 25-50% ж±мсалады. Материалдыќ кірісі жоѓары отбасында педагогикалыќ «соќырлыќ» кµрініс тапќан уаќытта шамадан тыс кеткен жаѓдайлар кездеседі (тым еркелету, тым кµњілін аулау, тамаќты шамадан тыс беру жєне т.б.). Балаѓа кµњіл бµлу шамандан тыс кеткен жаѓдайда балалардыњ µмірге, адам жасаѓан материалдыќ жєне рухани ќ±ндылыќтарына деген немќ±райлыѓына, берілген игілікті м ‰лдем менсінбеулеріне, парыќсыз ќарауына єкеледі. Жастайынан єбден тойынѓандардыњ ќатарынан скептиктер, жатып ішерлер, б ‰лік іздеушілер µсіп шыѓады.
4. Отбасын ќайта ќ±ру ‰дерісі ж‰ріп келеді – ќ±рамына ата мен єжесі кірмейтін жас отбасылар. Б±л оњтайлы ‰деріс, ол отбасыныњ ныѓаюын жєне дамуын ќамтамасыз етеді.

Ќиындыќтары: т±рмысы т‰зеліп жµнге салынбаѓан, балаларды балабаќшаѓа орналастыруѓа байланысты ќиындыќтар.
5. Отбасы м‰шелері санынынњ азаюы, бала туудынњ тµмендеуі. Онынњ себептері єр т‰рлі: ата-аналардынњ бос уаќытынынњ болмауы, м±ќтаждыќ, балаѓа ж±мсалатын материалдыќ шыѓыннынњ кµбеюі, єйел-аналардынњ кµп міндет атќаруы, т±рмыстыќ жаѓдайлар, «µзі ‰шін µмір с‰ру» секілді ата-аналардынњ µзімшілдігі жєне т.б..
6. Ажырасулар санынынњ кµбеюі. Себептері єрт‰рлі: алѓашќы жылдарындаѓы т±рмыстарын т‰зеп жµнге салуѓа дайын болмаулары– 90%. Ажырасулардынњ барлыѓы бірдей жаман емес, кейбір ажырасулар баланынњ психикасына зардап келтірмеуге м ‰мкіндік береді.

Осы ерекшеліктерді т‰сіну жєне есепке алу отбасынынњ тєрбиелік м‰мкіндіктерін барынша тиімді пайдалануѓа кµмектеседі.

17.2. Отбасы тєрбиесінінњ стилі жєне єдістері.

Мектепке дейінгі мекеме ќызметінде отбасына ќатысты 3 баѓытты бµліп ќарауѓа болады:

- бала т±лѓасынынњ ќалыптасуына жєне дамуына отбасынынњ тигізетін єсерін зерттеу;
- ата-аналарѓа педагогикалыќ білім беру немесе ата-аналардынњ педагогикалыќ мєдениетін арттыру;
- мектепке дейінгі мекеменінњ білім беру ‰дерісіне ата-аналарды ќатыстыру.

Т±лѓанынњ ќалыптасуы мен дамуына отбасы ќарым-ќатынасынынњ тигізетін єсерін зерттеу ж±мысы белгілі бір єдістер жєне ќ±ралдар кµмегімен ж‰зеге асырылады.

1. Баќылау єдісі. Балабаќша педагогтары баланынњ ата-аналары жєне отбасынынњ барлыќ м‰шелері мектепке дейінгі мекемеге келген кезде олардынњ µзара ќарым-ќатынасын баќылай алады. Одан басќа, тєрбиешілер «Отбасы» таќырыбына арналѓан сюжеттік-рµлдік ойындарда балалардынњ тєртібін баќылайды (баќылау ±заќ сипатты болуы керек, жартысынан кµбі ќаѓазѓа т‰сірілуі керек).
2. Сауалнама ж‰ргізу. Сауалнама с±раќтары маќсатты жєне наќты сипатта болуы керек, наќты жауапты т±спалдауы (наќты жауап) керек. Сауалнамада алынѓан жауаптарды басќа жауаптар кµмегімен тексеруге баѓытталѓан с±раќтар болѓаны абзал.
3. Ата-аналар мен балаларды тестілеу.
4. Ата-аналармен ж‰ргізілетін с±хбаттар.
5. Отбасынынњ мекен орнына бару.

Осы ±сыныстарды ќолдану аќыр соњында ата-аналарѓа да, тєрбиешілерге де баланы адамгершілігі мол, ойлану ќабілеті бар, µз м ‰мкіндіктерін толыќ кµлемде пайдалана білу ќабілеттері бар жеке т±лѓа етіп ќалыптастыру бойынша мањызды міндеттерді бірлесіп шешуге кµмектеседі.

Ата-аналардыњ балалармен ќарым-ќатынас стильдері:

1. Авторитарлыќ немесе µктемдік – ќатањдыќ, шектен тыс талапшылдыќ, шаѓым ќабылдамаушылыќ тєн. Стиль ќ±ралдары ретінде – байбалам салу, дікілдеу, мєжб‰рлеу ќолданылады. Ол балаларда ќорќаќтыќ сезімін, ќорѓансыздыѓын тудырады. Осыныњ бєрі ішкі ќарсылыќќа єкеледі, µтірік айтуѓа, екіж‰зділікке, дµрекілікке жаќын болады.
2. Либералдыќ – балалармен ќарым-ќатынаста бєрін кешірушілік жєне тµзімділік кµрсету. Оныњ себебі – шектен асќан ата-анасыныњ балаѓа кµњіл бµліп, еркелетуі. М±ндай жаѓдайда балалар тєртіпсіз, жауапсыз болып µседі.
3. Демократиялыќ – икемділігі. Ата-аналар балалардыњ тєртіптеріне баѓдар беріп, талаптарына т‰рткі етіп, балалардыњ пікірлеріне ќ±лаќ асып, ±станымдарын ќ±рметтейді, µздігінен пікір білдірулерін дамытады.

Отбасындаѓы тєрбие єдістері – б±л балалардыњ санасы мен мінез-ќ±лќына маќсатты педагогикалыќ єсер етуді ж‰зеге асыру кµмегімен болатын тєрбиелеу жолы. Олардыњ µзіндік ерекшеліктері бар:

- балаѓа наќты тєртіп ‰лгілеріне негізделген жєне т±лѓаѓа икемделген жеке-дара єсер ету,
- єдістерді тањдау ата-аналардыњ педагогикалыќ мєдениетіне тєуелді болады: тєрбие маќсатын, ата-ана рµлін, отбасындаѓы ќарым-ќатынас мєнін т‰сіну жєне т.с.с.

Сондыќтан отбасы тєрбиесініњ єдістері ата-аналардыњ жеке т±лѓаларыныњ айќын тањбасын бейнелейді.

Тєрбиелік єсер ету єдістеріне сендіру, нандыру, иландыру, еліктету, ‰лгі болу, кµтермелеу (маќтау, мадаќтау, сыйлыќ беру, балалар ‰шін ќызыќты іс жєне т.б.), жазалау (тыйым салу, достыќтан бас тарту, ±ру арќылы жазалау) жатады. Кейбірлеріне жеке тоќтала кетейік.

Еліктетеу кµбінесе кішкентай балалармен ж±мыс жасауда тиімді болып табылады. Ол бастауыш мектепте де орын алады. Оныњ нєтижелі болуыныњ негізгі шарты - баланыњ ‰лкенге шексіз сенімі мен с‰йіспеншілігі.

Иландыру (внушение) – эмоционалдыќ єдіс. Адамныњ сенімі, эмоциялылыѓы, энтузиазмы жєне оптимизмі біреуді µз идеясымен ќызыќтыра алушылыѓына байланысты. Б±л єдісті кез келген жаста ќолдана беруге болады, бірақ оныњ табыстылыѓы кµбінесе кездейсоќ факторларѓа тєуелді.

Сендіру – б±л ќандай да бір ќылыќтыњ д±рыстыѓын немесе ќателігін, жаѓдайдыњ шыњдыѓын дєлелдеу ‰шін ќолданылатын сµздіњ кµмегімен єсер ету єдісі. Сендірудіњ маќсаты т±лѓаны тек ќана т‰сіндіру арќылы сендіріп ќоймай, айтылѓанныњ бєріне дєлел келтіру арќылы єрекеттердіњ д±рыстыѓын ќабылдату.

Сендіру бєрінен б±рын адамныњ санасына єсер етеді, оныњ ойлауын белсендіреді. Сонымен ќатар ол дєлелденген жаѓдайларды ќабылдауѓа болысатын к‰йзеліс сезімдерін тудырады, басќа да сезімдерін ќозѓайды. Сендіру єдісі максималды т‰рде єсерлі болуы ‰шін, ол бірнеше талаптар ќатарын ќанаѓаттандыруы ќажет:

1) Сендіру объективті болу ќажет; сендіруші сендіретініне, оныњ шындыѓына µзі де сенуі керек.

2) Сендіру ‰шін толыѓымен с±раќтыњ маѓынасын ашу керек, оныњ барлыќ аспектілерін, сонымен ќатар оѓан байланысты туындаѓан т‰рлі ќарама-ќайшылыќтар мен к‰мєндарды алдын ала ќарастырып шыѓу ќажет.

3) Сендіру барысындаѓы єњгіме єсерлі болуы ќажет.

4) Сендіру адамныњ жеке дара ерекшеліктерін есепке ала ќ±рылуы ќажет.

5) Сендіру бірізді, логикалы, максималды т‰рде дєлелді болуы ќажет.

6) Сендіру барысында наќты фактілер мен мысалдар келтіру ќажет, ќорытынды ретінде ќандай да т±жырымѓа келу керек.

7) Сендірілетін адамѓа белгілі бір фактілерді талдап отыру ќажет.

8) Сендіру эмоционалды болуы керек, ол т‰рлі сезімдерді оята алатындау болуы ќажет. Ќ±рѓаќ, бос сµз ешкімді де тєрбиелемейді.

17.3 МДБМ жєне отбасы ж±мысыныњ т‰рлері.

Ата-аналардыњ психологиялыќ, педагогикалыќ сауаттылыѓын арттыру, педагогикалыќ мєдениеттерін ќалыптастыру – мектепке дейінгі мекеме педагогтарыныњ ќызмет баѓыттарыныњ басты бµлігі.

Халыќтыњ педагогикалыќ мєдениетін арттыруѓа баѓытталѓан мектепке дейінгі мекеме іс-єрекетін ±йымдастырушы болып мењгеруші табылады. Б±л іске МДБМ барлыќ педагогикалыќ ±жымы, сонымен ќатар психолог, логопед, дєрігер, медбике тартылады.

Педагогикалыќ сауат ашудыњ нєтижелілігі педагогтардыњ наќты отбасын білулеріне жєне ата –аналармен ж±мыс істеу мазм±ны мен т‰рін д±рыс іріктеулеріне тєуелді болады.

Мектепке дейінгі мекеменіњ отбасымен ынтымаќтастыќ ету т ‰рлеріне тµмендегілер жатады:

Баланыњ отбасына бару, егер оны тек ќана формалды іс-шараѓа айналдырмаса, ол баламен, оныњ ата-аналарымен байланысты бекіту, тєрбиелеу жаѓдайларын аныќтау ‰шін кµп мєлімет береді. Педагог алдын ала ата-аналармен оларѓа баратын кезініњ ыњѓайлы уаќытын аныќтап, келісіп, сонымен ќатар бару маќсатын айтып, айќындап алуы ќажет.

Ашыќ есік к‰ні – ата-аналарѓа мектепке дейінгі мекемемен, оныњ салттарымен, ережелерімен жєне тєрбиелеу-білім беру ж±мысыныњ ерекшеліктерімен танысуѓа м‰мкіндік береді. Ол мектепке дейінгі мекемеге келген ата –аналардыњ балалары баратын топтарын аралау экскурсиясы ретінде µтеді.

С±хбаттасу– жеке де, топпен де ж‰ргізіледі. Екі жаѓдайда да маќсат наќты белгіленеді: нені аныќтау ќажет, немен кµмектесу керек. С±хбат мазм±ны ќатысушыларды ойындаѓысын айтуѓа ниетті ететіндей ќылып беріледі.

Кењес берулер – жеке ж‰ргізіледі немесе ата-аналардыњ шаѓын топтарымен ж‰ргізіледі. Топтыќ кењес берулерге тєрбиелеудегі проблемалары бірдей немесе керісінше жетістіктері бірдей т‰рлі топтардан ата-аналарды шаќыруѓа болады. Кењес беру маќсаты ата-аналардыњ белгілі бір білімдерді, даѓдыларды игерулеріне; оларѓа т ‰рлі мєселелерді шешуде кµмек беру болып табылады. Кењес берулер ауызша немесе жазбаша, жоспарлы немесе жоспардан тыс болуы м‰мкін. Жазбаша кењес беру ‰шін ата-аналардыњ с±раќтарына арналѓан с±раќ белгісі салынѓан жєшікше немесе конверт дайындалады. Ата-аналар с±раќ ќойѓан хаттарын салады, ал тєрбиеші поштаны ќарап, с±раќтарѓа жауап дайындайды.

Семинар-практикумдар. Ж±мыстыњ б±л т‰рі оќыту тєсілдері жєне жолдары туралы айтуѓа жєне оларды кµрсетуге м‰мкіндік береді.

Ата-аналар жиналысы топта жєне жалпы µткізіледі. Жалпы жиналыстар жылына 2-3 рет ±йымдастырылады. Онда жања оќу жылына ќойылатын міндеттер, білім беру ж±мысыныњ нєтижелері, дене тєрбиесі мєселелері жєне т.б. талќыланады. Топтаѓы жиналыстар айына 2-3 рет µткізіледі.

Ата-аналар конференциялары. Конференцияныњ негізгі маќсаты – отбасындаѓы тєрбие тєжірибелерімен алмасу. Ата-аналар

алдын ала хабарлама дайындайды, педагог ќажет болѓан жаѓдайда таќырып таңдауѓа, сµз сµйлеулерді ресімдеуге кµмектеседі.

Мектепке дейінгі жастаѓы балалардың интеллектуалдыќ даму проблемасы бойынша «**дµңгелек ‰стел**» ±йымдастыру. Єдіскердің, психологтың, топ тєрбиешілерінің жєне басќа мамандардың ќатысуымен µткізіледі. М±нда ата-аналарѓа балалармен ашыќ сабаќтар немесе бейнежазбадаѓы сабаќтарды кµрсетуге болады, балаларѓа жєне ата-аналарѓа єдебиеттер кµрмесін ±йымдастыруѓа болады.

Ата-аналармен ж±мыстың кµрнекті т‰рлеріне жадынама, жылжыма-папкалар, стендтердегі материалдар, фотокµрмелер жєне басќалары енеді.

Єр тєрбиеленушінің ата-анасына оның жетістіктері немесе проблемалары туралы айту ‰шін жеткілікті уаќыт бµлінуі ќажет, мектепке тєрбиелеу жєне дайындау бойынша кеңес беру керек. Ол ‰шін педагогќа µз ж±мысын жєне уаќытын сауатты ±йымдастыра білу керек. Егер педагог бала туралы еш нєрсе білмесе, оның мінезі, ќабілеттері, мінез-ќ±лыќтары туралы ештеңе айта алмайды, ата-ананың одан єрі єңгімелесу ынтасы жоѓалады, мектепке дейінгі мекемені таңдауының д±рыстыѓына к‰мєні туындайды.

Жеке єңгіме-кеңес беруді жоспарлай отырып, педагог немесе тєрбиеші алдын ала тыныш жєне ќолайлы жаѓдай жасауѓа, басќа іс-шараларымен м‰мкін болатын тиімсіздікті болдырмауѓа ќамдануы керек. Єңгімені «ж‰ре сµйлеп», кез-келген уаќытта жєне кез келген жерде, єріптестерімен немесе балалармен сµйлесуге алаңдап ж ‰ргізуге болмайды. Б±л ата-аналар ‰шін ќорлыќ болуы м‰мкін, µйткені олар да осы кездесуге дайындалып келді, ќандай с±раќ ќою керек екенін жоспарлады, м‰мкін оларѓа ж±мыстан с±рануѓа тура келген шыѓар.

Ата-аналар ‰шін олардың балаларынан маңызды ешнєрсе жоќ екенін естен шыѓармау керек. Ал бµтен адамѓа маңызы жоќ, кейде к ‰лкілі кµрінетін нєрсенің абыржыѓан ата-аналар ‰шін маңызы µте зор болуы м‰мкін. Педагогпен єңгімеге ата-аналар кейде баласының денсаулыѓы, аќыл-ойының дамуы бойынша µздерінің ‰рейлерін сейілту ‰шін барады.

С±хбаттың µзін ашусыз, тілектесе отырып, ата-аналардың абыржуы жєне кейістігін тудырмай ж‰ргізу ќажет. Осы ‰шін де педагогќа педагогикалыќ єдеп жєне ±стамдылыќ сияќты маңызды ќасиеттер ќажет. Алайда єдептілік пен тілектестік ќажетті ќаталдыќ пен талапшылдыќты м‰лде жоймайтынын естен шыѓармау ќажет. Тєрбиешінің аќылѓа сиятын, жаќсы дєлелденген талаптары м‰лтіксіз

орындалуы керек. Ќарым-ќатынастыњ талапшылдыѓы мен тілектестігініњ ‰йлесімділігіне мектепке дейінгі жастаѓы бала т±ратын моральдыќ-психологиялыќ жаѓдай туралы т‰сінік болмаса ќол жеткізуге болмайды. ¤йткені мектепке дейінгі жастаѓы бала мінезініњ, сонымен ќатар мінез-ќ±лќыныњ кµптеген ерекшеліктері отбасы жаѓдайында ќалыптасады. Сондыќтан педагогќа отбасы ќ±рамы, оныњ м‰шелері арасындаѓы ќарым-ќатынас, олардыњ адамгершілік жєне іскерлік ќасиеттері, отбасы дєст‰рлері туралы білу мањызды.

Жеке талаптарды єзірлеу кезінде мектепке дейінгі жастаѓы балалардыњ наќты ерекшеліктерін, оныњ ќызыѓушылыќтарын, денсаулыќтарын, єдеттерін, темперамент ерекшеліктерін ескеру мањызды. Ата-аналармен тілектестік, конструктивтік µзара ќарым-ќатынасты бекіту балабаќшаныњ тєрбие беру ж±мысына оларды белсенді араласуѓа тартуѓа м‰мкіндік береді. Ата-аналар ойын жєне оќу ѓимараттарын жабдыќтауѓа жєне безендіруге кµмектеседі. Б±л сонымен ќатар спорттыќ іс-шараларды, туристік жорыќтарды, экскурсияларды ±йымдастырудаѓы, танымдыќ ‰йірмелер ж±мысын ±йымдастырудаѓы ата-ананыњ кµмегі жєне одан да басќа істер болуы м‰мкін. Ата-аналардыњ кµмегі- б±л тєрбиелік жєне педагогикалыќ ж±мыстыњ сапасын жєне тиімділігін арттырудыњ сенімді резерві екенін естен шыѓармау керек.

Баланыњ отбасы жєне балабаќша тєрбиеніњ жєне одан єрі мектептегі оќудыњ ‰здіксіз ‰дерісін ќамтамасыз етеді. Баланы тєрбиелеудегі отбасыныњ рµлін ешќандай єлеуметтік институтпен салыстыруѓа келмейтінін естен шыѓармаѓан жµн. Бала т±лѓасыныњ ќалыптасуы жєне дамуы тек отбасында ж‰реді, онда ол алѓашќы єлеуметтік рµлге ие болады, ќоѓамдаѓы µмірге бейімделуге ‰йренеді. Отбасында мінез-ќ±лыќтыњ негізгі нормаларыныњ іргетасы ќаланады.

Баќылау с±раќтары

1) Отбасы, оныњ функциялары жєне тєрбие потенциалы.

2) МДБМ жєне отбасыныњ µзара байланысын ќамтамасыз ету проблемаларыныњ теориялыќ негіздері. Ќазіргі заманѓы отбасы тєрбиесініњ беталысы.

3) Отбасы типтері. Отбасындаѓы т±рмыс пен тєрбиені ±йымдастыру. Толыќ емес отбасындаѓы т±рмысты ±йымдастырудыњ ерекшеліктері.

4) МДБМ жєне отбасыныњ µзара байланысыныњ негізгі т ‰рлері.

5) Отбасымен µзара ќарым-ќатынас ережелерініњ тізімдемесін жасау.

6) Ата-аналармен ж±мыстыњ, сіз ‰шін, барынша пєрменді т‰рін айќындањыз. ¤з тањдауыњызды т‰сіндірірњіз. Ќай т‰рлеріне сіз µзіњізді барынша «дайынмын» деп санайсыз?

17-таќырып бойынша тест тапсырмалары:

1. МДБМ-дегі ата-аналармен ж±мыс т‰рі:

A) Жалпы ата-аналар жиналысы.

B) Тєрбие проблемалары бойынша дµњгелек ‰стел, пікірталастар.

C) Кµрнекті т‰рлері: фотокµрмес, стендтер, жадынамалар.

D) Кењес берулер, ауызша журналдар.

E) Барлыќ жауап д±рыс.

2. Ата-аналар мен балаларѓа білім беру мекемелері арасындаѓы ќатынастар реттеледі:

A) Ережелер жинаѓымен.

B) Регламентпен.

C) Ата-аналар келісімшартымен.

D) ¤тінішпен.

E) Ќоѓамдыќ келісімшартпен.

3. Балаларды ата-аналарыныњ немесе оларды алмастыратын адамдардыњ тєрбиелеуі - б±л:

A) ‡йдегі тєрбие.

B) Отбасылыќ тєрбие.

C) Мектептен тыс тєрбие.

D) Ќоѓамдыќ тєрбие.

E) Мектепке дейінгі тєрбие.

Єдебиеттер тізімі

1 Закон Республики Казахстан об образовании : учеб.-практ. пособие. - Алматы : Норма-К, 2007. - 54 с.

2 Аралбаева Р. Ќ. Мектепке дейінгі педагогика: оќулыќ / Р. Ќ. Аралбаева. - Алматы : Жоғары оќу орын. ќауылдастығы, 2012. - 218 б.

3 Балабаќшаға арналған ойыншыќтар мен ќ±ралдар: педагогикалыќ процесті жабдыќтау:Ж±мыс тєжірибесінен / ред.Изгаршева В.М. - Алматы : Мектеп, 1988. - 183б.

4 Болотина Л. Р. , Баранов С. П. , Комарова Т. С. Дошкольная педагогика: учебное пособие. – М. , Академический проект; Культура, 2005. – 240 с.

5 Горюнова Т. М. , Ханова Т. Г. Дошкольная педагогика: Учебно-методическое пособие к изучению курса. Н. Новгород: Изд - во НГПУ, 2007.- 63 с.

6 Дошкольная педагогика: Учебное пособие: В 4 ч. / Сост. Стадник З. В. – Комсомольск – на - Амуре: Изд - во Комсом. н / А гос. пед. ун-та, 2005. – Ч. 3. – 104 с.

7 Дошкольная педагогика / Под редакцией В. И. Ядэшко, Ф. А. Сохина. - М. : Просвещение, 1978. – 415 с.

8 Ж±мабекова Ф. Мектепке дейінгі педагогика : оќу ќ±ралы / Ф. Ж±мабекова. - Астана : Фолиант, 2008. - 333 б.

9 Кертаева Ќ. М. ¦стаз ќызметіндегі педагогикалыќ деонтология. - Алматы: Ѓылым, 2002. - 224 б.

10 Козлова С. А. , Куликова Т. А. Дошкольная педагогика. М. : Академия, 2007 - 205 с.

11 Кононова И. М. Семинарские и практические занятия по дошкольной педагогике. – М. , Просвещение, 1989.- 111 с.

12 Мухина В. С. Мектеп жасына дейінгі балалар психологиясы: оќ± ќ±ралы / В. С. Мухина; ред. Л. А. Венгер. - Алматы : Мектеп, 1986. - 230 б.

13 Мектепке дейінгі балалардыњ анатомиясы,физиологиясы жєне гигиенасы: оќу ќ±ралы / Ж. Д. Демеуов, Б. Я. Байназарова, З. М. Алиакбарова, А. М. Бекетаев. - Алматы : Білім, 1995. - 253 б.

14 Мењжанова Є. Мектепке дейінгі педагогика: оќу ќ±ралы / Є. Мењжанова . - Алматы : Рауан, 1992. - 207 б.

15 Пичугина Н. О. , Айдашева Г. А. , Ассаулова С. В. Дошкольная педагогика. Конспект лекций. - Ростов на дону: «Феникс», 2004. - С. 36.

16 Программа воспитания и обучения детей раннего возраста «Алѓашќы ќадам» (от года до 3 лет). – Астана, 2009. – 33 с.

Глоссарий

Єлеуметтену – ќоѓам мєдениетін игеру жєне жањѓырту ‰дерісінде µмір бойы адамныњ дамуы жєне µзін-µзі жетілдіруі.

Єнгіме – с±раќ - жауап єдісі – оќушыныњ назарын талќылауѓа аудару, іс-єрекет ќорытындысы жєне адамгершілікті баѓалау.

Аќыл-ой тєрбиесі – танымдыќ белсенділікті, ой ќызметі тєсілдерін дамытуѓа, балалардыњ білім жєне икем ж‰йесін ќалыптастыруѓа баѓытталѓан арнайы ±йымдастырылѓан педагогикалыќ ‰деріс.

Госпитализм – адамныњ ауруханалыќ стационарда немесе жабыќ мекемеде жаќын адамдардан бµлек ±заќ болуымен жєне жеке тулѓалыќ эмоционалдыќ ќарым – ќатынастыњ тапшылыѓымен шартталѓан психикалыќ жєне соматикалыќ б±зылулардыњ жиынтыѓы.

Даму – б±л адамныњ аѓзасындаѓы сандыќ жєне сапалыќ µзгерістер ‰дерісі.

Даралыќ – бір-біріне ±ќсамау, бір адамныњ екінші адамнан айырмашылыѓы жєне µзіндік ерекшелігі.

Дене тєрбиесі – денсаулыќты дамыту мен нығайтуға, жоғары ењбек ету ќабілетін ќамтамасыздандыру мен µзін ‰немі физиологиялыќ жаќтан жетілдіру ќажеттілігін ќалыптастыруға бағытталған адамды жетілдіру ж‰йесі.

Деонтология «(грек тілінен deon - парыз, жєне logos - ілім) – т±жырымдама, парыз ±ғымымен байланысты мєселелер ќарастырылатын єдеп теориясыњ бµлімі.

Ењбек тєрбиесі – б±л ењбектенуге дайындыќты жєне ењбекке деген позитивті ќатынасты ќалыптастырудыњ маќсатќа бағытталған ‰дерісі.

Индивид – адамдыќ ќасиеттерді есепке алмағандағы адам затыныњ жеке µкілі.

Ќалыптасу – адамныњ экономикалыќ, идеологиялыќ, єлеуметтік, психологиялыќ сияќты барлыќ факторлар єсерінен єлеуметтік ағза ретінде ќалыптасу ‰дерісі.

Мектепке дейінгі мекеме (МДМ) – ерте мектепке дейінгі жастағы балаларды ќоғамдыќ тєрбиелеуге арналған.

Ойын – µзініњ негізгі ќажеттіліктерін ж‰зеге асыратын: дербестікке талпыну, ќоршаған єлемді тану, белсенді ќимыл єрекетке жєне ќарым-ќатынасќа деген ќажеттілік, мектеп жасына дейінгі баланыњ іс-єрекетініњ жетекші т‰рі.

Оќу бағдарламасы – б±л мектепке дейінгі жастағы балаларды оќыту-тєрбиелеу ж±мысыныњ маќсаты, міндеттері жєне мазм±нын айќындайтын міндетті мемлекеттік ќ±жат.

Отбасы тєрбиесі – балаларды ата-аналарыныњ немесе оларды алмастыратын адамдардыњ тєрбиелеуі.

Педагогика – тєрбие туралы ғылым.

Тєрбие - єлеуметтік, кењ мағыныда – ќоғамныњ µспірім ±рпаќты µмірге дайындау жµніндегі б‰кіл єлеуметтік ќ±рылыммен: ќоғамдыќ институттармен, ±йымдармен, БАЌ, отбасымен жєне мектеппен ж ‰зеге асырылатын ќызметі.

Тєрбие, тар педагогикалыќ мағынада – оќу –тєрбие мекемелерінде педагогтармен ж‰зеге асырылатын т±лғаны дамытуға бағытталған арнайы ±йымдастырылатын жєне басќарылатын адамды ќалыптастыру процесі.

Тєрбиеші – білім беру немесе басќа балалар мекемесінде тєрбиешілік ќызметті атќаратын лауазымды адам.

Аубакирова Сауле Джамбуловна
Жомартова Айсулу Далеловна

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА

Оќу ќ±ралы

Екінші басылым

Басуѓа 11.09.2018 жылы ќол ќойылды. Ќаѓазы кµшірмелік.
Ќаріп т‰рі «Таймс». Пішімі 60х84/16. Баспа табаѓы 7,25 бет.
Таралымы 500 дана. Тапсырыс №65
«Т±ран-Астана» баспаханасында басылѓан.
Мекенжай: 010000, Н±р-С±лтан ќ., Ы.Д‰кен±лы кµшесі 29 ‰й.